

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TEISĖS ISTORIJOS KATEDRA

DIANA KUZMARSKIENĖ
TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

KLAIPĖDOS KRAŠTO AUTONOMIJOS PROBLEMA IR M.ROMERIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Gintaras Šapoka

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	3
1. KLAIPĖDOS KRAŠTO AUTONOMIJA	7
1.1. Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą pagrindimas ir cesijos raida	8
1.1.1. Versalio sutartis kaip Klaipėdos krašto autonomijos užuomazga	9
1.1.2. Klaipėdos kraštas Prancūzijos valdymo metais	12
1.1.3. Sukilimas Klaipėdos krašte	19
1.1.4. Derybos dėl Klaipėdos krašto konvencijos	24
1.2. Klaipėdos krašto konvencijos teisinė reikšmė	29
2. LIETUVOS SUVERENIŲ TEISIŲ KLAIPĖDOS KRAŠTE PAGRINDIMAS IR M.ROMERIS	37
2.1. Klaipėdos krašto autonomijos problemos įgyvendinant Konvenciją	39
2.1.1. Klaipėdos krašto teismų sistema	40
2.1.2. Klaipėdos krašto autonomijos teisių išplėtimas	42
2.1.3. Klaipėdos krašto teisininkų parengimas	43
2.1.4. Lietuvių kalba Klaipėdos krašto teismuose	45
2.1.5. Ginčų sprendimas tarp Lietuvos valstybės ir Klaipėdos krašto	47
2.1.6. Gubernatoriaus teisės vykdant Klaipėdos krašto autonomijos kontrolę	50
2.2. Klaipėdos krašto autonomijos statuto aiškinimas Nuolatiniaame Tarptautiniame Teisingumo Teisme	51
2.3. Lietuvos suverenių teisių apsauga Klaipėdos krašto autonomijoje	58
IŠVADOS	65
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	69
SANTRAUKA	73
SUMMARY	74

IVADAS

Klaipėdos kraštas¹(vok. Memelland) – tai šiaurrytinė vadinamosios Mažosios Lietuvos², nuo seno apgyvendintos prūsų ir lietuvių, teritorijos dalis, dėl dar XII-XIII a. kilusios vokiečių ekspansijos ilgus amžius virtusi sudedamąja Vokietijos dalimi.

Pirmajame Pasauliniame kare Vokietijai patyrus pralaimėjimą, Klaipėdos kraštas, motyvuojant krašto gyventojų daugumos lietuviškumu, Versalio taikos sutartimi (99 str.) nuo jos buvo atskirtas. Tačiau kalbos apie šio krašto perdavimą Lietuvai, dar neturėjusiai tarptautinio pripažinimo, tada nebuvo: Versalio taikos konferencija jį perdavė globoti trečiosioms šalims – Didžiajai Britanijai, Prancūzijai, Italijai ir Japonijai. Tiesioginis krašto administravimas buvo pavestas Prancūzijai.³

Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos būtinybę gerai suvokė Lietuvos Respublikos Vyriausybė – tik kontroliuodama Klaipėdos uostą, jauna Lietuvos valstybė galėjo būti ekonomiškai nepriklausoma. Siekdama šių tikslų, Lietuvos vyriausybė 1923 m. pradėjo derybas dėl konvencijos. Po įvairiausių derybų, konvencijos rengimas buvo perduotas Tautų Sąjungos Tarybai Ženevoje, kurios specialioji komisija parengė galutinį konvencijos variantą. Klaipėdos krašto konvencija 1924 m. gegužės 8 d. buvo pasirašyta Paryžiuje, 1924 m. liepos 30 d. ją ratifikavo Lietuvos Seimas, o 1925 m. rugpjūčio 25 d. – Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos atitinkamos institucijos.

Klaipėdos konvencija – tarptautinės teisės aktas, įteisinęs ir reglamentavęs autonominę Klaipėdos krašto priklausomybę Lietuvos Respublikai. Konvenciją sudarė 18 straipsnių ir trys priedai: Klaipėdos autonomijos statutas, Klaipėdos uosto valdymo taisyklės ir Tranzito taisyklės. Konvencijos 2 str. nustatė, jog Klaipėdos kraštas Lietuvos valstybėje bus atskiras autonominis vienetas, turintis įstatymų leidybos, administracinę, juridinę bei finansinę autonomiją. Lietuvos valstybės atstovas Klaipėdos krašte buvo Respublikos Prezidento skiriamas gubernatorius, turėjęs teisę iš vietinių gyventojų skirti Direktorijos, kaip vykdomosios valdžios institucijos, pirmininką, vetuoti prieštaraujančius Lietuvos Konstitucijai įstatymus, Direktorijos pritarimu sušaukti Seimelį nepaprastajai sesijai ar paleisti jį anksčiau laiko.

Kaizerinei Vokietijai netekus dalies savo žemių *inter alia* Klaipėdos krašto, Vokietijos teisininkai aktyviai kvestionavo Klaipėdos krašto atgavimo klausimą, cesijos raidą, bei pačią autonomiją. Su šia problema tiesiogiai ir netiesiogiai buvo susijęs vienas žymiausių to

¹ Klaipėdos kraštas – šiaurrytinėje Mažosios Lietuvos dalyje, palei Nemuno žemupį bei Baltijos jūrą 1919–1939 m. egzistavęs teritorinis vienetas.

² XIX a. Lietuvių istorinėje ir publicistinėje literatūroje lietuviška provincija Prūsijos sudėtyje pradėta vadinti Mažąja Lietuva. Šis terminas, kaip istorinė kategorija, yra vartojamas ir dabar. Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos teritorijos dalies, terminas atsirado 1919 m. ir nuo to laiko nebeįėjo į Mažosios Lietuvos sąvoką.

³ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. – Vilnius, 2002. P. 346.

laikotarpio Lietuvos teisininkas prof. M.Romeris. Pagal pareigas, profesorių, kaip Lietuvos teisėją (*ad hoc*), su Klaipėdos kraštu siejo atstovavimas Lietuvai Nuolatiniam Teisingumo Teisme, kuriame buvo nagrinėjama byla dėl Klaipėdos krašto konvencijos ir statuto aiškinimo 1932 m. ginče tarp Lietuvos ir Santarvės valstybių. Klaipėdos krašto autonomijos problemą profesorius, kaip konstitucinės teisės specialistas, plačiai nagrinėjo dvitomyje „Valstybė“, „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“, taip pat lietuviškoje periodikoje. 1933 m. „Vaire“ buvo išleistas dviejų dalių straipsnis nagrinėjantis Hagos teismo sprendimą. Periodiniuose leidiniuose „Vairas“, „Vakarai“, „Lietuvos aidas“, „Teisė“ ir kt. išsamiai ir argumentuotai nagrinėjo Lietuvos suverenių teisių Klaipėdos krašto autonomijoje apsaugos problemą. Profesorius šiuo klausimu išskyrė dvi problemas: Lietuvos įgytos teritorijos saugumo ir Lietuvos suverenių valstybinių teisių apsaugos Klaipėdos krašto autonomijos mechanizme, kurias išsamiai pagrindė.

Be teisės aktų, reglamentavusių Klaipėdos krašto statusą ir prof. M.Romerio darbų, rašant šį darbą, išnagrinėta eilė kitų teisininkų darbų, rašiusių nagrinėjama tema. Teisininkas R.Valsonokas išsamiai ir detalai išanalizavo istorinius įvykius iki 1932 m., daug dėmesio skirdamas pačiam Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos faktui. Autorius padarė išvadą, kad lemiamą vaidmenį Lietuvos ir Klaipėdos krašto santykiuose atliko nuolatinis Vokietijos kišimasis į krašto reikalus ir visokeriopa parama krašto revanšistams. Klaipėdos krašto teisinės padėties klausimus nagrinėjo D.Krivickas, S.Daukša, M.Anysas, P.Žostautaitė. Lietuvos teisininkai J.Robinzonas, T.Petkevičius nagrinėjo teorinio pobūdžio klausimus, interpretuodami 1924 m. priimtos Klaipėdos konvencijos ir statuto straipsnius. Buvo paneigta vokiečių teisininkų A.Rogge, A.Hesse, H.Diorgės ir kt. koncepcija, kad Klaipėdos kraštas esąs susietas su Lietuva tik sąjungos ryšiais ir turįs būti administruojamas kaip „laisvoji valstybė“, Lietuvos valstybės nekontroliuojamas. Lietuvos teisinėje literatūroje autonomijos problemą gana plačiai svarstė J.Robinzonas savo „Klaipėdos krašto Konvencijos komentaro“ I tome. J.Robinzonas konstatavo, kad priskiriant autonomijos terminą tam tikrai valstybinės konstrukcijos formai, autonominis gali būti tikrai nevalstybinis junginys, tai yra toks, kuris pats neturi valstybinių požymių; kad autonomija turi tiek teisių, kiek jai yra išakmiai pripažinta; kad autonomija nuo savivaldybės skiriasi tuo, kad ji apima formalų įstatymų leidimą, kuris savivaldybės vienetams nepavedamas; ir kad autonomijai yra būtinas „titulus specialis competentiae“.⁴

Šiuolaikinėje literatūroje, Klaipėdos krašto autonomijos klausimu moksliniuose darbuose plačiai rašė teisininkai doc.dr.G.Šapoka „Mykolas Romeris apie Klaipėdos krašto autonomiją“, „Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teisme 1921-1939“; dr.A.Raišytė-Daukantienė „Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis“; prof.dr.

⁴ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. – Kaunas, 1934. P.221-224.

J.Žilys „Klaipėdos krašto Statutinis teismas: įkūrimo prielaidos ir teisinis statusas”. Prof.habil.dr. M.Maksimaitis monografijoje „Mykolo Rōmerio mokslas apie valstybę” pateikė M.Romerio mokslinių ir publicistinių darbų bei literatūros apie jį bibliografiją.

Tyrimo aktualumas. Ne tik teisės aktų, reglamentavusių Klaipėdos krašto autonomijos teisinės padėties raidą, bet ir teisininkų mokslinių darbų apie šį institutą analizė, bus aktuali ir naudinga suprasti šio unikalaus krašto problemas, to meto patriotiškai nusiteikusių Lietuvos teisininkų indėlį į krašto išsaugojimą Lietuvos sudėtyje.

Išnagrinėjus ir atsižvelgus į Lietuvai nedraugiškų šalių bandymus kvestionuoti Klaipėdos konvenciją ir žymiausio to meto teisininko M.Romerio teisinius vertinimus, tikėtina, kad panašių problemų atvejų ateityje pavyks išvengti.

Tyrimo objektas. Rašomo magistrinio darbo tyrimo objektas yra Klaipėdos krašto autonomija ir jos legitimumo teisinė analizė, o *tyrimo dalykas* – Klaipėdos krašto autonomijos problema ir su ja susiję M.Romerio moksliniai darbai.

Tyrimo tikslas yra atskleisti Klaipėdos krašto autonomijos problemas ir išnagrinėti prof. M.Romerio mokslinius darbus, susijusius su Klaipėdos krašto autonomija.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant magistro baigiamojo darbo tikslo, keliami šie tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą pagrindimą ir cesijos raidą;
2. Išnagrinėti Klaipėdos krašto autonomijos problemas įgyvendinant Konvencijos nuostatas;
3. Išnagrinėti Hagos Tribunolo sprendimą Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byloje;
4. Išanalizuoti M.Romerio įnašą pagrindžiant Lietuvos suverenias teises į Klaipėdos krašto autonomiją;
5. Apibendrinti surinktą teorinę ir empirinę medžiagą, ir suformuluoti išvadas.

Tyrimo hipotezė. Išnagrinėjus Klaipėdos krašto autonomijos įteisinimo, Lietuvos suverenias teises į šią autonomiją ir Nuolatinio Teisingumo Teismo sprendimą šioje byloje, formuluoju šio tyrimo hipotezę: Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą yra pagrįstos. M.Romerio teiginius, kad Lietuvos valstybė savo viešąją valdžią Klaipėdos krašte turėjo teisę įgyvendinti ne tik remdamasi Statutu, bet ir teisėmis kylančiomis iš valstybės suvereniteto, patvirtino Hagos Tribunolo išspręsta byla. O Statutinis teismas, anot M.Romerio, turėjo išspręsti Klaipėdos krašto ir Lietuvos centro valdžių įgyvendinamų galių teisėtumą.

Prof. M.Romerio įnašas į Klaipėdos krašto autonomijos problemos sprendimą yra reikšmingas ne tik kaip konstitucinės teisės specialisto, nagrinėjusio Klaipėdos krašto konvenciją, bet ir kaip Lietuvos teisėjo (*ad hoc*) Nuolatiniaame Tarptautiniame Teisingumo Teisme nagrinėjant Lietuvos ir Santarvės valstybių ginčą dėl Klaipėdos krašto konvencijos ir statuto aiškinimo.

Tyrimo metodai. Magistro baigiamojo darbo išskeltiems uždaviniams įgyvendinti, tyrimo metu buvo naudojami įvairūs teoriniai ir empiriniai metodai. *Apibendrinimo metodas* buvo pasitelktas apibendrinti naudotai literatūrai, gautiems empiriniams duomenims. *Loginiu - analitiniu* metodu buvo darbo pabaigoje suformuluotos išvados ir darbo teiginiai. *Istorinis* metodas naudotas analizuojant teisės aktų, reglamentavusių Klaipėdos krašto autonomiją, ir to meto įvykių genezę. *Lyginamuoju* metodu siekta atskleisti nagrinėjamo laikotarpio teisininkų darbus apie Klaipėdos konvenciją ir Klaipėdos krašto autonomiją. *Sisteminės analizės* metodu analizuotas Lietuvos santykis su Santarvės šalimis ir Vokietija, jų priklausomybė viena nuo kitų. *Dokumentų analizės* metodas buvo taikomas, analizuojant Klaipėdos konvenciją ir su ja susijusius teisės aktus, Hagos Tribunolo sprendimą ir kitus dokumentus.

1. KLAIPĖDOS KRAŠTO AUTONOMIJA

Istoriškai susiformavo, jog tam tikroje apibrėžtoje teritorijoje gyvenantys žmonės – tauta, išsivystymo laipsnyje kurdami valdymą, sukuria valstybę. Valstybė yra visos visuomenės politinė organizacija, užtikrinanti jos vienybę ir vientisumą, tvarkanti visuomenės reikalus, suverenia viešąja valdžia suteikianti teisei bendrai privalomą reikšmę, garantuojanti piliečių teises, laisves, teisėtumą ir teisėtumą.⁵ Teisės mokslas, kaip ir prof. M.Romeris teigia – klasikinis mokslas apie valstybę nurodo tris valstybės elementus: a) tautą; b) teritoriją; c) valdžią.⁶ Valstybės teritorija yra vienas iš pagrindinių valstybės elementų, be kurio ji negalėtų įgyvendinti savo suvereniteto. Valstybės teritorija, tai apibrėžtas žemės rutulio plotas, kuriame yra įgyvendinama valstybės valdžia. Valstybės teritorijoje galioja valstybės priimtos (ar sankcionuotos) teisės normos, joje taikomi valstybės institucijų priimti sprendimai, kurie prireikus užtikrinami valstybės prievarta.⁷ M.Romeris išskyrė dvi pamatines tezes, nusakančias teritorijos reikšmingumą valstybei: „a) valstybė yra reikalinga tam tikro žemės ploto; b) tam tikrame aprėžtame žemės plote, kuriame yra įsisteigusi ir kuriame veikia valstybė, negali būti įkurta ir negali veikti jokia kita valstybė”.⁸ Šios tezės pasak M.Romerio sudaro valstybės gyvybės sąlygas.

Teritorinės struktūros požiūriu valstybės skirstomos į vienisias (unitarines) ir jungtines. Plačiaja prasme jungtinės valstybės, tai kelių santykinai suverenių ar autonominių valstybių organizacijos, vadinamos federacijomis ir konfederacijomis. Ir unitarinėse ir federacinėse valstybėse gali būti įtvirtintas sąlyginai vietinis valdymas – autonomija. Autonomija, tai tam tikras savarankiškumas, tam tikrų savivaldos teisių suteikimas. Jau nuo Westfalijos taikos, kada jau ryškiai pradėjo reikštis nacionalinės valstybės, autonomija jau buvo laikoma valstybės valdžios apibrėžta tam tikrų korporacijų teisė leisti privalomas normas.⁹ Teisės doktrinoje yra pripažįstami šie pagrindiniai autonomijos požymiai: jos teritorijoje veikia tam tikri įstatymai; sava įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia nėra laikoma savarankiškais valstybiniais junginiais; jų savarankiškumas apribotas: autonominių organų veikla yra kontroliuojama centrinės valdžios, skiriant į juos savo specialius atstovus (gubernatorius, komisarų); regioninius teisės aktus, prieštaraujančius bendravalstybiniais interesams dažniausiai panaikina centrinė valdžia. Pasak prof. M.Romerio, autonomijos esmė – kai tam tikram šalies vienetui

⁵ Vansevičius S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius, 2000. P. 27.

⁶ Römeris M. *Valstybė*. T. I. – Kaunas, 1934. P.1.

⁷ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. – Vilnius, 2002. P.488.

⁸ Römeris M. *Valstybė*. T. I. – Kaunas, 1934. P.14.

⁹ Krivickas D. *Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą*. – Kaunas, 1940. P.55.

pavedama, laikantis tam tikrų nustatytų ribų, leisti vietinius įstatymus ir suteikiamas tam tikras savarankiškumas.¹⁰

Autonominis vienetas nėra federacijos subjektas ir neturi jo teisių. Autonomija steigama pagal tarptautinę sutartį arba nacionalinį teisės aktą. Autonominis statusas dažniausiai suteikiamas tautinėms mažumoms, tenkinant jų nacionalinius poreikius ir vykdant regioninę politiką (pvz. Komijos Autonominė Respublika). Neretai autonominis statusas suteikiamas geografiniais sumetimais, pvz. saloms, kurios yra nutolusios nuo valstybės (Grenlandija ir Farerų salos priklauso Danijai, tačiau jas valdyti iš Kopenhagos būtų neracionalu). Kartais autonominis statusas suteikiamas istorinėms sritims (Hong-Kongas).

Apžvelgus pagrindinius teorinius autonomijos bruožus, toliau nagrinėsime Klaipėdos krašto autonomijos genezę.

1.1. Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą pagrindimas ir cesijos raida

XIII a. Kryžiuočių ordinas užkariavo vakarines Lietuvos žemes kairiajame Nemuno krante. 1252 m. Livonijos ordinas kartu su Kuršo vyskupu užgrobė seną kuršių, žemaičių bei lietuvių gyvenvietę Klaipėdą su siauru pajūrio ruožu dešiniajame Nemuno krante. Vietoj buvusios medinės pilaitės Klaipėdoje, pastatoma stipri pilis – Memelis. Popiežius Inocentas IV savo raštuose ragino statomą pilį budriai saugoti nuo pagonių lietuvių, netgi paskelbė suteiksias atlaides tiems, kurie vyksią ginti statomos pilies, tai atspindi, kad vietiniai gyventojai nenorėjo vokiečių riteriams užleisti savo žemių, patogios strateginės vietos bei natūralaus priėjimo prie Baltijos jūros. Jau 1258 m. Klaipėda gauna Liubeko miesto teises, o 1328 m. perleidžiama Kryžiuočių ordinui. 1410 m. Žalgirio mūšiu Kryžiuočių ordino veržimasis į Lietuvą ir Rytus buvo sustabdytas, tačiau jo viešpatavimą čia įtvirtino 1422 m. Melno taikos sutartis: nustatytos Lietuvos ir Kryžiuočių ordino politinės sienos; 1525 m. ordinas virto pasauline Prūsijos kunigaikštyste, nuo 1701 m. – Prūsijos karalyste, o nuo 1871 m. įėjo į Vokietijos imperijos sudėtį ir išsilaikė iki 1919 m., t.y. Versalio taikos sutarties.¹¹

Prūsijai tapus Vokietijos imperijos dalimi, buvo vykdoma lietuvių nutautinimo politika. Tačiau šis procesas plėtojosi pamažu, vokiečių vyriausybė bei vokiečių visuomenė neskubėjo imtis drastiškų priemonių vokietinimo procesui pagreitininti, nes nebuvo pastebėta lietuvių tautinio judėjimo apraiškų. Vokiečių valdžia jausdama lietuvių lojalumą, vengė prievartos, kuri galėjo iššaukti tautinį pasipriešinimą, tikėjosi be kliūčių užbaigti lietuvių suvokietinimą, bei likviduoti lietuviybės liekanas Rytprūsiose.

¹⁰ Römeris M. *Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai*. – Vilnius, 2008. P.52.

¹¹ Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923-1939*. – Vilnius, 1992. P.10-11.

Tačiau, XIX amžiaus pabaigoje lietuvių tautinė sąmonė stiprėjo ir prasidėjęs tautinis judėjimas stabdė tolesnį germanizacijos procesą ir apsaugojo Prūsų lietuvius nuo visiško nutautinimo. „O paskesnieji įvykiai – Didysis karas, Klaipėdos klausimo atsiradimas ir, pagaliau, Klaipėdos krašto prijungimas – įgalino daugelį Prūsų lietuvių vėl prisiglausti prie savo motinos-tėvynės”.¹²

1.1.1. Versalio sutartis kaip Klaipėdos krašto autonomijos užuomazga

Pasibaigus Pirmajam Pasauliniam karui ir susiklosčius palankioms tarptautinėms sąlygoms, sustiprėjo Lietuvių tautos apsisprendimas atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę jos etnografinėse ribose su sostine Vilniuje. To meto doktrinoje vyravo nuostata, kad valstybės egzistavimui yra būtinas išėjimas prie jūros, kad tai yra vienas iš reikšmingiausių valstybinės kūrybos uždavinių, kuris turi būti taikomas ir atgimstančiai Lietuvai.¹³ Keldama šį reikalavimą lietuvių tauta rėmėsi naujomis tautų apsisprendimo teisės sąvokomis ir idėjomis, kurios padrašino ją revindikuoti lietuviškąsias Prūsų sritis ir tuo būdu atstatyti Lietuvos „priėjimą” prie Baltijos jūros. Klaipėdos klausimas buvo aktualus ir pradėtas nagrinėti tarptautinėje plotmėje, ko pasekoje atsirado Versalės sutarties nuostatai.¹⁴

1919 m., prasidėjus Paryžiaus Taikos konferencijai, buvo svarstomas pokario Europos politinis žemėlapis. Konferencijoje iškilo ir Mažosios Lietuvos susijungimo su besikuriančia savarankiška Lietuvos valstybe idėja. Dar 1918 m. lapkričio 16 d. Tilžėje įvykusiame Mažosios Lietuvos lietuvių susirinkime, buvo išrinkta Prūsų lietuvių Tautos Taryba. 1918 m. lapkričio 30 d. buvo išleistas aktas, kuriuo lietuvių gyventojų vardu buvo reikalaujama atskirti Mažąją Lietuvą nuo Vokietijos. Tilžėje pasirašytas Prūsų lietuvių Tautos Tarybos aktas šio krašto Lietuviams buvo tolygus Lietuvos nepriklausomybės 1918 m. vasario 16 d. aktui. 1919 m. balandžio 8 d. Taryba savo nutarimu, remdamasi tautų apsisprendimo teise, reikalavo Rytprūsių lietuviškąsias žemes priskirti Lietuvos valstybei. Šis nutarimas buvo paskelbtas spaudoje ir per Lietuvos delegacijos vadovą A.Voldemarą perduotas Taikos konferencijos pirmininkui G.B.Clemenceau.¹⁵ Lietuva siųsdama savo delegaciją, buvo suinteresuota iškelti lietuvių gyvenamų Prūsų sričių revindikacijos ir Klaipėdos klausimus, bei prisidėti prie Konferencijos darbų. Lenkija, palaikoma Prancūzijos, savo ruožtu, memorandumuose siūlė „Klaipėdos kraštą atskirti nuo Vokietijos ir sujungti jį su Lietuva, jei pastaroji sutiks, kad tarp jos ir Lenkijos būtų

¹² Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.8.

¹³ Čepėnas P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T.2. – Vilnius, 1992. P.754.

¹⁴ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.43.

¹⁵ Čepėnas P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T.2. – Vilnius, 1992. P.755.

nustatytas tam tikras organiškas ryšys”.¹⁶ Vokietija, turėdama savų interesų į Klaipėdos kraštą, pastabose dėl Taikos sutarties projekto, nesutiko atskirti Klaipėdos krašto, kadangi: „Gyventojai esą niekad nepageidavę atskyrimo nuo Vokietijos. Jų dauguma esą susidedanti iš vokiečių, nes šalia 68000 vokiečių krašte esą gyvena tiktai 54000 lietuviškai kalbančių gyventojų. Ypač Klaipėda esanti grynai vokiškas miestas, per visą savo istoriją niekuomet Lenkijai arba Lietuvai nepriklausęs. Rytprūsių siena čia esanti atsilikusi nuo 1422 metų. Išskyrus mažą, neturinčią reikšmės grupę, gyventojų tarpe esą nėra jokio judėjimo dėtis prie lietuvių, gyvenančių buvusios Rusų Imperijos kraštuose, ypač kad tų kraštų lietuvių esama katalikų, o vokiečių kraštuose jų esama protestantų”.¹⁷

Tačiau, Vokiečių delegacijos atsakymas Klaipėdos klausimu nepakeitė sąjungininkų nuomonės, Taikos sutarties 99 straipsnio redakcija nebuvo pakeista. Konferencijos pirmininkas G.B.Clemenceau lydimajame rašte išdėstė paaiškinimus dėl 99 str.: „Susijungusios ir susitarusios valstybės nesutinka pripažinti, kad Klaipėdos krašto cesija prieštarauja tautybiniam principui. Kalbamasis kraštas visada buvo lietuviškas, jo gyventojų dauguma kalbos ir kilmės atžvilgiu yra lietuviška. Tas faktas, kad Klaipėdos miestas didžia dalimi yra vokiškas, negalėtų pateisinti viso krašto palikimo Vokietijos suverenumui, ypač jau dėl to, kad Klaipėdos uostas yra vienatinis Lietuvos išėjimas į jūrą”.¹⁸ Buvo nutarta Klaipėdos kraštą perduoti susijungusioms ir susitarusioms valstybėms, kadangi lietuvių teritorijos statusas dar nėra nustatytas. Šis oficialus Taikos konferencijos pirmininko laiškas, parašytas Santarvės vardu Vokiečių taikos delegacijai, turėjo didelę teisinę svarbą, nes jisai sudarė autentišką Versalio sutarties 99 str. interpretaciją.¹⁹

Vokietija 1919 m. gegužės 28 d. pasirašydama Versalio taikos sutartį, išsižadėjo visų savo titulų į Klaipėdos kraštą, didžiųjų Santarvės valstybių naudai, tačiau tai nebuvo teritorijos įgijimo aktas.

Pažymint Versalio sutarties svarbą Lietuvai, reikėtų pastebėti, kad Lietuva nebūdama sutarties dalyviu, sudarant šios sutarties nuostatas jokios įtakos negalėjo turėti, ji, kaip ir Klaipėdos kraštas buvo tik sutarties objektas.²⁰ Tačiau Versalio taikos sutartis ir jau minėtas Taikos sutarties pirmininko G.B.Clemenceau pareiškimas į vokiečių reikalavimą palikti Klaipėdos kraštą Vokietijai, suteikė pagrindo tikėti, kad Klaipėdos krašto klausimas bus išspręstas Lietuvos naudai. Tai patvirtino ir prancūzų politikų vieši pareiškimai dėl Klaipėdos krašto likimo, esą Didžiosios ir susitarusios valstybės gauna Klaipėdą, kaip depozitą, iki bus išspręstas klausimas dėl Lietuvos valstybės sudarymo. Lietuviai turėjo rimto pagrindo tikėtis, jog Klaipėdos kraštas, suteikęs autonomiją, teksiąs Lietuvai, galutinai paaiškėjus jos teisinei būklei.

¹⁶ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.54.

¹⁷ Ten pat. P.55-56.

¹⁸ Ten pat. P.56.

¹⁹ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Vilnius, 1990. P.170.

²⁰ Römeris M. *Suverenitetas*. – Vilnius, 1995. P.237.

Manau reikia pastebėti, kad sąjungininkams taipogi rūpėjo Lietuvos būsimi santykiai su Lenkija, o Klaipėda, kaip depozitas, sąjungininkų rankose turėjo virsti spaudimo priemone prieš Lietuvą. Lietuvos vyriausybei greitai teko patirti, kad Versalio sutartis, atskirdama Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos, paliko jo ateities klausimą atvirą, sprendama kitus Lietuvą liečiančius klausimus, Klaipėdos klausimą siejo su visa Lietuvos valstybingumo problema.

Pagal Versalio sutarties 28 ir 99 str., pirmą kartą tarptautinės teisės prasme buvo įvardintas Klaipėdos kraštas ir jo teritorija. R.Valsonokas analizuodamas Versalio sutarties straipsnius²¹, liečiančius Lietuvą, teigė, kad ši sutartis neišsprendusi Lietuvos rytų bei vakarų sienų klausimų, sudarė grėsmę besikuriančios Lietuvos valstybės suverenumui. Įsigaliojant Versalio sutarčiai Lietuvos valstybinė ateitis buvo apsunkinta Vilniaus ir Klaipėdos klausimais, bei Nemuno internacionalizacija. Šie klausimai buvo priežastiniai, tarp savęs susieti ir turėjo tikslą palenkti Lietuvą Lenkijos naudai.²²

Tuo tarpu prieškario Vokietija, vertindama Versalio sutarties nuostatus, teigė, kad Klaipėdos krašto atskyrimas pažeidė tautų apsisprendimo teisę, kad santarvininkai krašto atskyrimą ir ketinimą jį perleisti Lietuvai motyvavo ir tuo, kad Lietuvos valstybei yra būtina turėti savo uostą. Ši motyvą vokiečiai absoliutino ir teigė, kad cesiją nulėmė tik ekonominis interesas ir visai nebuvo atsižvelgta į Mažosios Lietuvos gyventojų ir jų atstovaujamosios institucijos (Mažosios Lietuvos Prūsų lietuvių Tarybos) padarytus pareiškimus tiek Vokietijos vyriausybei, tiek Ambasadorių konferencijai²³, kurie kaip tik ir liudijo apie tautos (lietuvių, kaip krašto daugumos gyventojų) apsisprendimą. Taigi Vokietijos teisės doktrina teigė, kad Versalio sutartis buvo neteisėta ir jos nuostatai yra negaliojantys.²⁴

Profesorius M.Romeris, vertindamas Versalio taikos sutartį, konstatavo, kad Klaipėdos krašto priskyrimas Lietuvai buvo grindžiamas nacionaliniu principu, ir tai nebuvo pralaimėjusios Vokietijos teritorijos atskyrimo padarinys. Jis rašė: „Šiuo nacionaliniu teisės principu ne tikrai visiškai pateisinamas yra Klaipėdos krašto išjungimas iš Vokietijos valstybės, bet ir jo įjungimas į Lietuvos valstybę, kuriuo skūstis vokiečiai jokio teisinio titulo neturi, nes ir ilgiausiai trukęs nacionalinio principo laužymas negali įsisenėjimu jo sugriauti, kol šalies žmonės nėra patys savo tautybės išsižadėję”.²⁵ M.Romeris neneigė, kad buvo remtasi ir ekonominiu, vienintelio Lietuvai „priėjimo” prie jūros, principu. „Baltijos jūra – rašė M.Romeris – ne tik „langas” į pasaulį, tai

²¹ 87 str. palieka Lenkijos (o tuo pačiu ir Lietuvos) rytų sienų klausimą vėlyvesniam sąjungininkų sprendimui; 99 str. Didžiųjų Santarvės valstybių ir jų sąjungininkų naudai Vokietija atsisako visų teisių ir titulų į Klaipėdos kraštą; 331 str. nustato, kad Nemunas yra nuo Gardino internacionalizuotas.

²² Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.58.

²³ *Ambasadorių konferencija – Antantės Aukščiausios Tarybos sudarytas tarptautinis šalių nugalėtojų organas. Į jį įėjo Anglijos, Prancūzijos, Japonijos ir Italijos ambasadoriai Paryžiuje, vadovavo Prancūzijos užsienio reikalų ministras. Ambasadorių konferencijai buvo pavesta spręsti Versalio taikos konferencijoje iškeltus klausimus.*

²⁴ Šapoka G. *Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniaame Tarptautiniame Teisingumo Teisme 1921-1939 // Disertacija, 2006. P.64.*

²⁵ M.Römeris. *Mes negalime užmiršti Mažosios Lietuvos padalinimo // Lietuvos keleivis. 1934, Nr.20. P.2.*

mums visas pasaulis, tai mūsų gyvybės ir laisvės garantija ir sąlyga”.²⁶ Profesorius teigė, kad „abu išjungimo principai logingai veda į išjungtojo krašto įjungimą į Lietuvos nacionalinę teritoriją ir Lietuvai suteikia teisę reikalauti to įjungimo; jie steigia teisinį titulą Lietuvos teritorinei pretenzijai į šį kraštą ir tuo pačiu neigia bet kurias Santarvės valstybių pretenzijas įsigyti šią teritoriją”.²⁷

Teisininkas R.Valsonokas neigė kitą Vokietijos teisės doktrinos nuostatą – dėl Versalio sutarties šalių pasikeitimo. Priimtų sprendimų teisėtumo klausimas buvo grindžiamas JAV išstojimu iš santarvės valstybių sudarant sutartį, t.y. derybos buvo vedamos tarp Vokietijos ir JAV, o Versalio sutartyje JAV nebedalyvavo. Tačiau JAV derybas su Vokietija vedė santarvininkų vardu, tad JAV išstojimas, sutarties šalių nepakeitė. Versalio sutartis buvo daugiašalė ir vienos narės išstojimas dar nereiškia, kad naikinami sutartiniai įsipareigojimai tarp visų likusių narių. R.Valsonokas šiuos teiginius grindė ir tuo, kad JAV nors ir pasišalino iš santarvės, tačiau vėliau niekada neprieštaravo Versalio sutarčiai.²⁸ Su tuo sutiko ir J.Robinzonas, jis rašė: „Amerika nepareišė nė mažiausio protesto prieš Ambasadorių Konferencijos nutarimus ir tuo būdu konkludentiškai pripažino tų nutarimų teisėtumą”.²⁹

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad Lietuvos valstybė, savo teritorinius reikalavimus grįsdama etniniu principu, teisėtai siekė teisių į Klaipėdos kraštą, remdamasi dar ir tuo, kad tai būtų vienintelis jos uostas. Ambasadorių konferencija Versalio sutartimi galutinai ir teisėtai atskyrė Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos, tam kad ateityje, išsprendus Lietuvos teisinį statusą, Klaipėdos kraštas būtų perduotas Lietuvai.

1.1.2. Klaipėdos kraštas Prancūzijos valdymo metais

Versalio sutartį ratifikavus ir jai 1920 m sausio 10 d. įsigaliojus, pagal Paryžiuje patvirtintą Klaipėdos ir Dancingo atskyrimo tvarką, suverenumo teisės į Klaipėdos kraštą turėjo pereiti Santarvės valstybėms. Pereinamuoju laikotarpiu krašto administraciją, santarvininkų vardu, prižiūrėjo Vokietijos paskirtas komisaras grafas Lamsdorf. Iki faktinių suverenių teisių perdavimo santarvininkams, Klaipėdos krašte buvo likusi vokiečių kariuomenė bei valdiškos įstaigos, ryšys tarp Vokietijos ir Klaipėdos krašto nebuvo nutrauktas. Klaipėdos kraštas, nors formaliai atskirtas ir valdomas santarvininkų, tebebuvo Vokietijos dalimi.

²⁶ Romeris M. *Klaipėda ir jos padariniai Lietuvos politikoje*. – *Didžiosios ir Mažosios Lietuvos kultūrinio bendradarbiavimo biuletenis* // Kaunas, 1935. P.2.; Roemeris M.. *Klaipėda ir jos padariniai Lietuvos politikoje* // *Lietuvos aidas*. 1935, Nr.81.

²⁷ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Vilnius, 1990. P.170.

²⁸ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.56-58.

²⁹ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1.* – Kaunas, 1934. P.45.

Visi ryšiai jungę Klaipėdos kraštą su Vokietija buvo nutraukti, kai 1920 m. vasario 15 d. Vokietijos komisaras perdavė valdžią santarvininkų atstovui, prancūzų generolui Odry. Nuo šio momento santarvininkai faktiškai pradėjo valdyti Klaipėdos kraštą. Prancūzija turėjo šių valstybių mandatą kraštui okupuoti ir administruoti jų visų vardu. Ambasadorių konferencija 1920 m. vasario 25 d. pavedė Prancūzijai Klaipėdos krašto gyventojų diplomatinę ir konsulinę apsaugą.

Pagal to meto teisės praktiką, cesija apibūdinama kaip suinteresuotų valstybių sutartinis teritorijos perdavimas pagal principą: *nemo dat quod non habetur* (niekas neduoda, to ko neturi). Cesijos metu perleidžianti teritoriją valstybė suteikia kitai tiek teisių į teritoriją, kiek ji pati teturėjo. Įvykus teritorijos cesijai, cesuojančios valstybės viešosios teisės tvarką keičia tos valstybės viešosios teisės tvarka, kurios naudai yra įvykusi cesija.³⁰ Kadangi šiuo atveju krašto cesija buvo įvykusi ne vienos, o keturių valstybių naudai, tai šių valstybių atstovas gen. Odry paliko galioti krašte veikusią Vokietijos viešąją teisę, tam tikrais atvejais ją keičiant arba papildant. Krašte veikė vokiečių viešoji teisė - „visi įstatai ir paliepiniai veikė toliau, kurie ne ypatiškai pašalinami arba naujam krašto valstybiškam padėjimui nebeatsako”.³¹ Nuo tada ši teisinė sistema pradėta koreguoti Prancūzijos teisės pagrindu. Pakeitimų priėmimą Prancūzijos administravimo laikotarpiu skatino naujų teisėkūros institucijų įsteigimas Klaipėdos krašte.³²

Gen. Odry 1920 m. vasario 17 d. sudarė naują administracinę įstaigą, pavadintą Klaipėdos krašto direktorija, į kurios sudėtį įėjo visi prieš tai buvę vykdomojo komiteto nariai. Krašto direktorijai buvo pavestos visos Rytprūsių provincijos funkcijos bei visos įstaigos buvusios valstybės žinioje (muitai, paštas, telegrafas, telefonas, geležinkeliai, miškai ir t.t.). Legislacija liko santarvininkų atstovo žinioje. Įvedus muitų sieną tarp Vokietijos ir Klaipėdos krašto paaiškėjo, kad naujai sudaryta krašto administracija neįstengia atlikti jai pavestų uždavinių. 1920 m. rugsėjo 21 d. gubernatoriaus įsakymu buvo suformuota galutinė Klaipėdos krašto organizacinė struktūra, sudaranti tris atskiras įstaigas: krašto Direktorija, Valstybės Taryba ir Administracijos teismas. „Einant tuo įsakymu, krašto direktorijos būta administracijos organo, kuris turėjo atlikti provincijos vyriausybės, josios prezidento ir krašto viršininko (Landeshauptmann) funkcijas. <...> Valstybės taryba, turėjo reikšti savo patariamąją nuomonę visais svarbiais administracijos ir ūkio klausimais. <...> Be to, įsakymas numatė administracijos

³⁰ Akehurst P. Malanczuk. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. – Vilnius, 2000. P.190; Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. – Vilnius, 2006. P.236; Šapoka G. *Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniam Tarptautiniame Teisingumo Teisme 1921-1939 // Disertacija*, 2006. P.63.

³¹ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.2*. – Kaunas, 1934. P.4.

³² Raišytė – Daukantienė A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius. 2003, Nr. 39(31). P.42.

teismo įkūrimą. Pastarasis turėjo spręsti ginčus, kurie lygtol, einant įstatymais buvo pateisinami apygardos komisijai (BezirksausschuB)”.³³

Tuo metu atsirado Lenkijos eskaluojama ir Prancūzijos remiama, Freištato³⁴ idėja. Šią prancūzų keliamą idėją palaikė vietos vokiečių politiniai veikėjai, kūrę Klaipėdos respublikos projektus. Nuo 1921 m. gegužės 1 d. G.Petisne perėmęs aukščiausią valdžią Klaipėdos krašte, t.y. vyriausiojo komisaro pareigas, ėmėsi savarankiškos politikos. Pirmiausia vyriausiasis komisaras liovėsi kontroliuoti krašto Direktotijos ir Valstybės Tarybos vidaus santvarką, duodamas daugiau laisvės krašto organams ir perleisdamas daugiau civilinių kompetencijų. Petisne ėmėsi kurstyti tautinę nesantaiką krašte. Jau 1921 m. liepos 7 d. kreipimasis į Ambasadorių konferenciją su peticija, kurioje pirmą kartą buvo pareikšti tam tikri reikalavimai, patvirtina, kad buvo siekiama įgyvendinti Freištato idėją. Peticijoje buvo išreiškiama, kad „Klaipėdos krašto kultūra ir kalba esanti vokiška; kad krašto gyventojai pageidauja palaikyti savo vokiškąją kultūrą ir kalbą; kad jie vienu balsu pasisaką prieš krašto prijungimą prie bet kurio iš naujų valstybių padarinių rytuose, ar čia būtų Lietuva ar Lenkija, kurių kultūra esanti daug žemesnė už jų, Klaipėdos gyventojų, kultūrą; kad, pagaliau, išimtį sudaranti tikrai maža saujelė papirkėtų rėksnių, kurie nori prijungti kraštą prie Lietuvos. Kadangi – taip nurodoma toliau peticijoje – nesą vilties, kad kraštas grįžtų prie Vokietijos, tai kreipiamasi į Ambasadorių Konferenciją, kad ji suteiktų Klaipėdos kraštui valstybinį savarankiškumą, laiduodama jam visišką autonomiją administracijoje, įstamtidavystėje ir judikatūroje. Klaipėdos uostas galėsias būti paskelbtas laisvuju uostu (Freihafen), kuriuo rytų valstybės galėsiančios naudotis tranzito reikalams. Šioms valstybėms pareikalavus, galima būsia susitarti dėl tam tikrų zonų įrengimo uoste. Tačiau jeigu Ambasadorių Konferencija nusistatytų kitaip išspręsti Klaipėdos krašto likimą, būtent priskirti jį prie kitos valstybės, tai prašoma, atsižvelgiant į tautų apsisprendimo dėsni, prieš tai padaryti Klaipėdos krašte plebiscitą”.³⁵

Ambasadorių konferencijai leidus, pradėtos sudarinėti Klaipėdos krašto prekybos sutartys su Lietuva, Lenkija ir Vokietija. Šia proga Valstybės Taryba priėmė rezoliuciją, kurioje buvo dėkojama Ambasadorių konferencijai už leidimą sudaryti prekybos sutartis su kitomis valstybėmis, nuo kurių priklauso Klaipėdos krašto ateitis ir ekonominė gerovė. Vietos vokiečių spaudoje pasirodė atsiliepimai apie šią rezoliuciją suponuoją nuomonę, kad Ambasadorių konferencija leisdama Klaipėdos kraštui sudarinėti prekybos sutartis su kitomis valstybėmis leidžia Klaipėdos kraštui naudotis ekonominiu suverenumu. Taip pat pažymi, kad Ambasadorių

³³ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.63-64.

³⁴ „Freištatas” (vok. Freistaat – laisva valstybė) – Pirminiame projekte Antantės valstybės siekė įtvirtinti laisvosios valstybės autonomiją, numatant tokias plačias teises, kad kraštas būtų atrodęs kaip suvereninė valstybė.

³⁵ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.76.

konferencija išgirdo Freištato idėją, kaip pagrindinį gyventojų daugumos pageidavimą.³⁶ Vokietijos vyriausybei ir visuomenės opinijai Freištato idėja nepatiko, buvo laikomasi nuomonės, kad Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, būtų dalinai eliminuotas lenkų pavojus.

Prancūzų okupacinė valdžia ir Klaipėdos Freištato idėjos šalininkai suvokdami, kad Vokietija vis dar gali turėti įtakos, stengėsi kad kuo greičiau Klaipėdos kraštas galėtų ekonomiškai išsivaduoti nuo Vokietijos. Tam labai pasitarnavo prekybos sutartis su Lenkija, kuri realiai pradėjo veikti dar prieš jai įsigaliojant.

Didelė Mažosios Lietuvos lietuvių dalis nebuvo išsižadėjusi savo tautybės. Prisiminkime jau minėtą Prūsų lietuvių Tautos Tarybos aktą, skelbiantį krašto daugumos gyventojų valią. Šis aktas krašto lietuviams buvo tolygus Lietuvos nepriklausomybės 1918 m. vasario 16 d. aktui. Kaip vienintelė tuo metu galinti atstovauti institucija aiškiai nurodė tautos apsisprendimą. Savo nusistatymą Lietuva įtvirtino 1919 m. spalio 30 d. priimdama Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą, kuriame pabrėžė Klaipėdos krašto priklausomumą Lietuvai. Šiame įstatyme, kaip Lietuvos rinkiminė apygarda jau buvo paminėta ir Mažoji Lietuva.³⁷ Tačiau, teigė M.Romeris, tai buvo labiau deklaratyvus, negu teisiškai realus aktas ir demonstravo tikrai Lietuvos pasiryžimą reikalauti inkorporuoti Klaipėdos kraštą į Lietuvos valstybę. Tai buvo pirmas Lietuvos valstybės valdžios aktas, kuris Klaipėdos kraštą laikė Lietuvos valstybinės teritorijos dalimi. Kadangi šis įstatymas buvo priimtas Lietuvos Valstybės Tarybos ir paskelbtas „Laikinosios Vyriausybės žiniose“ tai, anot M.Romerio, „nors tarptautinės teisės atžvilgiu Klaipėdos kraštas dar tada iš viso tarptautiškai nepripažintos Lietuvos valstybės dalies nesudarė ir taip pat faktiškai Lietuvos valstybės valdžios galioje nebuvo, bet Lietuvos konstitucinės teisės atžvilgiu jisai jau sudarė šios valstybės teritorijos dalį“.³⁸ Santarvininkų atsisakymas tuoj pat perduoti Klaipėdos kraštą Lietuvai, buvo grindžiamas tuo, kad Lietuvos valstybė dar nepripažinta juridškai, kad neaiškus jos likimas. Antantės valstybės jau 1920 m. sausio 26 d. pripažino Estiją ir Latviją *de jure*, o Lietuvos pripažinimą atidėjo tol, kol bus sureguliuotas ginčas su Lenkija dėl Vilniaus ir Klaipėdos.

Prūsų lietuvių pasiryžimas kovoti dėl Klaipėdos krašto atgavimo buvo pagrįstas įsitikinimu, kad Lietuva be Klaipėdos uosto vargu ar galėsianti gyvuoti. Laikydami savo nuomonės, lietuviai atsisakė dalyvauti, po Versalio sutarties pasirašymo įsteigtime Klaipėdos krašto priešparlamente (Vorparlament), kurio sudėtį automatiškai sudarė Klaipėdos miesto ir apskričių savivaldybių nariai. Šį žingsnį lietuviai motyvavo tuo, kad priešparlamento nariai nenusiteikę atstovauti krašto interesams. Taip lietuviai (kas sudarė 1/3 dalį) išstodami iš prieš-

³⁶ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.78.

³⁷ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Kaunas, 1937. P. 100-101; Šapoka G. *Lietuvos interesų gynība Nuolatiniaje Tarptautiniame Teisingumo Teisme 1921-1939 // Disertacija*, 2006. P.61-62; Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923-1939*. – Vilnius, 1992. P.22.

³⁸ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Kaunas, 1937. P.101.

parlamento pripažino Tautos Tarybos viršenybę. Nors Tautos Taryba, atskyrus Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos, ir buvo perkelta į Klaipėdą, jos veikimas buvo apsunkintas. Prancūzų okupacinė valdžia savo nuožiūra tvarkydama krašto administraciją, varžė lietuvių politinį ir visuomeninį darbą. Tik po kurio laiko (1920 m. kovo 12 d.) E.Simonaitis buvo paskirtas, kaip lietuvių atstovas, krašto Direktorijos nariu. Valstybės Taryboje lietuviai taipogi sudarė mažumą (3 iš 20). Iš to galima spręsti, kad prancūzų okupacinė valdžia buvo apsisprendusi bendradarbiauti su krašto vokiečiais, visiškai nepaisydama lietuvių interesų. Šią prancūzų poziciją patvirtina ir tai, kad ilgą laiką lietuvių kalbos teisės buvo ignoruojamos, ir tik po metų (1921 m.) lietuvių kalba fakultatyviai įvesta mokyklose lietuvių kilmės mokiniams, tik 1922 m. Valstybės Tarybos nutarimu, lietuvių kalba pripažinta šalia vokiečių kalbos oficialia krašto kalba.

Susiklosčius šiai situacijai krašto lietuviai jautėsi apvilti ir troško kuo greičiau susijungti su Lietuva. Prūsų lietuvių Tautos Taryba nutarusi užmegsti glaudesnius santykius su Lietuvos valstybe, 1920 m. vasario 21 d. priėmė „iškilmingą rezoliuciją, reikalaujama: panaikinti senąją muitų sieną ir atkelti ją prie Nemuno linijos, pavedus tą naują sieną Lietuvos valstybės muitinių kontrolei ir josios kariuomenės apsaugai; pavesti geležinkelius, paštą, telegrafą ir telefonus bendrajai Lietuvos susisiekimo administracijai; pavesti Lietuvos valstybei naudotis Klaipėdos uostu ir Nemuno srove“.³⁹

1920 m. kovo 20 d. įvykusiame ypatingajame Lietuvos Valstybės Tarybos posėdyje Prūsų lietuvių Tautos Tarybos atstovai įstojo į Valstybės Tarybą.⁴⁰ Valstybės prezidentas A.Smetona, šį žingsnį įvertino, kaip Mažosios Lietuvos siekimą susijungti su Didžiąja Lietuva. Ministras pirmininkas E.Galvanauskas, sveikindamas Klaipėdos krašto atstovus, pareiškė: „Pats gerbiamų santarvės atstovų čia drauge su mumis šią valandą buvimo faltas, kada mes iškilmingai paskelbiam Mažosios Lietuvos su Didžiąja Lietuva susijungimą, liudija, jog jie prijaučia šių dviejų mūsų tautos dalių susijungimui, ir jie tai yra nusprendę“.⁴¹ Prancūzų atstovo sveikinimo kalba, kurioje nuskambėjo frazė „Tegyvuoją sujungta Lietuva!“ atskleidžia, kaip visgi skyrėsi žodžiai nuo faktų.

Klaipėdos klausimo sprendimui, Lietuvos vyriausybė ruošėsi iš anksto. Steigiamasis Seimas 1921 m. lapkričio 11 d. priėmė rezoliuciją dėl Klaipėdos krašto prijungimo autonominėmis teisėmis prie Lietuvos. Atsižvelgdamas į tai, kad kraštas vystėsi skirtingomis sąlygomis, seimas sutiko, kad jis gautų autonomiją.⁴² „Lietuvos Seimas pareiškė pripažinti Klaipėdos kraštui demokratiniiais principais pagrįstą autonomiją vietos ūkio, administracijos, darbo apsaugos, teismų sutvarkymo ir švietimo bei kulto srityse. Tuo tikslu rezoliucija kvietė

³⁹ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.91.

⁴⁰ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.2*. – Kaunas, 1934. P.6.

⁴¹ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.92.

⁴² Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923-1939*. – Vilnius, 1992. P.19-20.

vyriausybę imtis atitinkamų priemonių, kad, susitarus su karšto gyventojais, galėtų būti įgyvendintas Maž.Lietuvos susijungimas su Lietuvos Respublika”.⁴³ Ši Steigiamojo Seimo rezoliucija, kaip rašė M.Romeris, „turėjo konstitucinio pasižadėjimo pobūdį, tačiau, žinoma, šio tarptautinio teisės klausimo viena išspręsti nepajėgė”.⁴⁴

Kadangi Lietuva didžiųjų valstybių dar nebuvo pripažinta *de jure*, tai šios pretenzijos į Klaipėdos kraštą neprilygo tarptautinio teisės subjekto pretenzijoms. Pirmučiausiai reikėjo įtvirtinti savo tarpautinę poziciją, gaunant pripažinimą *de jure* ir tik tuomet ginti kitus savo interesus tarptautinėje plotmėje.

Lietuvos vyriausybė besiderėdama su Ambasadorių konferencija dėl Lietuvos pripažinimo, pareiškė, „kad didžiosioms valstybėms pripažinus Lietuvą *de jure*, nebebūsią kliūčių Klaipėdos kraštui prijungti prie Lietuvos, juo labiau, kad Didžiųjų valstybių atsakyme, duotame vokiečių delegacijai Taikos Konferencijoje, jau buvę deklaruota, kad Klaipėdos kraštas „yra grynai lietuviškas” ir liks santarvininkų žinioj iki paaiškės Lietuvos teritorijos statusas”.⁴⁵ Tarptautinei situacijai susiklosčius palankiai, 1921 m. Lietuva tapo Tautų Sąjungos nare, o jau 1922 m. gruodžio 20 d. Santarvės valstybės Lietuvą pripažino *de jure*.⁴⁶ Tai buvo labai didelis Lietuvos politikos pasiekimas. Lietuva įtikino pasaulį, jog sugeba ginti savo interesus ir gali tvarkyti svarbiausius savo valstybinio gyvenimo reikalus. Pripažinta *de jure*, Lietuva tapo pilnateisiu tarptautinių santykių subjektu. M.Romeris vertindamas šį faktą rašė: „kažin, ar šis *de jure* pripažinimas, bent pas kai kuriuos Santarvės narius, neturėjo paslėpto spekuliatyvinio tikslo. Yra tam tikrų duomenų manyti, kad Lietuvai suteiktą jos pripažinimą pripažįstantieji laikė tam tikra kompensacija už ruošiamąjį prolenkišką Vilniaus klausimo sprendimą, kuris turėjo sankcionuoti *status quo*”.⁴⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad Ambasadorių konferencija savo notoje, pripažindama Lietuvą *de jure*, išvis nepaminėjo Klaipėdos krašto problemos. Ir nors atrodė, kad išsprendus Lietuvos valstybingumo problemą, nebeliko kliūčių Klaipėdos kraštui susijungti su Lietuva, tačiau Ambasadorių konferencija perduoti kraštą delsė.

1922 m. lapkričio 3-4 d. į Paryžių buvo pakviesti Klaipėdos krašto gyventojų atstovai, lietuviai ir vokiečiai pateikti Ambasadorių konferencijai savo nuomonės dėl Klaipėdos krašto. Klaipėdos krašto „freištatinių delegacija” reikalavo, kad Klaipėdos kraštas būtų paskelbtas Freištatu ir, kad Ambasadorių konferencijos sprendimas būtų galutinis, nes provizoriumas neigiamai atsilieptų krašto ekonomikai. Buvo reikalaujama pačiam kraštui suteikti daugiau įtakos užsienio politikoje, kad uosto valdyboje dalyvautų Klaipėdos krašto, Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos atstovai. Šios delegacijos reikalavimai beveik visiškai atitiko lenkų siekius Klaipėdos

⁴³ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.93.

⁴⁴ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Vilnius, 1990. P.173.

⁴⁵ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.82.

⁴⁶ Šapoka A. *Lietuvos istorija*. – Vilnius, 1989. P.577.

⁴⁷ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Vilnius, 1990. P.174.

krašto atžvilgiu. Lietuvių atstovų pareiškimuose buvo išdėstyti argumentai, kad nėra kito būdo spręsti Klaipėdos krašto likimą, kaip prijungti kraštą prie Lietuvos. Tam parvirtinti buvo remtasi ir krašto ekonomine būkle, kuri pasikeistų susijungus su Lietuva. Vokiečiai pareiškime reikalavo, „kad Klaipėdos kraštui būtų suteikta valstybinė nepriklausomybė po bet kurios santarvininkų valstybės protektoratu, o dėl Klaipėdos uosto nurodyta, kad jis galėtų būti laisvas“.⁴⁸

Derybos dėl Klaipėdos krašto likimo užtruko. Vokietijos politiniams sluoksniams kėlė susirūpinimą tai, kad Klaipėdos kraštas gali būti paskelbtas *Freištatu*, o Prancūzijai būtų suteiktas mandatas administracijai prižiūrėti ir krašto užsienio interesams atstovauti, kad lietuviai neišlaikę lenkų spaudimo iš Vilniaus ir iš Klaipėdos, būsią įtraukti į Lenkijos valstybinę sistemą, o Rytprūsiai bus iš visų pusių blokuoti. Norėdami to išvengti, vokiečiai palaikė Lietuvos reikalavimus dėl Klaipėdos krašto. Padrąsinta Vokietijos pozicijos, Lietuvos vyriausybė ryžosi jėga išvaduoti kraštą iš Antantės okupacijos ir jį prisijungti, nelaukiant kol Ambasadorių konferencija priims galutinį sprendimą.

Vertinant šio laikotarpio valdymą reikia paminėti, kad Klaipėdos krašto teisinė padėtis šiuo laikotarpiu dažnai apibūdinama kaip santarvės valstybių kondominiumas, kai valstybės ketindamos įsigyti teritoriją ją valdo bendru sutarimu. Prof. A.Jaščenka rašydamas apie tarptautinius kondominiumus, kuriuos skirstė į viešai-teisinio pobūdžio ir valstybinio pobūdžio, Klaipėdos krašto būklę kaip pavyzdį priskyrė prie tarptautinio viešai-teisinio pobūdžio kondominiumų, kurie „nustatomi tam tikrais tarptautinio valdymo tikslais ir klausą tarptautinių organų“.⁴⁹ Šios nuomonės laikėsi ir R.Valsonokas, teigdamas, kad kraštas tuo metu turėjo kondominijos statusą.⁵⁰ Tai sukėlė nevienareikšmio teisinio įvertinimo.⁵¹ J.Robinzonas neigė tokį Klaipėdos krašto statuso apibūdinimą, argumentuodamas tuo, kad nėra faktų, leidžiančių manyti, kad Santarvės valstybės būtų turėjusios tikslą įsigyti šią teritoriją. J.Robinzono manymu Santarvės valstybės šiame krašte veikė tik kaip globėjos (*trustees*), o teisinę padėtį įvardija kaip taikingą okupaciją.⁵² Vis dėl to teisingiau krašto padėtį vertino M.Romeris – Klaipėdos kraštas valdomas okupaciniu mandatu. Okupacinis valdymo mandatas vykdomas kitos valstybės vardu, kai kraštas atskirtas sutartimi, bet to krašto valstybinis likimas nėra galutinai išspręstas ir nors mandato terminas nėra tiksliai nustatytas, jis yra laikinas.⁵³ M.Romeris teigė, kad Santarvės

⁴⁸ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.83.

⁴⁹ Jaščenka A. *Tarptautinės teisės kursas. T.1.* – Kaunas, 1931. P.232.

⁵⁰ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.56.

⁵¹ Šapoka G. *Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniam Tarptautiniame Teisingumo Teisme 1921-1939 // Disertacija*, 2006. P.66; Raišytė – Daukantienė A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius. 2003, Nr. 39(31). P.42.

⁵² Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.2* – Kaunas, 1934. P.26.

⁵³ Römeris M. *Valstybė. T.1.* – Kaunas, 1934. P.42-43; Šapoka G. *Mykolas Romeris apie Klaipėdos krašto autonomiją // Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius. 2005, Nr. 64(56). P.51.

valstybės valdė šį kraštą „ne savo nuosavomis teisėmis, bet tarptautiniu *sui generis* mandatu, kurį jos buvo gavusios iš Paryžiaus Taikos Konferencijos”.⁵⁴

M.Romeris kritiškai vertino ir pačios cesijos interpretaciją. Jis pabrėžė, kad Klaipėdos krašto perdavimas Lietuvai nebuvo keletas cesijų aktas. Iš esmės jis tvirtino, kad cesija buvo sudėtinė: suverenumo perdavimas buvo vientisas procesas ir galutinis aktas. Versalio sutartis jau numatė būsimą gavėją, o Santarvės valstybės tik vykdė šį mandatą, tačiau nebuvo perėmusios suverenumo teisių sau. Suverenitetas Lietuvai nebuvo perduotas antrą kartą, o buvo tik testinis procesas.⁵⁵ M.Romeris pabrėžė, kad Santarvės valstybės neturėjo suverenių teisių į Klaipėdos kraštą, o tik Taikos konferencijos Versalio sutartimi suteiktą mandatą.⁵⁶

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad įsigaliojus Versalio sutarčiai, Klaipėdos krašto valdymas perėjo laikinos dispozicijos sąlygomis Santarvės valstybėms. Šios delsė kraštą perduoti Lietuvai, nes Lietuva dar neturėjo *de jure* pripažinimo. Tačiau ir pripažinus Lietuvos valstybę, klausimas anaipol nebuvo išspręstas. Versalio sutartimi tik buvo nustatytas krašto laikinas valdymas, o priimti galutinį sprendimą pavesta Ambasadorių konferencijai. Ambasadorių konferencijai delsiant Klaipėdos kraštą perduoti Lietuvai, buvo nuspręsta organizuoti Klaipėdos krašto gyventojų sukilimą, ir remiantis jų pareikšta valia, prijungti Klaipėdą prie Lietuvos.

1.1.3. Sukilimas Klaipėdos krašte

Sukilimui buvo ruošiasi. 1922 m. gruodžio mėn. suburtas Klaipėdos savanorių Vyriausiasis štabas, kurio vadu paskirtas J.Budrys ir sudarytas Vyriausias Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetas, kuris oficialiai turėjo vadovauti sukilimui. Komiteto nariai 1923 sausio 3-5 d. Kaune slapta konsultavosi su Lietuvos atstovu, buvo parengtas Klaipėdos krašto užėmimo planas. Vokiečių ir lietuvių spaudoje, 1923 m. sausio 4 d. paskelbtas pirmasis atsišaukimas, kuriuo buvo pranešta apie Komiteto įsteigimą, jo tikslus, bei raginimą palaikyti jo politiką. 1923 m. sausio 9 d. Šilutėje Komitetas paskelbė manifestą⁵⁷, kad perėmė visą krašto valdžią ir nušalino V.Steputaičio Direktoriją. Komitetas Klaipėdos krašto gyventojams pranešė: „1) krašto direktorija ir valstybės taryba esančios atstatytos, 2) Gelbėjimo Komitetas paimęs krašto valdžią į savo rankas, 3) buvęs direktorijos narys Simonaitis pavedamas per tris dienas sudaryti naują direktoriją iš penkių narių, 4) abi krašte vartojamos kalbos gaunančios lygias teises, 5) visiems senos direktorijos nuteistiems politiniams nusikaltėliams gražinama laisvė, 6) valdininkai turį

⁵⁴ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema. – *Vakarai*, 1936, Nr.256. P.2.

⁵⁵ Šapoka G. Mykolas Romeris apie Klaipėdos krašto autonomiją // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius. 2005, Nr. 64(56). P.51.

⁵⁶ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.257.

⁵⁷ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.2. – Kaunas, 1934. P.9-11; Valsonokas R. Klaipėdos problema. – Vilnius, 1989. P.97.

likti savo vietose ir sąžiningai eiti savo pareigas, 7) algos būsiančios aukso valiuta išmokamos, 8) ramybei krašte užtikrinti esąs skelbiamas išimties stovis, 9) nusižengimai prieš viešąją tvarką ir naują valdžią būsią išimties teismo teisiami”. 1923 m. sausio 13 d. Šilutėje buvo sudaryta E.Simonaičio direktorija, o Klaipėdos krašte paskelbta ypatingoji padėtis. Sausio 15 d. sukilėliai užėmė Klaipėdą.

Ambasadorių konferencija reaguodama į sukilimą, notifikavo Lietuvos vyriausybei, kad Lietuva atsakinga už įvykius Klaipėdoje ir pareikalavo atšaukti visus savo piliečius, dalyvaujančius sukilime. Notoje taip pat buvo užsiminta apie galimą neigiamą poveikį bešališkai sprendžiant Klaipėdos krašto likimą. Ragino Lietuvos vyriausybę imtis priemonių prieš judėjimą, kuris žeidžia Santarvės valstybių teises krašte. Į tai atsakydamas E.Galvanauskas pareiškė, kad „gyventojų judėjimas Klaipėdos krašte nesąs nukreiptas prieš didžiųjų valstybių suverenumą, o tik prieš režimą, įvestą krašto direktorijos, kuri per 3 metus valdė kraštą prieš gyvuosius gyventojų daugumos interesus”.⁵⁸ Taip pat E.Galvanauskas pareiškė manęs, kad sprendimas dėl Klaipėdos krašto likimo bus priimtas remiantis Versalio sutartimi, pagal kurią jis turi grįžti į Lietuvos sudėtį. Tai paveikė Ambasadorių konferenciją, kuri, pakeitusi toną, paprašė Lietuvos vyriausybės pagalbos atstatyti Didžiųjų valstybių autoritetą krašte. Į Klaipėdą buvo siunčiama ypatinga komisija, kurios tikslas buvo sudaryti laikiną valdžią ir atstatyti tvarką krašte. Lietuvos vyriausybė taip pat delegavo į Klaipėdą specialų atstovą A.Smetoną.

1923 m. sausio 19 d. Šilutėje įvykęs Vyriausias Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komiteto skyrių ir draugijų atstovų suvažiavimas, pasivadinęs „Šilutės seimu”, priėmė reikšmingą deklaraciją⁵⁹ dėl Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos. Ši deklaracija paskelbė, kad Klaipėdos kraštas jungiasi su Lietuvos Respublika, kaip autonomija, likdama visiškai savarankiška mokesčių, švietimo, kulto, teismų sutvarkymo, žemės ūkio, socialinės apsaugos ir kitose vidaus administraciją liečiančiose srityse, kaip Klaipėdos krašto organizacijos deklaravo ir 1921 m. lapkričio 11 d. Lietuvos Steigiamojo Seimo rezoliucija patvirtino. Suvažiavimas pasiskelbė aukščiausiąja krašto atstovybe.

1923 m. sausio 24 d. Lietuvos Seimas susipažinęs su deklaracijos turiniu, priėmė rezoliuciją, patvirtinančią Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos. Seimas iškilmingai patvirtino Steigiamojo Seimo 1921 m. lapkričio 11 d. rezoliuciją, „kurioje buvo deklaruoti principai būsimiems Lietuvos Respublikos bei Klaipėdos krašto savitarpio santykiams nustatyti, ir pavedė vyriausybei imtis visų priemonių šiai rezoliucijai įgyvendinti”.⁶⁰

⁵⁸ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.99.

⁵⁹ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras*. T.2. – Kaunas, 1934. P.12-13; Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.100.

⁶⁰ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.101.

Gelbėjimo Komiteto deklaracijos paskelbimo dieną *de facto* įvyko Klaipėdos krašto prisijungimas prie Lietuvos. Sukilėlių valdžia per trumpą laiką pašalino senąjį režimą ir užsitikrino savo valdžią.

Ambasadorių konferencija, ieškodama kompromiso, pasiuntė į Klaipėdą ypatingą komisiją vadovaujamą Ž.Clinchant. Sausio 26 d. į Klaipėdą atvykusi komisija įteikė Lietuvos atstovui A.Smetonai notą, kuria atsisakė pripažinti sukilėlių valdžią ir pareikalavo grąžinti senąją tvarką, paprašiusi atsakyti per kelias valandas. „Vyriausiasis Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetas atsisakė vykdyti komisijos reikalavimus ir paklausė, ar šitas ypatingosios komisijos ultimatumas reikštų paliaubų sutarties panaikinimą. Ypatingoji komisija savo ultimatumo atsisakė”.⁶¹

1923 m. vasario 3 d. E.Simonaitis krašto valdžios vardu oficialiai notifikavo Ambasadorių konferencijai, Tautų Sąjungos generaliniam sekretoriui ir Prancūzijos, Anglijos bei Italijos vyriausybėms, 1923 m. sausio 19 d. 64 krašto atstovų vienbalsiai priimtą deklaraciją, kuria proklamuoja, kad Klaipėdos kraštas, kaip autonomija, jungiasi prie Lietuvos Respublikos, pažymėdamas, kad ši deklaracija notifikuota Lietuvos vyriausybei.⁶² Šis pareiškimas turėjo didelę politinę reikšmę, kadangi už tolimesnę įvykių raidą atsakinga tapo Lietuvos vyriausybė.

Ž.Clinchant ypatingoji komisija siųsdama pranešimą Ambasadorių konferencijai pažymėjo, kad 1923 m. sausio 10 d. pradėtas sukilimas organizuotas Lietuvos vyriausybės, įvykdytas reguliariosios kariuomenės, o finansuotas Amerikos lietuvių. 1923 m. kovo 3 d. į Paryžių pasiųstame pranešime buvo remtasi prielaida, kad Lietuvos vyriausybė turėjo Vokietijos ir Sovietų Sąjungos palaikymą, organizuojant Klaipėdoje ginkluotą sukilimą.⁶³

1923 m. vasario 2 d. Anglijos, Prancūzijos ir Italijos atstovai Kaune Lietuvos vyriausybei įteikė ultimatyvią notą, kuria ji buvo kaltinama Klaipėdos sukilimo organizavimu, reikalauta išvesti reguliarią kariuomenę, išsklaidyti savanorius, paleisti E.Simonaičio Direktoriją ir Vyriausiąją Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetą, bei sudaryti naują Direktoriją iš krašto gyventojų. Nesutikus su šiais reikalavimais buvo pagrasinta perkelti ginčą į Tautų Sąjungą bei nutraukti diplomatinis santykius su Lietuva. Vasario 4 d. Anglijos, Prancūzijos ir Italijos atstovai Kaune pateikė užsienio reikalų ministrui E.Galvanauskui verbalinę notą, kuria buvo įrodinėjama, esą atstačius santarvininkų prestižą krašte Lietuvos vyriausybė atgaus Klaipėdos kraštą pagal Santarvės valstybių sprendimą. Lietuvai pateiktoje notoje buvo išdėstyta Santarvės valstybių pozicija: „Netenka abejojti <...> kad Santarvės valstybių sprendimu suverenumas Klaipėdoje bus perduotas Lietuvai su vienintelėmis sąlygomis, kad ji suteiktų kraštui autonomiją

⁶¹ M.Šlaža. Kova dėl lietuviškos Klaipėdos prieš 10 metų // *Vairas*. 1933, Nr.2. P.158.

⁶² Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.105.

⁶³ Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923-1939*. – Vilnius, 1992. P.31.

ir garantuotą laisvą tranzitą upėmis bei jūromis”.⁶⁴ Ambasadorių konferencija pabrėžė, kad ji laisva valia norinti padaryti sprendimą dėl Klaipėdos krašto, o ne sukilėlių spaudžiama.⁶⁵

Lietuvos vyriausybė sutiko su reikalavimais, todėl Ambasadorių konferencija 1923 m. vasario 16 d. sprendimu pripažino Lietuvos suverenias teises į Klaipėdos kraštą, kartu nurodydama perdavimo sąlygas. Nutarime pažymėta, kad Lietuvai nurodytomis sąlygomis perėmus Klaipėdos kraštą, Ambasadorių konferencija drauge su Lietuvos ir krašto atstovais rengs Klaipėdos krašto konvenciją ir statutą, bet, kol nepasirašyta Konvencija, valdžia priklauso Antantei. Klaipėdos kraštas, nors tapo Lietuvos teritorijos dalimi, jo teisinė padėtis Lietuvos valstybėje formaliai dar nebuvo užfiksuota. 1923 m. vasario 19 d. iš Klaipėdos išvykus Prancūzijos administracijai bei kariuomenei, pasibaigė prancūzų okupacija Klaipėdos krašte. Likvidavus sukilimą ir atstačius valdžią, bei suformavus naują V.Gailiaus direktoriją, kuri nebeturėjo revoliucinio pobūdžio, visi revoliucijos laimėjimai teisės atžvilgiu buvo panaikinti. Tuo Klaipėdos krašto prijungimas *de facto* prie Lietuvos, užfiksuotas Gelbėjimo Komiteto deklaracijos bei Lietuvos Seimo rezoliucijos, nebeteko galios.

Grįžtant prie Santarvės valstybių pažado perduoti suverenias teises Klaipėdos krašte Lietuvai, tikslinga panagrinėti 1923 m. vasario 16 d. Ambasadorių konferencijos sprendimą. Šiame notifikuotame akte buvo išdėstytos teisių perdavimo sąlygos. Reikalavimas užtikrinti besąlygišką tranzito laisvę Klaipėdos uoste, bei noras kvalifikuotiems atstovams dalyvauti Klaipėdos uosto administracijoje, kėlė ypač didelį nerimą, bei aiškiai rodė, kad Didžiosios valstybės dar nebuvo išsižadėjusios minties bandyti užtikrinti Lenkijai laisvą kelią į Klaipėdą ir stiprinti pozicijas uoste. Taip pat nerimą kėlė reikalavimas, kad Klaipėdos autonomijos statusas būtų paruoštas Ambasadorių konferencijos, kuriai Lietuvos ir Klaipėdos krašto atstovai tiktai padėtų. Kad Ambasadorių konferencijos sprendimas nėra visiškai palankus Lietuvai, rodė ir tai, kad jame visiškai neužsiminta apie Steigiamojo Seimo rezoliuciją, kuria Lietuva buvo proklamavusi savo nusistatymą suteikti Klaipėdos kraštui autonomiją. Šiomis aplinkybėmis, R.Valsonoko manymu, kilo pavojus, kad gali būti sudarytos sąlygos freišteininkų judėjimui atgaivinti, ir Klaipėdos krašto likimas būtų išspręstas lenkų koncepcijos prasme.⁶⁶ Galima teigti, kad nepaisant jog Santarvės valstybės laikėsi pažado dėl Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai, tačiau tomis sąlygomis Klaipėdos kraštas vistiek būtų tapęs Freištatui.

Lietuvos vyriausybės veiksmai padedant rengti ir vykdyti Klaipėdos krašto sukilimą sukėlė nemažai ginčų bei vertinimų. Didžioji dalis Vokietijos teisininkų bei istorikų Klaipėdos sukilimą laiko Lietuvos vyriausybės agresijos ir smurto aktu, Vokietijos žemių užgrobimu, tai yra vertina, kaip aneksiją arba okupaciją. Tačiau sukilimo metu Vokietija laikėsi neutraliai. Nė

⁶⁴ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.106.

⁶⁵ M.Šlaža. *Kova dėl lietuviškos Klaipėdos prieš 10 metų // Vairas*. 1933, Nr.2. P.164.

⁶⁶ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.113-114.

viena vokiečių organizacija sukilimo metu jam nesipriešino. Manoma, kad Klaipėdos sukilimas buvo įvykdytas sutinkant ir skatinant Vokietijai. Tą patvirtina ir minėtame Ž.Clinchanto informaciniame pranešime iškeltas klausimas: „Ar Lietuvos vyriausybė būtų išdrįsusi mesti savo kariuomenę į didžiųjų valstybių užimtą kraštą, jei nebūtų gavusi padrąsinimų”.⁶⁷ Sukilimą, kaip neteisėtą aktą pasmerkė Santarvės valstybės, kaltindamos Lietuvos vyriausybę, kad tai jinai inscenizavusi sukilimą.⁶⁸ Visą atsakomybę už ginkluotą sukilimą prisiėmė Vyriausiasis Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetas, o karinius veiksmus nors ir atliko Lietuvos reguliarios kariuomenės daliniai, perrengti civiliais, tačiau Klaipėdos savanoriai būdami Gelbėjimo Komiteto ir jo skyrių žinioje, saugojo strateginius objektus (geležinkelio stotis, ryšių įstaigas), dirbo tiekėjais bei vertėjais, todėl neteisinga būtų teigti, kad savanoriai prisidėjo tik po sukilimo. Negalima sutikti su nuomone, jog tai vienašališkas ir neteisėtas Lietuvos valstybės įvykdytas Klaipėdos krašto prisijungimas. J.Robinzonas sukilimo periodą, kol visa valdžia priklausė Vyriausiajam Gelbėjimo Komitetui Klaipėdos kraštą traktavo, kaip *de facto* nepriklausomą, „nes valdžia buvo vidujinė, nebuvo subordinuota jokiai sritinei, už Krašto ribų esančiai korporacijai”.⁶⁹ O kraštą okupavus Lietuvos kariuomenei formaliai vertino, kaip *sui generis* „kariška okupacija”, tačiau „iš tikrųjų tas Krašto paėmimas buvo ne kas kita, kaip logiškas padarinys iš Krašto atskyrimo tikslo ir prasmės ir dar formaliai nenuspręsto Santarvės sprendimo anticipavimas”.⁷⁰ Kad Klaipėdos kraštas būtų perduotas valdyti Lietuvos Respublikai buvo vienintelė sąlyga – Lietuvos pripažinimas *de jure*, kuri buvo nurodyta 1919 m. birželio 16 d. santarvininkų atsakyme. 1922 m. gruodžio mėnesį Lietuvą paskelbus *de jure* pasak J.Robinzono „visos kliūtys Kraštui prijungti atkrito”. Taip pat įvertinus 1918 m. lapkričio 16 d. Tilžės akte išreikštą Mažosios Lietuvos lietuvių, kaip daugumos gyventojų apsisprendimą prisijungti prie Lietuvos valstybės, sukilimą reikėtų vertinti kaip teisėtą.⁷¹ Juolab, kad šis apsisprendimas buvo išreikštas iki sukilimo pradžios. M.Romeris Klaipėdos krašto prijungimą vertino kaip reintegraciją, nors ji ir galima tik esant karui, t.y. kuomet valstybė įsiveržia į priešo teritoriją ir užima ją, turėdama tam tikrų teisinių pretenzijų į ją, o priešo toje teritorijoje imperiumą laiko neteisėtu.⁷² Sukilimą, visai pagrįstai, būtų galima vertinti kaip reintegraciją – užimtos teritorijos grąžinimą.

Apibendrinant, galima garyti išvadą, kad Lietuvos vyriausybei sukilimu prisijungus Klaipėdos kraštą *de facto*, tačiau vėliau sutikus su ultimatyviais reikalavimais ir Ambasadorių

⁶⁷ P.Žostautaitė. Klaipėdos susivienijimas ar Memelio anšliusas // Lietuvos aidas. 1993.02.19.

⁶⁸ Römeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. – Vilnius, 1990. P.176.

⁶⁹ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. – Kaunas, 1934. P.31.

⁷⁰ Ten pat. P.31.

⁷¹ Šapoka G. Mykolas Romeris apie Klaipėdos krašto autonomiją // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius. 2005, Nr. 64(56). P.52.

⁷² Römeris M. Valstybė. T. 1. – Kaunas, 1934. P.41.

konferencijos 1923 m. vasario 16 d. sprendimu, Klaipėdos kraštas tik faktiškai laikytinas Lietuvos dalimi, tačiau teisinės nuostatos reglamentuojančios Klaipėdos krašto statusą ir perdavimo Lietuvai sąlygas, dar nebuvo nustatytos ir suderintos.

1.1.4. Derybos dėl Klaipėdos krašto konvencijos

1923 m. kovo 24 d. Paryžiuje prasidėjo derybos dėl Klaipėdos krašto konvencijos, tarp Santarvės valstybių ir Lietuvos. Konvencijos projektą rengė Ambasadorių konferencijos paskirta speciali komisija, kuriai pirmininkavo Laroche, Lietuvą atstovavo ministras pirmininkas E. Galvanauskas, o Klaipėdos kraštui – Direktorijos pirmininkas V. Gailius.

Jau pirmajame posėdyje išaiškėjo, kad Lietuva ir Ambasadorių konferencija yra skirtingų nuomonių dėl Lietuvos suverenių teisių Klaipėdos krašte. Lietuvos delegacija tvirtino, jog suverenios teisės į Klaipėdos kraštą Lietuvai perduotos 1923 m. vasario 16 d. Ambasadorių konferencijos sprendimu. Tuo tarpu Ambasadorių konferencijos atstovas Laroche išsakė griežtą poziciją, kad suverenios teisės bus perduotos tik sudarius konvenciją, o Lietuvos vyriausybės priimti aktai, Klaipėdos krašte, iki to laiko nebus pripažinti.

Derybos dėl konvencijos ir Klaipėdos krašto perdavimo truko daugiau nei metus. Lietuvos delegacijai susipažinus su konvencijos projektu⁷³, tapo aišku, kodėl buvo primygtinai reikalaujama, kad Lietuva be jokių išlygų pripažintų 1923 m. vasario 16 d. sprendimo sąlygas. Nors projektu buvo nustatyta, kad Klaipėdos kraštas bus pripažintas autonomija Lietuvos sudėtyje, tačiau Klaipėdą buvo siekiama paversti Freištatu, o Lenkijai leisti kontroliuoti uostą.⁷⁴ Projekte buvo nurodyta, kad „Klaipėdos uostas bus laikomas tarptautinio pobūdžio uostu ir jam bus taikomos Barselonos konferencijos rekomendacijos dėl šios rūšies uostų režimo. Uostas, laisvas uostas (port franc), laisvoji zona ir vandens keliai, anksčiau priklausę valstybės žinai bus administruojami ir eksploatuojami Klaipėdos krašto, uosto komisijai vadovaujant“. Ši numatyta komisija susidėtų iš Klaipėdos, Lietuvos, Lenkijos ir Tautų Sąjungos Tarybos atstovų. Toliau projekte pažymima, kad „Lietuva pripažįsta savo ir Klaipėdos krašto vardu Versalės sutarties nuostatus dėl Nemuno internacionalizacijos ir užtikrins tranzito laisvę jūromis, upėmis bei sausumos keliais per Klaipėdos kraštą ir per pačios Lietuvos teritoriją Klaipėdos kryptimi, einant Barselonos konferencijos priimtu statutu dėl tranzito laisvės“. Analizuojant pateiktą projektą, tapo aišku, kad jis neatitinka vasario 16 d. sprendimo, nes juo nustatomos sąlygos Klaipėdos krašto valstybinei nepriklausomybei. Lietuva, nesutikdama su tokiu konvencijos projektu, 1923 m. balandžio 5 d. bendrame delegacijų posėdyje, pateikė deklaraciją, kuria ypatingai prieštaravo

⁷³ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.126.

⁷⁴ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1.* – Kaunas, 1934. P.35.

dėl Klaipėdos krašto statuto ir uosto režimo. Ši pateikta deklaracija, sukėlė daug diskusijų, kurių pasekoje buvo nuspręsta, kad Lietuva pateiks savo kontroprojektą.

Balandžio 11 d. Lietuvos delegacija pateikė Ambasadorių konferencijai kontroprojektą⁷⁵, kuriuo pabrėžė, kad krašto autonomija negali turėti valstybinio elemento, kad „Lietuvos Respublikos vyriausybei Klaipėdos krašte atstovaus gubernatorius“, kad „direkcijos pirmininkas bus skiriamas Respublikos Prezidento“. Kontroprojektu siūlė, kad „Klaipėdos krašto įstatimdavybinės, vykdomosios ir judikarinės galių veikimas bus suderinamas su Lietuvos Konstitucijos principais“, kad „Lietuvos Respublikos Prezidentas yra įteisintas Klaipėdos krašto atstovų rūmų priimtiems įstatymams uždėti savo veto, jeigu jie 1) peržengia krašto valdžios kompetenciją, 2) prieštarauja Lietuvos Konstitucijos principams 3) arba susiduria su svarbiais socialiniais interesais“ bei „Klaipėdos krašto konstitucija galės būti keičiama tik tai einant įstatymu, atstovų rūmų priimtu 2/3 jo balsų dauguma ir Lietuvos Seimo ratifikuota.“ Siekdama klaipėdiečių paramos ir atsižvelgdama į Klaipėdos krašto delegacijos pageidavimus dėl autonomijos, Lietuvos delegacija kontroprojekte paliko gana plačią kompetenciją Klaipėdos kraštui.⁷⁶ Tačiau, Lietuvos delegacija, remiama klaipėdiečių, pageidavo visiškos uosto kontrolės sau, nepripažindama jokių ypatingų teisių nei Lenkijai, nei Tautų sąjungai: „Klaipėdos uostą administruos ir eksploatuos direktorius, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerio skiriamas ir nuo jo priklausomas“.

Balandžio 13 d. įvyko bendras delegacijų posėdis, kuriuo buvo siekiama suderinti Lietuvos ir Santarvės valstybių nuomonių skirtumus. Lietuvos kontroprojektas įtikino santarvininkus, kurie sutiko beveik su visais Lietuvos delegacijos pasiūlymais dėl autonominių institucijų struktūros ir kompetencijos. Uosto režimo klausimais abi šalys laikėsi savo pozicijų. Kadangi Lietuvos ir Klaipėdos delegacijoms reikėjo išvykti, o bendro kompromiso visais klausimais nepavyko pasiekti, posėdžio protokolu buvo pažymėti nuomonių skirtumai dėl uosto režimo, laisvos zonos, muitų unijos, finansinių nuostatų ir svetimšalių teisės įgyti nekilnojamąjį turtą.

Derybas Paryžiuje atnaujinus, Lietuvos vyriausybė vėl patyrė stiprų santarvininkų spaudimą dėl uosto statuso. Birželio 15 d. Ambasadorių konferencijos komisija iškelė naujus reikalavimus⁷⁷ dėl Klaipėdos uosto režimo ir tranzito laisvės. Nors santarvininkai ir ieškojo kompromiso, tačiau jie kėlė šiuos pagrindinius reikalavimus: 1) uosto išlaikymą ir plėtojimą „užtikrins Klaipėdos kraštas, Lietuvos valstybei padedant ir garantuojant“; 2) Konvencijos nuostatų vykdymui užtikrinti „prie uosto direkcijos bus sudaryta priežiūros taryba, kuri susidės iš: vieno Klaipėdos autonominės valdžios atstovo, vieno Lietuvos vyriausybės atstovo ir vieno

⁷⁵ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989, P.129-131.

⁷⁶ Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923-1939*. – Vilnius, 1992. P.34.

⁷⁷ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989, P.137-138.

Lenkijos vyriausybės atstovo. Tarybos pirmininkas bus Klaipėdos krašto atstovas". Taryba privalės užtikrinti, kad „visos valstybės, kurių prekyba eis per Klaipėdos kraštą, savo eksportui bei importui galėtų laisvai naudotis uostu, laisvuju uostu ir plaukiojimo keliais" bei, kad „būtų apsaugotas laisvas susisiekimas tarp Lenkijos ir Klaipėdos uosto", 3) „Klaipėdos autonominė valdžia pasižada išnuomoti 99 metams Lenkijos vyriausybei tam tikrą dalį uosto krantinių ir gretimų žemės sklypų bei sandėlių, o taip pat vandens plotų, kuriems bus taikomas bendras laisvų zonų režimas ir kurie tarnaus prekių tranzitui iš arba į Lenkiją".

Lietuvai tokie santarvininkų pasiūlymai, pasirodė nepriimtini ir liepos 11 d. Ambasadorių konferencijos komisijai pateikė memorandumą⁷⁸, kuriuo motyvuotai pareiškė, kad „uosto administracija, eksploatacija ir jo išlaikymas bei plėtojimas turi būti pavesti ne vienai Lietuvos daliai, bet Lietuvos Respublikos teritorinei visumai", antra, kad „Lenkijos prekybinių interesų apsaugai visišką garantiją teikia Barselonos rekomendacijos, kurios liečia tarptautinių uostų režimą ir kurios turi būti taikomos Klaipėdos uostui", trečia, Lietuvos vyriausybė būdama pasiryžusi „leisti visų valstybių tranzitui naudotis esamąja dabar Klaipėdos uoste laisvąja zona, tomis pačiomis sąlygomis, kaip savo piliečiams" nesutiko išnuomoti Lenkijai 99 metams specialiąją laisvą zoną Klaipėdos uoste. Apibendrinant, galima pastebėti, kad Lietuva tvirtai laikėsi pozicijos nepripažinti Lenkijai bet kokių ypatingų teisių Klaipėdos uoste ir santarvininkams ne dviprasmiškai leido suprasti, kad nesutiksianti su jų reikalavimu tuoj po konvencijos įsigaliojimo atstatyti laisvą susisiekimą tarp Lenkijos ir Klaipėdos krašto.

Atsakydama į Lietuvos memorandumą, liepos 13-16 d. Ambasadorių konferencija pateikė naują konvencijos projektą.⁷⁹ Šiame konvencijos projekte jau buvo galutinai suformuluota pati autonomijos sąvoka: „Klaipėdos kraštas sudarys Lietuvos suverenumo teritorialinį vienetą, kuris naudosis įstatymų leidimo, teismų, administracijos ir finansų autonomija konvencijos numatytuose ribose", ir atsižvelgiant į Lietuvos delegacijos pasiūlymus, teigta, kad „Klaipėdos krašto autonominių organų kompetencijai priderės tiksliai tie dalykai, kurie konvencijoje enumeruoti, o šiaip visais kitais dalykais bus kompetentinga tiksliai Lietuvos Respublikos vyriausybė". Buvo atsižvelgta ir į daugiau Lietuvos pageidavimų, pvz.: „1) autonominiai organai privalo: a) vykdyti Lietuvos vyriausybės padarytas sutartis, kiek jos liečia tų organų kompetenciją ir b) valstybės Konstitucijos nuostatus, kiek jie neprieštarauja konvencijai, ir kad 2) Respublikos Prezidentas gali uždėti veto visiems krašto leidžiamiesiems įstatymams, kurie a) peržengia autonominių organų kompetencijos ribas ir b) prasilenkia su konvencijos arba Konstitucijos nuostatais". Naujajame projekte visiškai eliminuota Klaipėdos krašto institucijų teisė tiesiogiai kreiptis į tarptautinio arbitražo institucijas, ir nustatyta, kad

⁷⁸ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.138-140.

⁷⁹ Ten pat. P.140-142.

Klaipėdos krašto vidinis režimas galės būti keičiamas „tikrai su Lietuvos Seimo aprobacija“, o visi kiti nuostatai „tikrai Lietuvos vyriausybei ir Tautų Sąjungos Tarybai sutinkant“. Santarvininkai visiškai nenusileido Lietuvai uosto režimo ir tranzito laisvės klausimais.

Liepos 21 d. įvyko bendras posėdis, kuriame galutinai paaiškėjo, kad Lietuvos bei Klaipėdos krašto delegacijos nesusitars su santarvininkais uosto režimo ir tranzito klausimais. Ambasadorių konferencijos komisijos pirmininkas Laroche, pareiškė, kad „verbalines derybas reikia laikyti baigtomis“⁸⁰ ir paprašė, kad Lietuvos delegacija raštu pateiktų savo galutinę poziciją.

Liepos 23 d. E.Galvanauskas pateikė Ambasadorių konferencijos komisijai Lietuvos delegacijos paruoštą paskutinį konvencijos projektą ir notą, kurioje buvo nurodyta, kad Lietuvos delegacija negalinti priimti komisijos pasiūlymų, kadangi jie liečia Lietuvos ir Lenkijos politinius santykius. Klaipėdos krašto delegacija, savo ruožtu, Laroche'ui įteikė notą, kurioje nurodė, kad visiškai palaiko galutinio Lietuvos projekto pasiūlymus, ypač tuos, kurie lietė uosto režimo ir tranzito klausimus.

Santarvininkų komisijos pirmininkas Laroche, liepos 25 d. pateikė Ambasadorių konferencijai išsamų raportą⁸¹ apie derybų eigą ir jų išvadas. Raporte išreikė apgailestavimą, kad komisijai nepavyko susitarti su Lietuvos ir Klaipėdos krašto delegacijomis pagrindiniais klausimais. Komisija pabrėžė, kad lietuvių paskutiniai pasiūlymai nepriimtini, „kadangi jie neatitinka sąlygas, išdėstytas Santarvės valstybių sprendime iš 1923 m. vasario 16 d. dėl perdavimo Lietuvai suverenumo teisių Klaipėdos krašte. <...> Lietuvos vyriausybė, nepaisydama sąlygų, su kuriomis buvo susietas jos pripažinimas, vis dar atsisako vykdyti Versalės sutarties 331-345 str. nuostatus“, kad Lietuvos vyriausybė žada toliau „drausti laisvą tranzitą tarp Lenkijos ir Klaipėdos“. Laroche pasistengė priminti, kad „Klaipėdos kraštas yra Santarvės valstybių suverenumė“ ir siūlė imtis priemonių, kad „Lietuva, ratifikavus konvenciją, būtų priversta atstatyti tranzitą tarp Klaipėdos ir Lenkijos, nelaukdama kol konvencija bus ratifikuota kitų signatarų ir kad būtų aiškiai specifiikuota, jog didžiosios signatarinės valstybės tikrai tuo atveju suteiks teisėtą galią konvencijai“.

Galima teigti, kad šiuo raportu baigėsi prieš 4 mėnesius Paryžiuje prasidėjusios derybos tarp Lietuvos vyriausybės ir Ambasadorių konferencijos dėl būsimos Klaipėdos krašto konvencijos. Liepos 27 d. Ambasadorių konferencija, sutikdama su Laroche raporte išdėstytu pasiūlymu, priėmė nutarimą, kurį rugpjūčio 8 d. ultimatyvia nota, Poincare pranešė Lietuvos

⁸⁰ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.143.

⁸¹ Ten pat. P.145-147.

vyriausybei. Prie notos buvo pridėti Ambasadorių konferencijos patvirtinti, Laroche'o komisijos paruošti, konvencijos ir protokolo sumanymai.⁸²

Rugsėjo 21 d. Lietuvos vyriausybė, išnagrinėjusi paskutinius Ambasadorių konferencijos pasiūlymus, pranešė jog ji „negalinti sutikti su santarvininkų nuomone, esą tie pasiūlymai visiškai atitinką vasario 16 d. sprendimo sąlygas, nes, tie pasiūlymai daugely punktų toli išeina už kalbamojo sprendimo ribų” ir dar kartą pabrėžė, kad suvereniteto perdavimas Lietuvai buvo susietas tik su šiuo sprendimu. Lietuvos vyriausybė, pateikdama šią notą pridėjo savo konvencijos ir protokolo projektus, bei memorandumą: „Lietuvos vyriausybė niekaip negalinti pritarti Konferencijos siūlomoms nuostatomis dėl visų rūšių susisiekimo atstatymo tarp Klaipėdos bei tų Nemuno upyno kraštų, kurie priklauso Lenkijai arba yra lenkų administracijoje, ir tokiam aktui (protokolui), kuriuo, matyti, norima priversti Lietuvą už perdavimą jai suverenumo teisių Klaipėdos krašte išsižadėti tos politikos, kurią ji laiko reikalingu taikyti Lenkijai”.⁸³ Kaip teigė M.Romeris „viena didžiausių kliūčių susitarti buvo ta, kad Ambasadorių Konferencija buvo nusistačiusi suteikti Lenkijai tokių lengvatų ir privilegijų Klaipėdos uoste, kurias Lietuva laikė įžeidžiančiomis jos suverenumą, pavojingomis ir nepriimtiniomis”.⁸⁴

Ambasadorių konferencija, gavusi Lietuvos vyriausybės atsakymą, rugsėjo 28 d. pateikė Tautų Sąjungos generaliniam sekretoriui skundą ir taip perkeldama ginčą į Tautų Sąjungą, bei pateikdama platų memorandumą apie Klaipėdos bylos eigą, tikėjosi Lietuvą įbauginti.⁸⁵

1923 m. gruodžio 15 d. Tautų Sąjungos Taryboje prasidėjo ginčo svarstymas, buvo sudaryta komisija, kuri nevaržoma Didžiųjų valstybių, o siekdama kompromiso, per nepilną mėnesį sugebėjo parengti projektą, kuris „principiališkai būtų Lietuvai priimtinas ir formališkai patenkintų didžiąsias valstybes”.⁸⁶ Komisija pakeitė konvencijos formą, t.y. „sugrupavusi bendrus nuostatus, liečiančius pačią Klaipėdos krašto cesiją, vadinamą konvencijos bendrojo daly, o visus kitus nuostatus, liečiančius autonomijos organizaciją, uosto režimą ir tranzitą, - atskiruose prieduose”.⁸⁷

Konvencija 1924 m. gegužės 8 d. buvo pasirašyta Paryžiuje, viena iš sutarties šalių buvo Lietuva, antra šalis – Didžioji Britanija, Prancūzija, Italija ir Japonija. Taip savo pobūdžiu ji laikoma dvišale sutartimi. Liepos 30 d. Konvencija buvo ratifikuota Lietuvos Seime, rugsėjo 27 d. ratifikacijos dokumentas buvo deponuotas Paryžiuje, o spalio 3 d. Konvencija buvo įregistruota Tautų Sąjungos sekretoriato. 1925 m. rugpjūčio 25 d. Konvencija įgijo teisinę galią, kai buvo deponuoti Anglijos, Italijos ir Japonijos ratifikacijos dokumentai. Faktiškai Konvencija

⁸² Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.148.

⁸³ Ten pat. P.148.

⁸⁴ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Kaunas, 1937. P.177.

⁸⁵ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.158.

⁸⁶ Ten pat. P.159.

⁸⁷ Ten pat. P.158.

Lietuvai tapo privaloma nuo jos pasirašymo dienos, t.y. 1924 m. gegužės 8 d., remiantis kartu su Konvencija pasirašyta Laikinąja dispozicija. Šia sutartimi Lietuva buvo įgaliota nedelsdama pradėti vykdyti Konvencijos nuostatas bei palaikyti viešąją tvarką Klaipėdos krašte, nelaukiant, kol kitos šalys atliks savo vidaus teisines procedūras (ratifikuos Konvenciją bei deponuos ratifikacinius raštus), būtinas Konvencijai įsigaliooti.⁸⁸

Po beveik puse metų, Klaipėdos konvencija įgijo tarptautinę galią. Klaipėdos klausimo svarstymas Tautų Sąjungos Taryboje Lietuvai buvo naudingas, Tautų Sąjungos Tarybai vienu balsu nutarus priimti Klaipėdos konvencijos projektą, pusantrų metų deryboms buvo padėtas taškas ir Klaipėdos krašto cesija baigta.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad derybos dėl Klaipėdos krašto konvencijos iš esmės užsitęsė dėl nuomonių skirtumų tarp šalių: Ambasadorių konferencija siūlė įtvirtinti Freištatą, o Klaipėdos uostą padaryti eksporto uostu, prieinamu Lenkijos teritorijoms, tuo tarpu Lietuva – autonomiją Lietuvos sudėtyje. Nepasiekus kompromiso, ginčas deleguotas Tautų Sąjungos Tarybai, kurios sudaryta komisija parengė konvencijos projektą, kuris aiškiai parėmė Lietuvos poziciją. 1924 m. gegužės 8 d. pasirašius Konvenciją buvo baigtas Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos procesas.

1.2. Klaipėdos krašto konvencijos teisinė reikšmė

Klaipėdos konvencija – tarptautinės teisės aktas, įteisinęs ir reglamentavęs autonominę Klaipėdos krašto priklausomybę Lietuvos Respublikai. Konvenciją sudarė 18 straipsnių ir trys priedai: Klaipėdos autonomijos statutas, Klaipėdos uosto valdymo taisyklės ir Tranzito taisyklės (16 str.).⁸⁹ Kad būtų galima tiksliau įvertinti autonomijos veikimą Klaipėdos krašte, bei iškelti jos problemas, tikslinga paanalizuoti Klaipėdos krašto konvenciją, o labiausiai Klaipėdos krašto statutą.

Konvencija nustato sąlygas, kuriomis suverenumo teisės Klaipėdos krašte didžiųjų signatarinių valstybių perduodamos Lietuvai (1 str.). Be Didžiųjų signatarinių valstybių sutikimo, suverenumo teisės Klaipėdos krašte arba jų vykdymas negali būti perleistos bet kuriai kitai valstybei (15 str.), taigi suverenumas buvo perduotas pilnai ir neatšaukiamai. Klaipėdos kraštas sudaro Lietuvos valstybės ribose teritorinį vienetą, turintį įstatymų leidybos, teismų, administracijos ir finansų autonomiją (2 str.). Visas Vokietijos turtas, iki 1920 m. sausio 10 d. buvęs krašte, pagal Versalio sutarties nuostatus, buvo perleidžiamas Lietuvos Respublikai. Ši

⁸⁸ Raišytė – Daukantienė A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai.* – Vilnius, 2003, Nr. 39(31). P.44.

⁸⁹ *Lietuvos ir Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos // Vyriausybės žinios. 1924, Nr.169-1186.*

turtą, išskyrus geležinkelius, pašto, telegrafo ir telefono įrengimus, muitinės pastatus, uosto įrengimus, Lietuvos valdžia turėjo perduoti krašto autonominėms valdžios institucijoms (5 str.). Pagal Konvenciją, visi buvę Vokietijos piliečiai, kurie krašte gyveno iki 1920 m. sausio 10 d. ir kuriems, ratifikavus Konvenciją, sukanka 18 metų, automatiškai įgyja Lietuvos pilietybę. Kartu jie turėjo įgyti krašto gyventojų požymį (pasą) (8 str. 3 d.). Įsiteisėjo dviguba — Lietuvos ir Klaipėdos krašto gyventojų — pilietybė. Neturintieji vietos gyventojų požymio, neturėjo teisės rinkti vietos savivaldybių atstovų, teisės į socialinį aprūpinimą, jiems neleista naudotis kitomis autonominėmis teisėmis. Lietuvos pilietybę galėjo optuoti asmenys, apsigyvenę krašte ne vėliau kaip 1922 m. sausio 1 d. ir iš Antantės administracinių organų gavę teisę čia gyventi nuolat. Numatyta tautinių mažumų apsauga Klaipėdos krašte (11 str.). Pagaliau, numatoma tarptautinė garantija visos Konvencijos vykdymui laiduoti. Visi kilę ginčai tarp Santarvės ir Lietuvos valstybės dėl teisės ar fakto klausimų pagal Konvencijos nuostatus turi būti sprendžiami Tautų Sąjungoje arba abipusiu sutikimu Nuolatiniaje Tarptautiniame Teisingumo Tribunole (17 str.).

Klaipėdos krašto statutas, kuris Lietuvos vyriausybės sudarytas remiantis: Steigiamojo Seimo 1921 m. lapkričio 11 d. priimta rezoliucija; Lietuvos vyriausybės 1923 m. kovo 13 d. priimta rezoliucija dėl Ambasadorių konferencijos 1923 m. vasario 16 d. sprendimo ir 1924 m. gegužės 8 d. Paryžiuje pasirašyta Klaipėdos krašto konvencija, tapo pagrindiniu Klaipėdos krašto įstatymu, kitaip dar vadinamu konstituciniu aktu. Pagal Statuto 1 str. Klaipėdos kraštas būdamas Lietuvos valstybės suvereniteto sudėtine dalimi naudojasi demokratijos principais pagrįsta autonomija įstatimdavystės, administracijos ir finansų srityse. Statute konkrečiai išskirtos sritys, kurios priklauso autonominei kompetencijai (5 str.), o tai kas Statutu nepriskirta autonomijai, savaime sudaro atitinkamų valstybės institucijų kompetencijos objektą. Statute išsamią nepaminėti dalykai buvo palikti Lietuvos centrinės valdžios kompetencijai (7 str.). Vykdydamos savo galią, autonominės Klaipėdos krašto institucijos turėjo laikytis bendrųjų Lietuvos Konstitucijos principų, kiek jie neprieštarauja Statuto nuostatom (6 str.). Neviršijant Statuto nuostatų, Lietuvai buvo palikta teisė plėsti krašto autonomiją ir vienodinti teisę (5 str. 2 d.). Apžvelgus šias nuostatas aišku, kad autonomijos Statutas paskelbtas ne tam, kad Lietuvos Respublikai būtų suteiktos teisės, o tam, kad būtų nustatytos autonomijos ribos.

Statutu, autonominiam kraštui buvo suteikta teisė turėti savo valdžios organus: Gubernatorių, Seimelį, Direktoriją ir Ūkio Tarybą.

Klaipėdos krašto gubernatorius yra Lietuvos valstybės atstovas krašte, jį skiria Respublikos Prezidentas (2 str.). Gubernatoriaus pagrindinė funkcija vykdyti autonomijos priežiūrą. Gubernatorius skelbia Seimelio priimtus įstatymus (10 str. 2 d.), jis turi veto teisę: jei įstatymai peržengia autonominės galios kompetencijos ribas; jeigu jie prieštarauja Statuto ir valstybės Konstitucijos dėsniams; arba yra nesuderinami su Lietuvos tarptautiniais

pasižadėjimais (16 str.). Statutas taip pat suteikė teisę gubernatoriui, esant Direktorijos sutikimui, paleisti Seimelį ir skelbti naujus rinkimus (12 str.). Gubernatorius skiria Direktorijos pirmininką (17 str. 2 d.), o šis savo ruožtu renka jos narius iš 2-4 asmenų. Vykdomoji valdžia priklauso Klaipėdos krašto direktorijai. Ji turi įstatymų iniciatyvos teisę (18 str.).

Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Seimeliui (18 str.), kuris krašto gyventojų renkamas trejiems metams visuotiniu, tiesioginiu bei slaptu balsavimu (10 str.) pagal Lietuvos rinkimų įstatymą. Seimelis Direktorijos sudarymui jokios įtakos neturi, tačiau, Seimeliui pareiškus Direktorijai nepasitikėjimą, ji privalo atsistatydinti (17 str. 2 d.).

Konvencija leidžia krašto gyventojams optuoti (8-10 str.). Asmenys įgiję *ipso facto* arba optacijos keliu Lietuvos pilietybę tuo pačiu įgyja ir vietos gyventojo požymį. Tiek aktyvi, tiek pasyvi rinkimų teisė priklauso tik vietos gyventojams (10, 11 str.).

Statutas gali būti pakeistas referendumu ar įstatymu sutikus Lietuvos Seimui (38 str.). Visa tai, kas Statutu nepavesta krašto autonomijai, reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai. Lietuvos valdžiai priklausė autonomijos priežiūra. Kiti Klaipėdos konvencijos priedėliai, t.y. dėl uosto ir tranzito, nustatė uosto internacionalinį režimą ir tranzitą jūros, vidaus vandens keliais bei geležinkeliais.

Antrasis priedėlis nustatė Klaipėdos uosto organizaciją. Klaipėdos uostas buvo laikomas tarptautinės reikšmės uostu (2 str.). Lietuvos vyriausybė turėjo išlaikyti viešuosius vandens kelius ir uostą (4 str.), o pastarajam vadovauti buvo numatyta uosto direkcija, sudaroma iš 3 narių: Lietuvos vyriausybės, Klaipėdos krašto ir Tautų Sąjungos tranzito komisijos atstovų (5 str.). Uosto direkcijos kompetencijai priskiriamas uosto administravimas, eksploatacija, išlaikymas ir plėtojimas (6 str.).

Trečiasis priedėlis reguliavo tranzitą. Jis reikalavo neapmokestinti per Klaipėdos uostą tranzitu gabenamo medžio ir jo gaminių (1 str.). Lietuvos vyriausybė turėjo užtikrinti judėjimo laisvę jūromis, vidaus vandens keliais ir geležinkeliais susisiekimui į Klaipėdos kraštą ir iš jo arba tranzitu per jį (3 str. 1 d.). Atskirai buvo aptartas miško plukdymo sutvarkymas (3 str. 3 d.).

Abu priedėlius galima buvo pakeisti tik praėjus penkeriems metams po Konvencijos ratifikavimo ir jei jų pakeitimą aprobuotų Tautų Sąjungos Tarybos dauguma.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal laikinąją dispoziciją, Didžiosios signatarinės valstybės įgalino Lietuvą vykdyti Konvencijos nuostatus dar prieš joms Konvenciją ratifikavus.

Išanalizavus Konvencijos turinį matyti, kad Konvencija ir jos priedėliai buvo parengti neišsamiai. Tam įtakos turėjo ir tai, kad suverenių teisių perdavimas Lietuvai buvo susietas su visa eile sąlygų, kurios nustatė autonomijos suteikimą, reparacijų mokėjimą, uosto režimą, tranzito judėjimo laisvę ir t.t. Konvencijai įsigaliojus, šios sąlygos virto prievolėmis, kurias

Lietuva privalėjo pildyti.⁹⁰ Tačiau jei jos ir nebūtų pildomos, suverenių teisių perdavimas Lietuvai vis tiek negalėjo būti atšauktas, kadangi tiek suverenumo pripažinimas, tiek ir suverenių teisių perleidimas, tam tikros teritorijos cesijai įvykus, niekad negali būti vienašališkai anuliuojamas arba atšaukiamas. Kad sąlygos, numatytos tarptautinėse sutartyse, būtų vykdomos paprastai naudojama intervencijos teisė. Tačiau, Didžiosios valstybės jokios intervencijos teisės neturėjo, nes, nustatydamos drauge su Lietuva Konvencijos tarptautinį procesą ginčams tarp Signatarinių valstybių spręsti (17 str.), jos išsižadėjo bet kurios intervencijos teisės, kuri šiaip yra iš pačios sąlyginės sutarties esmės išvestina.⁹¹ Todėl į Konvencijos sąlygas tenka žiūrėti kaip į tarptautinius servitusus, kurie tiek suvaržė Lietuvos suverenitetą Klaipėdos krašte, kad jie darė Lietuvos vyriausybę atsakingą už šių pasižadėjimų vykdymą prieš tarptautines arbitražo instancijas.

Lietuvos valstybė įgijusi suverenias teises Klaipėdos krašte iš Didžiųjų valstybių, tam tikrą tų teisių dalį delegavo pačiam kraštui, suteikdama jam autonomijos Statutą, pagal kurį Lietuva nebegalėjo deleguotų teisių siaurinti, o tikrai šias teises savo nuožiūra plėsti, būtent, suteikti kraštui daugiau teisių, negu Konvencijos yra nustatyta.

Klaipėdos krašte valstybinė valdžia turėjo būti vykdoma remiantis valstybės Konstitucija, o autonominiiais krašto reikalais – krašto institucijos, remiantis Statuto įvesta konstitucine tvarka. Lyginant su teisės santvarka federacinėse valstybėse, matome esminį skirtumą: smulkiai išvardinami valstybės kompetencijai atitenkantys interesai, o visa kita pridera krašto kompetencijai (pvz. Veimaro Konstitucijos 12 str.). Priešingai buvo Klaipėdos krašte, kur visa kita, kas neįėjo į autonominės kompetencijos ribas, turėjo atitekti valstybinės valdžios kompetencijai. Tai sudarė teisinį pagrindą galioti krašte ir kai kuriems Lietuvos teisės aktams. Tačiau nemažai jų, turėjusių pagal Statutą čia būti taikomų, nes reguliavo krašto autonominėms institucijoms nepavestas gyvenimo sritis, pavyzdžiui, teisinę jūros ir neutralių vandenų padėtį, vidaus vandens kelius, geležinkelių susisiekimą, karo prievolę ir t.t., Klaipėdos krašte taip ir liko neįdiegti. Pagal Statutą turėtus reguliuoti Lietuvoje receptuotais rusų įstatymais ir vėlesniais jų pakeitimais dalykus faktiškai ir toliau reguliavo senieji vokiečių teisės šaltiniai.⁹²

Vykdydamos savo galią, autonominės Klaipėdos krašto institucijos turėjo laikytis bendrųjų Lietuvos Konstitucijos principų. Remdamasis tuo, kad autonominė galia turėjo būti Konstitucijos veikiama ir jai subordinuota M.Romeris darė išvadą, kad „konstitucija ne tik betarpiškai veikia ten, kur statute yra kokia spraga, bet taip pat savo „principais“ stilizuoja ir

⁹⁰ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.200.

⁹¹ Ten pat. P.200.

⁹² Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. – Vilnius, 2002. P.347.

paveikia pačių Statuto nuostatų interpretaciją ir prasmę, išskyrus tik tai, kas Statute jai yra kategoringai priešinga”.⁹³

Tačiau, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad nors Lietuvos valdžia Klaipėdos krašte tapo legitimu, tačiau nuomonių skirtumai dėl Konvencijos ir jos priedų teisinės formos bei ginčų tarp centrinės ir autonominės valdžios, sprendimo mechanizmo nebuvimas komplikavo Lietuvos suverenių teisių Klaipėdos krašte realizavimą. Konvencija, kaip tarptautinė sutartis, reglamentavo santykius tarp Lietuvos ir Santarvės valstybių dėl suverenių teisių Lietuvai į Klaipėdos kraštą perleidimo, jos pagrindu Lietuva prisiėmė tarptautinius įsipareigojimus. Todėl svarbu išsiaiškinti, kokią vietą Konvencija, kaip tarptautinė sutartis užėmė Lietuvos nacionalinės teisės sistemoje. Kadangi nei 1922 m. Konstitucija⁹⁴, nei koks kitas tarpukario Lietuvos įstatymas nereglementuoja nacionalinės tarptautinės teisės sąveikos, galima teigti, kad Lietuvos teisinė sistema buvo grindžiama dualizmo teorija⁹⁵. Tarptautinių sutarčių nuostatos nacionalinei teisės sistemai įtaką darė tik tiek, kiek tai atrodė reikalinga pačiai Lietuvai tiesiogiai įgyvendinti priimtus įsipareigojimus. Klaipėdos krašto konvencija išsiskyrė iš daugumos kitų Lietuvos tarptautinių sutarčių, numatydama gana efektyvų mechanizmą, užtikrinantį jos įgyvendinimą. Remiantis konvencijos 17 straipsniu, kiekvienas Tautų Sąjungos Tarybos narys turėjo teisę atkreipti Tarybos dėmesį dėl kiekvieno šios Konvencijos nuostatų sulaužymo. Pasak R.Valsonoko „Lietuvos vyriausybė besivaduodama grynai teisiniais sumetimais, neprivalo į tai reaguoti”.⁹⁶ Tačiau kilus ginčui dėl teisės ar fakto dėl Konvencijos vykdymo tarp Lietuvos ir Konvencijos signataro, signataras turi teisę iškelti Lietuvai bylą Nuolatiniaame Tarptautiniame Teisingumo Tribunole. Būtent šiuo atveju Lietuva reaguoti privalo, nes šios valstybės, turėdamos sutarties interpretacijos teisę, gali prižiūrėti, kaip ji vykdoma.⁹⁷

Daug kontraversiškų vertinimų susilaukė ne tik pati Konvencija, bet ir Klaipėdos krašto statusas. Konvencijos 2 straipsnis numatė, kad Statutas reglamentuoja autonominio vieneto klausimus Lietuvos suverenumu, o Konvencijos 16 straipsnis, kad Statutas yra neatsiejama tarptautinės sutarties dalis. Statuto įtvirtinimas tarptautine sutartimi parodo ypatingą Santarvės valstybių suinteresuotumą dalyvauti valdant Klaipėdos kraštą, net ir tada, kai buvo nuspręsta jį perleisti Lietuvai. Diskutuota, koks yra krašto statusas pagal Konvenciją ir Statutą, kokią vietą užima Statutas Lietuvos teisės aktų sistemoje. Išsamią analizę šiuo klausimu pateikė

⁹³ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Vilnius, 1990. P.182.

⁹⁴ *Lietuvos Valstybės Konstitucija // Vyriausybės žinios*. 1922, Nr.100-799.

⁹⁵ *Dualizmo teorija (H.Triepel, L.Oppenheim, K.Strupp) tarptautinę ir nacionalinę teises laiko atskiromis, viena šalia kitos veikiančiomis teisinėmis sistemomis. Šios sistemos veikia savo apibrėžtose srityse: tarptautinė teisė reglamentuoja santykius tarp tarptautinės teisės subjektų, nacionalinė teisė reglamentuoja valstybės vidaus santykius, todėl jos nesikerta, bet neretai viena kita pasiremia. Dualistinėse valstybėse nėra vadovaujamosi tarptautinių sutarčių tiesioginio įgyvendinimo principu.*

⁹⁶ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.249.

⁹⁷ Raišytė-Daukantienė A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius. 2003, Nr. 39(31). P.45.

doc.dr.G.Šapoka Daktaro disertacijoje⁹⁸ ir Aušra Raišytė-Daukantienė moksliniame straipsnyje „Klaipėdos krašto konvencija kaip teisės šaltinis“. G.Šapoka pateikė Vokietijos teisininkų nuomonę dėl Klaipėdos krašto statuso. A.Rogge manymu Klaipėdą siekta paversti D.Britanijos dominijos pavyzdžiu. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad dominija turi žymiai daugiau teisių, nei Klaipėdos kraštui buvo suteikta: kraštas neturėjo savo diplomatinių atstovų, nebuvo suteikta teisė pasirašinėti tarptautines sutartis ir kt.. P.Boehmertas Klaipėdos kraštą apibūdino kaip direktorinę respubliką, kuriai Lietuva absoliučių suvereno teisių neturi. Jo nuomone kraštas buvo žemesnio rango valstybė pavaldi aukštesnei valstybei – Lietuvai. Thorstenas Waino-Kalijarvi teisingai pastebėjo, kad kraštas neturėjo visų valstybės požymių būtinų valstybiškumui. Kadangi valstybė kaip tarptautinės teisės subjektas turi turėti: nuolatinis gyventojus; apibrėžtą teritoriją; bei vyriausybę, gebančią užmėgsti santykius su kitomis valstybėmis⁹⁹. Tačiau G.Jellinekas plėtodamas fragmentinės valstybės teoriją, kuri pasak jo gali egzistuoti ir neturėdama visų valstybės požymių, kaip pavyzdį nurodė Klaipėdos kraštą. Tokia teorija, pasak G.Šapokos, iš esmės tebuvo patogus būdas prisidengus teisiniais argumentais tendencingai aiškinti Klaipėdos krašto konvenciją ir statutą.¹⁰⁰ J.Robinzonas aiškindamas tai, jog „G.Jelinekas supranta valstybę kaipo teritorialinį junginį su originarine arba savąja valdžios galia“ teigė, kad „valstybėmis tegalima laikyti tas politines organizacijos formas, kurios turi konstitucinę autonomiją ir savo galios priemonių jai palaikyti“. Tačiau Klaipėdos kraštas konstitucinės autonomijos aiškiai neturi.¹⁰¹

J.Robinzonas savo veikale analizuodamas Klaipėdos krašto teisinį pobūdį konstitucinės teisės atžvilgiu išskyrė tris nuomonių skirtumus:

- 1) Klaipėdos kraštui pripažįstamas valstybinis pobūdis (kaipo nesuvereninė valstybė);
- 2) Klaipėdos krašto padėtis apibūdinama, kaipo tarpinė tarp valstybės ir komunalinės sąjungos (valstybės fragmentas), teritorija.
- 3) Klaipėdos kraštas laikomas paprastu autonominiu teritoriniu junginiu.¹⁰²

J.Valsonokas, M.Romeris, S.Daukša, T.Petkevičius, D.Krivickas ir kt. sutiko, kad Klaipėdos kraštas turi teritorinę autonomiją Lietuvos suvereniteto atžvilgiu.

D.Krivickas nagrinėdamas ar Lietuva yra vientisa valstybė, rėmėsi Lietuvos Konstitucija (tiek 1922 m., tiek 1928 m.) kur kalbama tik apie autonominius kraštus, kurie sudarydami tam tikrą decentralizacijos vienetą įeina į vientisą valstybę. Tačiau „konstitucijoje duota valstybės

⁹⁸ Šapoka G. Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teismui 1921-1939 // Daktaro Disertacija, 2006. P.70-74.

⁹⁹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. – Vilnius, 2006. P.232.

¹⁰⁰ Šapoka G. Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teismui 1921-1939 // Daktaro Disertacija, 2006. P.73.

¹⁰¹ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. – Kaunas, 1934. P.254-255.

¹⁰² Ten pat. P.249.

klasifikacija nevisuomet rodo tikrą tos valstybės pobūdį”.¹⁰³ Tarptautiniu atžvilgiu vientisa valstybė yra tada, kai valstybė turi išimtinę reprezentacijos teisę santykiuose su kitomis valstybėmis. D.Krivicas priėjo išvados, kad Lietuva yra vientisa valstybė, nes „prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos dalinos cesijos keliu Lietuvos vientisas pobūdis nepakitėjo, nes tarptautinė reprezentacija likosi vien centro valdžios rankose”.¹⁰⁴

Vertindamas Klaipėdos krašto autonomiją ir atsižvelgdamas į tai, kad teritorinės autonomijos sąvoka remiasi pačia teritorija, o ne kokiais kitais socialiniais, kultūriniais ar religiniais elementais, S.Daukša teigė, kad „Klaipėdos autonomijos teritorialumas atžymimas tuo, kad šita autonomija buvo suteikta visam kraštui su visais jo gyventojais, nedarant skirtumo nei rasės, nei kalbos, nei religijos atžvilgiu”.¹⁰⁵

Kad Lietuvai iš tikrųjų priklauso pilnas suverenumas, yra aiškiai pareiškęs ir Hagos teismas: „Kada 1924 m. Paryžiaus Konvencija perleido Lietuvai visas teises, kurias Versalio sutarties 99 straipsniu iš Vokietijos turėjo šios Keturios Valstybės į Klaipėdos Kraštą, ir kada Lietuva pasižadėjo suteikti tam Kraštui autonomiją, nustatytą Klaipėdos Krašto Statuto ribose, Konvencijos Šalys tikrai nesiekė padalinti suverenumą dviem organizmams, kurie turėjo būti drauge tam Krašte. Jos tenorėjo laiduoti perduodamam kraštui tam tikrą platų įstatymų leidimo, teismų, administracijos ir finansų decentralizacijos laipsnį, suderintą su Lietuvos Valstybės vieningumu ir esantį jos pačios suverenumo ribose”.¹⁰⁶

Vertinant Statuto reikšmę, bei padėtį Lietuvos teisės sistemoje, teisininkas prof. T.Petkevičius Statutą laikydamas nacionaliniu įstatymu, savo veikale rašė: „Klaipėdos Kraštui Klaipėdos Krašto Statutas yra ne sutartinis aktas, o Lietuvos Respublikos įstatymas”.¹⁰⁷ J.Robinzonas teigė, kad „teisinga laikyti Statutą valstybinės teisės aktu, paskelbtu pagal tarptautinį susitarimą”, toliau jis rašė, kad „Statutas yra pamatinis įstatymas Klaipėdos Kraštui, nes juo iš tikrųjų nustatomi pamatai autonominės valdžios funkcionavimui”, tačiau jis neigė Klaipėdos statuto priskyrimą konstitucinei teisei: „... tokia hipotezė reikštų, kad Valstybė turi bendrai vadovautis Statutu, kaip pagrindiniu Valstybės įstatymu. Be abejo, kad tokia išvada būtų nepamatuota”.¹⁰⁸ M.Romeris teigė, kad autonomijos Statutas tam tikru atžvilgiu buvo ir tarptautinės, ir Lietuvos konstitucinės teisės aktas. „Kaip aktas, paskelbtas Lietuvos valstybės valdžios ir suteikias tam tikrai valstybinės teritorijos daliai oktrojuotą plačią autonomiją, jis buvo valstybės vidaus legislacijos aktas, sudaręs Lietuvos konstitucinės teisės elementą. Bet kadangi

¹⁰³ Krivickas D. *Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą*. – Kaunas, 1940. P.31.

¹⁰⁴ Ten pat. P.33.

¹⁰⁵ Daukša S. *Klaipėdos krašto autonomija* // *Židinys*. 1938, Nr.1. P.51.

¹⁰⁶ *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole*. – Kaunas, 1932. P.262.

¹⁰⁷ Petkevičius T. *Klaipėdos krašto statuto vykdymo priežiūra.VDU Teisių fakulteto darbai*.T.6. – Kaunas, 1932.P.6.

¹⁰⁸ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras*. T.1. – Kaunas, 1934, P.232.

šio akto išlaikymą Lietuvos valstybė sutiko padaryti sau tarptautinio pasižadėjimo objektu, tai šia prasme statutas sudarė tarptautinės teisės elementą”.¹⁰⁹ Jis taip pat teigė, kad ”Klaipėdos Statutas sudarė tam tikrą vietinį Valstybės konstitucijos priedą ar jos papildymą, kaip konstitucinis rezervas”.¹¹⁰ Todėl teisingiausia būtų teigti, kad Statuto, kaip konstitucinio įstatymo statusas yra išvestinio pobūdžio.¹¹¹

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Klaipėdos krašto statutas išsiskyrė savo dvilypiu statusu: jis turėjo ir tarptautinės sutarties ir konstitucinio įstatymo statusą. Visgi Statutas negalėjo būti laikomas tik Lietuvos teisės aktu būdamas neatsiejama Konvencijos, kaip tarptautinės sutarties sudėtinė dalis.

¹⁰⁹ Römeris M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. – Vilnius, 1990. P. 179-180

¹¹⁰ *Ten pat.* P. 184

¹¹¹ Raišytė – Daukantienė A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius. 2003, Nr. 39(31). P. 51.

2. LIETUVOS SUVERENIŲ TEISIŲ KLAIPĖDOS KRAŠTE PAGRINDIMAS IR M.ROMERIS

Įsigaliojus Paryžiaus konvencijai, Lietuva įgavo suverenias teises Klaipėdos kraštui, ir suteikė kraštui autonomiją Statuto numatytuose ribose. Klaipėdos krašto autonomijos funkcionavimas ir Lietuvos suverenių teisių vykdymas turėjo būti harmoningas, bei neperžengti Statutu nustatytų kompetencijos ribų. Lietuvai neteisingai arba netinkamai panaudojus savo suverenias teises Klaipėdos krašte grėsė tarptautinė atsakomybė, o Klaipėdos kraštui peržengus autonomijos suteiktas teises ir pažeidus valstybės suverenitetą turėjo būti panaudotos vidaus sankcijos. Centrinė valdžia turėjo ne tik teisę, bet ir pareigą garantuoti bendrą valstybės interesų apsaugą Klaipėdos krašte ir prižiūrėti, kad autonomija būtų vykdoma Statuto ribose, nenusižengiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos principams. Autonominio krašto institucijos, įgalintos atlikti valstybės pavestas viešąsias funkcijas, negalėjo nei pasisavinti daugiau kompetencijos, negu Statuto numatyta, nei falsifikuoti autonominio organizmo struktūros, pasisavindamos suvereninei valstybei priklausančias teises.¹¹² Todėl logiška, kad Lietuvos valstybės kompetentingos institucijos vykdė Klaipėdos autonomijos funkcionavimo kontrolę. Šią kontrolę, kuri turi būti vykdoma imperatyviai prisilaikant Statuto dispozicijų, suponuoja Lietuvos valstybės suverenitetas, kurios teritorijoje Klaipėdos kraštas inkorporuotas, kaip jos integrali dalis.

Klaipėdos krašto dauguma valdininkų ir stambiųjų ūkininkų buvo provokiškai nusiteikę, dėl to, tarp vietinės ir centro valdžių, kilo konfliktas, kuris vėliau buvo sprendžiamas Hagos teisme.

Nežiūrint tam tikrų išlygų, be jokios abejonės, Tarptautinio Tribunolo sprendimas buvo vertinamas, kaip Lietuvos pergalė. Tai buvo siejama ne tik su intereso teisėtumu, bet ir su kompetentingu Lietuvos interesų atstovavimu Tribunole. Svarų indėlį Lietuvai laimėti bylą įnešė ir dalyvavusio Tribunolo posėdžiuose tautiniu teisėju *ad hoc* nuo Lietuvos M.Romerio darbas. Pats M.Romeris labiau buvo linkęs Lietuvai palankų sprendimą vertinti, kaip sudėtingo teismo darbo bei teisėjų bendrų pastangų rezultatą. Tikėtina, kad M.Romerio, kaip Lietuvos konstitucinės teisės žinovo, patirtis iš tiesų buvo naudinga aiškinant Statuto nuostatas Teisme ir priimant atitinkamą sprendimą. M.Romerio paskyrimas tarptautiniu teisėju nebuvo atsitiktinis, nes jis buvo aukštai vertinamas ne tik kaip profesorius, buvusio Vytauto Didžiojo universiteto rektorius, konstitucinės teisės žinovas, tačiau ir kaip puikus Klaipėdos klausimo specialistas. Tai atspindėjo 1932 m. balandžio mėn. išspausdintame M.Romerio straipsnyje „Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas“. M.Romerio paskyrimą teisėju inicijavo tuometinis

¹¹² Daukša S. Klaipėdos krašto autonomija // *Židinys*. 1938, Nr.1. P.56.

Lietuvos užsienio ministras D.Zaunius, jam pritarė Respublikos Prezidentas A.Smetona ir ministras pirmininkas J.Tūbelis. M.Romeris priimdamas šį paskyrimą jautė didelę atsakomybę ne tik kaip juristas, bet ir kaip pilietis. Tačiau Lietuvos atstovas Hagos Teisme V.Sidzikauskas M.Romerio teisėjavimą ir norą pasirodyti objektyviu, pabrėžiant autonominių institucijų kompetencijas, bei kartais pasisakančiu prieš savo krašto ginamas tezes, vertino kaip norą būti išrinktam nuolatinio tribunolo teisėju. Tokios pozicijos aiškinimas asmeniniu suinteresuotumu nulėmė visų pirma M.Romerio idėjinės-politinės pažiūros ir jo Lietuvos valstybingumo koncepcija.¹¹³

1919-1920 metais kuriantis Lietuvos tautinei valstybei, M.Romeris aktyviai propagavo idėją, kad valstybėje būtų kuriama politinė tauta, kai valstybė atstovauja vienodai visiems jos teritorijos gyventojams, t.y., kad būtų sukurta demokratinė, pielitiškumo principu besiremianti visuomenė.¹¹⁴ Kita vertus, M.Romeris įvertinęs Klaipėdos savitumą pasisakė prieš tiesioginį Klaipėdos krašto prijungimą (kolonizaciją) ir propagavo laipsnišką integraciją, kai būtų išlaikomas bei puoselėjamas jo savitumas ir šitaip ugdomas krašto gyventojų pilietiškumas bei lojalumas Lietuvai. Šiuo požiūriu M.Romeris pozityviai vertino Klaipėdos krašto statutą: „Klaipėdos autonomijos saugojimas ir jos statuto gerbimas kaip tik atitinka Lietuvos valstybės reikalą, nes tai turi stiprinti klaipėdiečių pasitikėjimą savo būkle Lietuvoje”.¹¹⁵

M.Romeriui, kaip demokratinės valdžios, pilietinės visuomenės šalininkui, atrodė svarbu išsaugoti Klaipėdos krašto autonomiją dėl visos Lietuvos demokratinio valdymo perspektyvų. Profesorius Hagos Teismo sprendimą vertino kaip labai naudingą Lietuvai, kadangi jo motyvais Lietuva galėjo daug kur pasinaudoti normindama teisinę-valstybinę situaciją Klaipėdoje, turėjo galimybę interpretuoti labai netobulas, neišsamias ir neaiškias Statuto nuostatas. M.Romerio manymu Lietuvos valdžia, nepažeisdama Klaipėdos krašto autonomijos statuto, turėjo pakankamai teisinių priemonių provokiškai veiklai neutralizuoti ir valstybės integralumui išsaugoti.¹¹⁶ Spaudoje komentuodamas Tribunolo sprendimą, jis pabrėžė sprendimo svarbą Lietuvos valstybės suverenumui Klaipėdos krašte sutvirtinti bei šio „suverenumo konstrukcijos sutvirtinimą”¹¹⁷, t.y. ir Klaipėdos krašto autonomijos išsaugojimo perspektyvas.

M.Romeris būdamas teisėjas *ad hoc* nuo Lietuvos, ne tik rūpinosi išgauti tarptautinio teisėtumo sankciją Lietuvos valstybės suverenitetui Klaipėdos krašte, bet ir stengėsi sukurti prielaidas Lietuvos valstybingumo vidinėms problemoms spręsti.¹¹⁸

¹¹³ Miknys R. *Mykolo Römerio indėlis į Klaipėdos klausimo sprendimą Hagos teisme. – Lietuvių Atgimimo istorijos studijos 1996 T.13: Mykolas Römeris – Vilnius, 1996. P. 135.*

¹¹⁴ Römeris M. *Mes negalime užmiršti Mažosios Lietuvos padalinimo // Lietuvos keleivis. 1934, Nr.20.*

¹¹⁵ Romeris M. *Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas // Vairas. 1932, Nr.4. P.454.*

¹¹⁶ *Ten pat. P.453-466.*

¹¹⁷ R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. *Haagos sprendimo principai // Vairas. 1933, Nr.3. P.295.*

¹¹⁸ Miknys R. *Mykolo Römerio indėlis į Klaipėdos klausimo sprendimą Hagos teisme. – Lietuvių Atgimimo istorijos studijos 1996 T.13: Mykolas Römeris – Vilnius, 1996. P.138.*

2.1. Klaipėdos krašto autonomijos problemos įgyvendinant Konvenciją

Statuto suteikta plati kompetencija autonominei valdžiai įstatymų leidybos ir teismų srityse tiesiogiai nulėmė tolesnę šio krašto teisinės sistemos raidą. Krašte galiojo savita, nepriklausoma nuo bendros Lietuvoje veikusios, teisinė sistema, kurios pagrindą sudarė iš Vokietijos paveldėti teisės aktai. Tai apsunkino Lietuvos bandymus unifikuoti Klaipėdos krašto ir Lietuvos teisines sistemas. Šį procesą taip pat stabdė nevienodas teisinių sistemų, paveldėtų iš skirtingų valstybių, t.y. Vokietijos ir Rusijos išsivystymo lygis bei autonominės valdžios, kurios pagrindą sudarė vokiečiai, stokojama politinė valia.¹¹⁹

Nagrinėjant praktinę Statuto, kaip teisės šaltinio, reikšmę tikslinga pirmiausia panagrinėti Statuto apibrėžtą autonomijos institutų kompetenciją įstatymų leidybos ir teisminėje srityse. Statuto 1 str. nurodydamas, kad Klaipėdos kraštas „naudosis įstatymų leidimo, teismų, administracijos ir finansų autonomija šio Statuto numatytuose ribose“, suteikė autonomijai plačias galias. 5 str. detalizuojamos Statuto nustatytos vietos institucijų kompetencijai priklausančios ribos. Visos kitos viešosios tvarkos funkcijos, kurios šio straipsnio nuostatais nebuvo pavestos autonominės valdžios kompetencijai, priklausė išimotinei Lietuvos Respublikos kompetentingų centro institucijų galiai. Tačiau „Lietuvos įstatymai galės išplėsti Klaipėdos krašto organų kompetenciją į kitus dalykus“, kaip numatyta Statuto 5 straipsnyje, kuris įtvirtindamas galimybę keisti kompetencijos ribas, numatė vienintelį principą – autonomijos kompetencijos plėtimą centrinės valdžios sąskaita.

Krašto valdžia, veikdama Statuto numatytos kompetencijos ribose, turėjo vadovautis ne tik Statutu, bet ir valstybės Konstitucija, kiek ji neprieštarauja Statutui. Taigi autonominės valdžios kompetenciją riboja Statuto 6 str., nurodydamas, kad autonomijai taikomi bendrieji Konstitucijos principai, jei Statutas nenumatė išimčių.

Autonominės valdžios kompetencija buvo gana plati. Statuto neišbaigtumas pasireiškė ir tuo, kad gubernatorius, atstovaudamas centro valdžios interesams, neturėjo teisės inicijuoti įstatymų leidybos. Tokia teisė būtų prisidėjusi efektyviau įgyvendinant Statutą bei sudariusi sąlygas vienodinti teisę. Kita problema buvo ta, kad Klaipėdos krašto teisininkai siekė autonomijos kompetenciją išplėsti tiesiog plečiamai aiškinant Statuto nuostatas.¹²⁰ Be to, buvo naudojamasi tuo, jog Statutas nereglementavo tam tikrų klausimų. Todėl 1932 m. rugpjūčio 11 d. Hagos Tribunolo sprendimas, remdamasis Statuto 7 str. konstatavo: „Akivaizdoj šio straipsnio negalima remtis Statuto tylėjimu bet kurioj srity susiaurinti Lietuvos suverenumą Klaipėdos Krašto autonomijos naudai, nė anai drausti vykdyti tam tiktas teises vien dėl to, kad jų nėra

¹¹⁹ Raišytė – Daukantienė A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai.* – Vilnius. 2003, Nr. 39(31). P.51.

¹²⁰ *Ten pat.* P.50.

įsakmiai pareikšta Klaipėdos Statute. Be to, Statutas buvo sudarytas ne teisėms duoti Lietuvai, bet nustatyti ribas autonomijos, kurią 1924 metų Paryžiaus Konvencijos Šalys norėjo suteikti Klaipėdos Kraštui”.¹²¹ Bene didžiausias Statuto trūkumas, tiriant Klaipėdos krašto problemą, tai, jog nebuvo numatytos bei reglamentuotos ginčų, kylančių tarp Lietuvos ir autonominių valdžios organų, sprendimo tvarkos.

Kadangi, Statutas priskyrė gana plačias teises autonomijos institucijoms teisės kūrimo srityje bei paliko centrinei valdžiai tik keletą riboto poveikio kontrolės priemonių, Klaipėdos krašte buvo palikti galioti iki tol veikę teisės aktai, išskyrus tam tikras sritis, priklausančias centrinės valdžios kompetencijai, centrinė valdžia neteko galimybės tiesiogiai prisidėti prie autonomijos teisinės sistemos formavimo. Šias ir kitas Klaipėdos krašto autonomijos problemas aptarsime plačiau.

2.1.1. Klaipėdos krašto teismų sistema

Klaipėdos krašte įsigaliojus Konvencijai, iki to laiko veikusią Vokietijos viešąją teisę tuose srityse, kurios nebuvo perleistos autonominės galios kompetencijai, automatiškai turėjo keisti Lietuvos viešoji teisė. Viešosios teisės nuostatai, kurie veikė krašte iki Konvencijos įsigaliojimo, liko galioti tiek kiek Lietuvos vyriausybė buvo davusi deklaratyvų sutikimą. Visais atvejais, kuomet Lietuvos vyriausybė tokio sutikimo nedavė, senieji vokiečių viešosios teisės nuostatai buvo nustoję galios. Tačiau, visi netekę galios nuostatai galėjo būti vykdomi tol kol nėra teisės akto, kuris nustatytų, kad visų šių nuostatų vietoje yra vykdytini atitinkami Lietuvos viešosios teisės nuostatai. R.Valsonokas apibūdindamas Klaipėdos krašte susidariusią padėtį viešosios teisės srityje rašė: „kol nėra tokio akto, tol krašto viešieji organai, administracija ir teismai, nėra varžomi vykdyti negaliojančius vokiečių viešosios teisės nuostatus. <...> Vadinasi, konstitutyviai likviduoti vokiečių viešoji teisė kaikuriais atžvilgiais normatyviai vis dar tebeveikia, o Lietuvos įstatymai, konstitutyviai įvesti Klaipėdos krašte, normatyviai neveikia”.¹²²

Atskyrus Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos, jame liko veikti tik valsčių teismai, o aukštesnieji Vokietijos teismai nustojo galios.¹²³ Prancūzų okupacijos metais buvo sudaryta atskira Klaipėdos krašto teismų apygarda su Apygardos aukščiausiuoju teismu Klaipėdoje, kuris buvo valsčių teismų sprendimų apeliacinė instancija. 1924 m. vasario 23 d. „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimu”¹²⁴ buvo išplėsta Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo jurisdikcija Klaipėdos krašte. Visas bylas, kurios priklausė Klaipėdos apygardos

¹²¹ *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P.262.*

¹²² *Valsonokas R. Klaipėdos problema. – Vilnius, 1989. P.210-211.*

¹²³ *Karaliaučiaus apygardos (Oberlandgericht), Berlyno srities (Kammergericht) ir Leipcigo (Reichsgericht) teismai.*

¹²⁴ *Lietuvos Valstybės teisės aktai (1918.II.16-1940.VI.15). Lietuvos teisės šaltiniai. – Vilnius, 1996. P.703.*

teismui perėmė Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyrius. Ši institucija turėjo užtikrinti centrinės valdžios kontrolę teisminėje srityje. Klaipėdos skyrius buvo pavaldus Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo visuotiniam susirinkimui, kuriam priklausė ir Klaipėdos skyriaus teisėjai.

Klaipėdos statuto 21, 22, 23 ir 24 straipsniais buvo nustatyta krašto teismų autonomija, nurodyta įstatymu nustatyti Klaipėdos krašto teismų organizaciją ir kompetenciją, pritaikytą naujoms, pasikeitusioms sąlygoms (22 str.). Lietuvos ir Klaipėdos krašto sprendimai bus vykdomi visame krašte (21 str.), Krašto teisėjai bus skiriami Direktorijos ir atleidžiami tik Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyriaus sprendimu (23 str.). Tolesnis seno teismų santvarkos įstatymo galiojimas buvo numatytas kaip provizorinis¹²⁵, kol kraštas pasinaudos savo įstatymų leidimo teise ir naujasis įstatymas pradės veikti. Priimant šį įstatymą buvo numatytas vienintelis suvaržymas – laikytis 24 straipsnio dispozicijos. Remiantis šiuo straipsniu Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo jurisdikcija apėmė visą šalies teritoriją, tai reiškia ir autonominių kraštą. J.Robinzono teigimu, 24 str. išskyrimas turėjo dvigubą prasmę: Seimelis turi tvarkyti tik žemesniuosius teismus; būsimasis įstatymas negalės būti taip suredaguotas, kad aukštesnė instancija būtų visai panaikinta.¹²⁶ Su tuo sutiko ir S.Daukša, rašydamas: „Klaipėdos kraštui nebuvo pripažinta jurisdikcinės valdžios galia tikra to žodžio prasme, kadangi autonominiai teismai, einant statuto dispozicijomis, priklauso Lietuvos valstybės jurisdikcinei valdžiai”.¹²⁷ Kaip aukščiausioji instancija autonominių teismų byloms spręsti buvo įsteigtas Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrius, kurio daugumą sudarė autonomijos magistratūros teisėjai.

Statuto numatyta išleisti įstatyme turėjo būti atsižvelgta į krašto savitumą ir į veikiančius bendrus valstybės įstatymus, bent tiek, kiek jie turi būti suderinti. Priėmus įstatymą Klaipėdos krašte būtų išvengta nesusipratimų pvz. kaip dėl jaunųjų teisininkų parengimo, kai kurių bylų priklausomybės, kalbos ir t.t.. Tačiau teismų veiklą reglamentuojantis įstatymas taip ir nebuvo priimtas. Krašto teisininkai laikėsi nuomonės, jog visa, kas reikia šioje srityje, jau yra atlikta be specialaus atskiros įstatymo, motyvuodami tuo, kad tokį įstatymą pakeičia 1920-1924 m. laikotarpiu Direktorijos išleisti paliepimai („Verordnungen”), keli 1928-1929 m. Seimelio priimtieji įstatymai, taisyklės ir kt., kuriais buvę Vokietijos įstatymai yra atitinkamai pakeisti, papildyti ir taip pritaikyti dabartiniam Klaipėdos kraštui.¹²⁸ Klaipėdos krašte, atskyrus jį nuo Vokietijos, liko veikti ligtol veikę Vokietijos teismų sutvarkymo ir bylų sprendimo įstatymai.¹²⁹

¹²⁵ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.I. – Kaunas, 1934. P. 586.*

¹²⁶ Ten pat. P. 587.

¹²⁷ Daukša S. *Klaipėdos krašto autonomija // Židinys. 1938, Nr.1. P.53.*

¹²⁸ Burkevičius V. *Klaipėdos krašto Konvencija // Teisė. 1931, Nr.20. P.97.*

¹²⁹ 1877 m. Vokietijos Reicho įstatymas „*Gerichtsverfassungsgesetz*” su 1910 m. redakcija; 1877 m. civilinio proceso įstatymas „*Die Zivilprozessordnung*” su visa eile pakeitimų, kurių paskutinis pradėjo veikti 1910 m.; 1877 m. baudžiamojo proceso įstatymas „*Die Strafprozessordnung*” su paskutiniu 1924 m. pakeitimu., bei šiuos įstatymus pakeičiantieji 1920-1929 m. paliepimai bei įstatymai.

Krašto valdžia nematė reikalo išleisti naują teismų sutvarkymo įstatymą, bei įvykdyti Statuto 22 straipsniu numatytą pareigą.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad Klaipėdos kraštą atskyrus nuo Vokietijos, jame liko galioti ne tik Vokietijos viešojo teisė, bet ir teismų sistema. Nors remiantis Statuto 22 str., Klaipėdos krašte senieji Vokietijos įstatymai, kaip pereinamieji, buvo palikti galioti laikinai, kol susirinkęs Seimelis pasinaudos savo teise ir išleis naują teismų santvarkos įstatymą. Statutas įsakmiai įpareigojo vietos institucijoms tai atlikti, tačiau nebuvo nurodytas terminas ir nepasakyta, kas turi atsitikti, jei įstatymas nebus išleistas. Negalima sutikti ir su tuo, kad Vokietijos teismų sutvarkymo ir procesinių įstatymų „pataisymai“ Direktorijos išleistais paliepimais atitiko Statuto 22 straipsniu numatytos prievolės įvykdymą.

2.1.2. Klaipėdos krašto autonomijos teisių išplėtimas

Įgyvendinant Klaipėdos krašto autonomijos teises nemažai problemų ir ginčų kėlė tas faktas, kad Konvencijoje liko nereglamentuotų svarbių autonomijos statuso klausimų. Tai sudarė sąlygas Lietuvos ir krašto vokiečių teisininkams savaip aiškinti bei teisiškai interpretuoti Konvencijos nuostatas. Pasinaudojant šia spraga ir savaip interpretuojant Konvenciją norėta suteikti daugiau teisių vietos valdžiai, įrodinėti, kur tik galima, savo autonominių galių nepriklausomumą nuo centro valdžios ir t.t.. Šia prasme išskirtini keli problemos aspektai. Viena vertus, Statuto normų turinio įvairiomis interpretacijomis buvo siekiama suteikti tokias teises prasmes, kurios būtų palankios provokiškai politikai. Kita vertus, pasitelkus Statuto normų aiškinimus, atkakliai buvo neigiamos Lietuvos suverenios prerogatyvos tvarkant krašto reikalus.¹³⁰ M.Romeris teigė, kad „Klaipėdos krašto teisėms nustatyti neužtenka statuto tylėjimo arba ekstensyvinės (išplečiamosios) statuto interpretacijos, nes už jo ribų, už tiesioginės jo nuostatų prasmės – Klaipėdos teisių nėra”.¹³¹

Nuomonių skirtumas ypač aiškiai pasireikė sprendžiant Krašto prokuratūros teisinės padėties ir prokurorų skyrimo klausimus. Prokuratūra visose valstybėse yra ir turi būti nepriklausoma, griežtos subordinacijos dėsniais pagrįsta institucija, vadovaujama vieno aukščiausio asmens.

Konvencijos 2 straipsniu ir Statuto 1 straipsniu nurodytos plačios autonomijos teisės, kurios apibrėžtos 5 straipsniu. Remiantis 5 str. 11 p. teismų organizacija pavesta krašto autonominiams organams, tačiau „rezervuojant straipsnių 21 – 24 dispozicijas”. Statuto 23 str. nurodyta, kad „teisėjai bus skiriami Direktorijos”, apie prokurorų skyrimą nieko nepasakyta.

¹³⁰ Žilys J. Klaipėdos krašto Statutinis teismas: įkūrimo prielaidos ir teisinis statusas // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija. 1999, Nr.14(6), P.53.

¹³¹ R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. *Haagos sprendimo principai* // *Vairas*. 1933, Nr.2. P.188.

Vadinasi, kad pagal Statuto 6 ir 7 str. ši teisė priklausė centro valdžiai. Tai patvirtina ir 1924 m. sausio 31 d. „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas“, nustatęs jog „Klaipėdos Krašto Vyriausiasis Valstybės Gynėjas priklauso Vyriausiojo Tribunolo Valstybės Gynėjui”.¹³²

Tačiau, Klaipėdos teisininkai nuostatą aiškino taip, jog žodžiu „priklauso” šiame įstatyme norėta pasakyti, kad Klaipėdos Krašto Vyriausiajam Valstybės Gynėjui privalomi Vyriausiojo Tribunolo Valstybės Gynėjo nurodymai, ir tai tik tose krašto teismų bylose, kurias įstatymai yra pavedę Tribunalui spręsti, vietinio pobūdžio bylose krašto prokuratūra neturinti vadovautis jokiais centro valdžios atitinkamų institucijų nurodymais. Taigi, nors pagal krašte veikiančius įstatymus prokurorai ir teisėjai skiriami ne vienoda tvarka (teisėjas skiriamas visam laikui, o prokurorai gali būti atleisti įsakymu), vietos įstatymų prasme, prokuratūra yra neatsiejama teismo dalis, todėl Klaipėdos krašto teisininkų nuomone prokurorai turi būti skiriami ta pačia tvarka, kaip ir teisėjai.¹³³ J.Robinzonas irgi manė, kad „Klaipėdos krašto kompetencijai priklauso teisėjai, prokuratūra, taip pat teismų antstoliai ir teismų raštinės tarnautojai”.¹³⁴

Apibendrinant, galima daryti išvadą, Konvencijoje suformuluotų teisės normų prieštaros, teisinio reguliavimo spragos sudarė prielaidas tiek Klaipėdos krašto seimeliui, tiek ir direktorijai nuolat ignoruoti Lietuvos suverenias teises Klaipėdos krašto atžvilgiu. Siekiant išvengti tokio pobūdžio ginčų, kuomet Statutas nereglamentuoja tam tikrų klausimų, o Klaipėdos krašto teisininkai siekdami išplėsti autonomijos kompetenciją, tiesiog plečiamai aiškino Statuto nuostatas, turėjo būti priimami atitinkami įstatymai, neleidžiantys interpretuoti neišsamias ir neaiškias Statuto instrukcijas.

2.1.3. Klaipėdos krašto teisininkų parengimas

Dar vienas aktualus klausimas Klaipėdos krašte – teisininkų parengimas, t.y. nustatyti teisės mokslų programą, praktikos, egzaminų tvarką ir t.t.. Reikia pastebėti, kad buvo esminių skirtumų ruošiant teisininkus tarp Lietuvoje veikusios Rusijos ir Klaipėdos krašte veikusios Vokietijos sistemos.¹³⁵ Neaišku, kieno kompetencijai, centro ar autonominės valdžios atitinkamiems organams, priklausė teisininkų parengimo darbas. Šis klausimas aktualus ir dėl to,

¹³² Lietuvos Valstybės teisės aktai (1918.II.16-1940.VI.15). Lietuvos teisės šaltiniai. – Vilnius, 1996. P.703.

¹³³ Burkevičius V. Klaipėdos krašto Konvencija // Teisė. 1931, Nr.20. P.100-103.

¹³⁴ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras.T.I. – Kaunas, 1934. P.587

¹³⁵ Buvę Rusijos ir Vokietijos įstatymai baigusiems teisės mokslus asmenims numatė nevienodą parengiamąjį stažą. Vokietijos stažas įgyjamas visuose svarbesnėse teisėtvarkos įstaigose (magistratūroje, prokuratūroje, notariate, advokatūroje ir t.t.), taigi teisininkas paruošiamas kiekvienam darbui, nepriklausomai, kurią sritį praktikantas mano pasirinkti ateityje. Tuo tarpu Rusijoje baigęs teisės mokslus asmuo praktikavosi nustatytą tam tikrą laiką tik vienoje srityje, priklausomai nuo to, kurią profesiją pasirinko. Todėl vokiečių teisininkas, atlikęs praktiką, buvo visiškai parengtas užimti bet kurią vietą teisingumo žinyboje. Rusų teisininkas pvz. praktikavęsis advokatūroje, netiko magistratūrai ar kitai justicijos šakai.

kad Klaipėdos krašte iš teisėjo turėjo būti reikalaujama, jog jis žinotų visos valstybės ir Klaipėdos krašto teisės sistemas ir abi oficialias krašto kalbas. Tinkamų teisėjų trūkumas susidarė, dėl ypatingų jiems iškeltų reikalavimų. Taigi, be įstatymo, kuris pagal Statuto 22 str. turėjo būti išleistas, teisininkų parengimo darbas liko neaiškus. Priimant tokį įstatymą, reikia atsižvelgti į nuostatas liečiančias Respublikos ir Klaipėdos teritorijos leidžiamų įstatymų suvienodinimo darbą (5 str.) ir Lietuvos piliečių (ne krašto gyventojų) bei turinčių „vietos požymį“ klaipėdiečių teisių lygybę (9 str.).

Kadangi, kaip jau buvo aptarta, įstatymas priimtas nebuvo, tačiau Direktorija, be centro valdžios pritarimo, buvo parengusi du projektus dėl juridinės kvotos ir juridinės paruošiamosios tarnybos Klaipėdos krašte.¹³⁶ Remiantis jais, visas parengimo darbas būtų pavestas vienai Direktorijai; nebuvo atsižvelgta į reikalingumą krašto teisėjams žinoti Lietuvoje veikiančią viešosios teisės sistemą, valstybinės kalbos mokėjimą, į esančių valstybėje viešųjų mokyklų mokslo programų lygį (25 str.) ir t.t.. Patvirtinus projektus problema nebūtų išspręsta.

Konvencijai įsigaliojus, remiantis Konvencijos ir Statuto nuostatais, ruošiant tinkamus kandidatus, krašto teisininkų parengimo kontrolė turėjo pereiti centro valdžiai, turėjo būti kreipiamas dėmesys į tai, kad autonominio krašto teisėjai pakankamai mokėtų valstybinę kalbą, krašte veikiančią teisę ir Lietuvos viešosios bei valstybinės teisės pagrindinius principus. Studijuojant teisę, bent pusė studijų laiko turėjo būti skiriama Lietuvos teisei, nors 3 semestrus studijuojant Lietuvoje, tam Vytauto Didžiojo universitete buvo įsteigta speciali Klaipėdos krašto teisės katedra.¹³⁷ Egzaminai turėjo būti laikomi prie Vyriausiojo Tribunolo, o ne prie Klaipėdos skyriaus, kuris nebuvo savarankiškas, bet priklausė Lietuvos Vyriausiajam Tribunalui. Lietuvių kalbai turėjo būti skiriamas ypatingas dėmesys, kad teisme būtų galima apsieiti be vertėjų. Lietuvos Vyriausiasis Tribunalas 1929 m. kovo 22 d. priėmė sprendimą, kad „teisėjas, nustojęs Lietuvos pilietybės, negali būti teisėju“.¹³⁸ Taigi Lietuvos piliečiai, atitinkantys Konvencijos ir Statuto keliamus bendrus reikalavimus, galėjo atlikti praktiką bei kandidatuoti į teisėsaugos institucijas Klaipėdos krašte, kaip ir Klaipėdos gyventojai – visoje Lietuvoje. Klaipėdos statutas reikalavo, kad krašto tarnautojai būtų vietos gyventojai, kad svetimšalių skyrimą į darbą tvarkytų Lietuvos centro valdžia.

Klaipėdos krašte vyravo nuomonė, kad Klaipėdos kraštas yra savotiška autonominė teisės veikimo sritis su savo teise ir savo teismų sutvarkymu. Nuo 1929 m. Direktorija pradėjo nebepripažinti Lietuvos aukštųjų mokyklų diplomų ir baigusiujų Kauno universitetą nepriimdavo į autonomines teismų įstaigas.¹³⁹ Vokiečių teisės (kuri nebuvo dėstoma Vytauto Didžiojo

¹³⁶ Burkevičius V. *Klaipėdos krašto Konvencija* // *Teisė*. 1931, Nr.20. P.104.

¹³⁷ *Akademiniis gyvenimas. Atidarytas Klaipėdos semestras* // *Židinys*. 1935, Nr.3. P.324-325.

¹³⁸ A.Kr. *Vyriausiojo Tribunolo praktika* // *Teisė*. 1929, Nr.15. P.84.

¹³⁹ Janulaitis A. *Klaipėdos teisininkų parengimas* // *Lietuvos aidas*. 1930, Nr.279.

universitete) žinojimas vietos teisėjui būtinas. Teismų sutvarkymas priklausė autonominei kompetencijai. Naujos Klaipėdos krašto teisininkų egzaminų bei juridinio parengimo taisyklės galėjo būti išleistos tik krašto Direktorijos. Teisėjų parengimas įeina į teismų sutvarkymo sritį. Statuto 25 str. nenurodė sąlygų, kurias turėjo atitikti teismo darbuotojai, pagal Statuto 23 str., krašto teisininkai teigė, kad Direktorija esanti vyriausiasis krašto administracijos organas, todėl jai perėjo buvusios Prūsijos teisingumo ministro funkcijos. Joks įstatymas išakmiai nenurodė, kad Klaipėdos krašto teisėjas būtų tik Lietuvos pilietis. Teisėjai, Vokietijos piliečiai, ėję pareigas nuo pat Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos ir, centro valdžiai sutikus, buvo paskirti visam amžiui, bei įgijo visas Statuto 29 str. pripažįstamas jiems teises. Dauguma krašto teisėjų optacijos metais nepriėmė Lietuvos pilietybės ir gyveno svetimšalių teisėmis. Teisininkai mokslus buvo baigę Vokietijoje, nenorėjo sutikti su Klaipėdos krašto prijungimu prie Lietuvos ir priešinosi Lietuvos vyriausybės reikalavimams. Jie nebuvo linkę mokytis lietuvių kalbos, nes abi kalbos krašte buvo Statuto 27 str. pripažintos lygiai oficialiomis. Teisės studijos Vokietijos aukštosiose mokyklose truko trejus metus, paskui dvejus metus kandidatas teismo įstaigose atlikdavo praktiką ir galiausiai laikydavo referento ir asesoriaus egzaminus, tada gaudavo teisininko diplomą. Tai buvo akivaizdus Lietuvos suvereniteto pažeidimas.¹⁴⁰

Apibendrinant galima daryti išvadą, Klaipėdos krašto teisminėse institucijose dominavo vokiečių teisininkai, o naujų teisininkų parengimas Klaipėdos krašte buvo problema, ir tai turėjo įtakos siekiant harmonizuoti teisę šalyje, bei laikytis kitų Konvencijos ir Statuto numatytų nuostatų.

2.1.4. Lietuvių kalba Klaipėdos krašto teismuose

Valstybinės kalbos vartojimas Klaipėdos krašte, ypač teismuose kėlė nemažai problemų ir vyko pastovūs ginčai tarp centro ir vietos valdžios organų, bei teisininkų. Statuto 27 str. pripažino lietuvių ir vokiečių kalbas „lygiai oficialiomis kalbomis Klaipėdos teritorijoje“. Teisminėje srityje tai turėjo ypatingos reikšmės, kadangi Statuto 21 str. numatė sprendimų vykdymą visoje šalyje, įskaitant ir Klaipėdos kraštą, nepriklausomai kur bus priimtas teismo sprendimas. Tampa neaišku, kuria kalba turėjo būti surašyti vykdomieji dokumentai ir ką reiškė „oficiali“ kalba? Ar tai tik suteikta piliečiui teisė viešose įstaigose raštu ar žodžiu naudoti vieną šių kalbų, ar krašto valdininkai turi abi šias kalbas tinkamai mokėti, kad nereikėtų bendrauti per vertėją?

¹⁴⁰ Burkevičius V. *Klaipėdos krašto Konvencija // Teisė. 1931, Nr.20. P.103-108; Žostautaitė P. Klaipėdos kraštas 1923-1939. – Vilnius, 1992. P.92-96.*

Klaipėdos krašto direktorija atsižvelgdama į Statuto 27 str. nuostatą priėmė keletą įstatymų dėl kalbų vartojimo. Abi kalbos buvo pripažintos lygiomis testamentams sudaryti teisme ir pas notarą, pareiškimai turėjo būti registruojami intereso pageidaujama kalba. Klaipėdos krašto teisėjai, sprendžiantys Lietuvos Respublikos vardu turėjo tinkamai mokėti valstybinę kalbą raštu ir žodžiu, nemokantiems lietuvių kalbos buvo įsteigti kursai. Vertėjų institutas įsteigtas – bendra taisykle – tik svetimai, o ne oficialiai valstybinei kalbai. Teisme bylinėjantis per vertėją buvo pažeidžiamas elementarus betarpiškumo principas, tapdavo sudėtingesnė gynyba ir tuo pačiu buvo nesilaikoma šalių lygybės principo. Vertimas negalėjo pakeisti originalo kalbos, todėl buvo reikalinga, kad teisėjas galėtų susikalbėti su bylininku jo vartojama kalba. Kad nebūtų pažeisti Lietuvos piliečių bei lietuviškai kalbančių krašto gyventojų interesai, viešosiose įstaigose, o ypač teismuose lietuvių kalba turėjo būti naudojama, kaip oficiali krašto ir Lietuvos valstybinė kalba.

Autonominių teismų bylos ir administraciniai raštai buvo rašomi vokiečių kalba. Krašto teisininkai demagogiškai įrodinėjo, kad tai lemia krašte veikianti vokiška teismų sistema, vokiški įstatymai, terminai ir sąvokos, kad teisėjai nemoka lietuvių kalbos. Statuto 27 str. pripažįstantį lietuvių ir vokiečių kalbas „lygiai oficialiomis“ Klaipėdos krašte vertinta, taip, jog valdininkui pakanka mokėti vieną iš šių kalbų. Šis nusistatymas ypač lietė krašto teisėjus, kurie vokiečių kalbos svarbą grindė tuo, jog beveik visi krašte veikiantys įstatymai surašyti vokiečių kalba; advokatai vartoja tik vokiečių kalbą; beveik visi kalbantieji lietuviškai moka taip pat ir vokiečių kalbą; be to lietuviškai Klaipėdos krašte kalbama ypatinga vietos tarme, todėl bendrosios raštiškos lietuvių kalbos mokėjimas vietos teisėjui, sprendžiant bylas, praktiškos reikšmės neturėtų.¹⁴¹ Buvo laikomasi nuomonės, kad negalima teisti lietuviškai pagal vokiškai rašytus ir Vokietijoje priimtus kodeksus. Tačiau daugelio kraštų praktika rodo, kad galima teisti kita kalba, negu įstatymų leidėjų kalba, pvz.: Suomija (teismo kalba suomių ir švedų, o daugumas senų įstatymų švediškai sudarytas); Estija, Latvija ir Lietuva (teismo kalba – valstybinė, kodeksai daugiausia rusų arba vokiečių) ir kt..¹⁴²

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad nors Klaipėdos statute buvo įtvirtinta nuostata dėl lietuvių ir vokiečių kalbų lygybės, realiai nuostata neveikė. Klaipėdos krašte viešosiose įstaigose, ypač teismuose buvo įprastai naudojama vokiečių kalba, įstatymai, paliepimai ir kt., oficialūs tekstai nors ir skelbiami abiem pripažintom kalbom, tačiau netikslia lietuvių kalba. Kadangi pagal tuo metu veikusį „Klaipėdos krašto įstatymų formos ir skelbimo tvarkos įstatymą“ abu tekstai pripažįstami „lygiai autentiški“¹⁴³, susidarė sąlygos tą patį įstatymą aiškinti

¹⁴¹ Burkevičius V. *Klaipėdos krašto Konvencija* // *Teisė*. 1931, Nr.20. P.110-112.

¹⁴² Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras.T.I.* – Kaunas, 1934. P.628.

¹⁴³ *Klaipėdos krašto įstatymų formos ir skelbimo tvarkos įstatymas* // *Klaipėdos krašto Valdžios Žinios*. 1926, Nr.99. P.614.

dvejopai. Skirtingų kalbų naudojimas vienoje sprendimų galiojimo teritorijoje (visoje Lietuvoje įskaitant ir Klaipėdos kraštą), sudarė keblią padėtį, kuomet remiantis Statuto 27 str., vokiečių kalba surašytas sprendimas buvo perduodamas vykdyti Didžiosios Lietuvos teismo įstaigoms. Šį klausimą išsprendė Vyriausiojo Tribunolo 1931 m. balandžio 16 d. visuotinio susirinkimo nutarime padaryta pastaba, kad vykdant Klaipėdos teismo vokiškai parašytą sprendimą Didžiojoje Lietuvoje, turi būti pridėtas vertimas į lietuvių kalbą.¹⁴⁴

2.1.5. Ginčų sprendimas tarp Lietuvos valstybės ir Klaipėdos krašto

Konvencija ir autonomijos Statutas nereglementavo ginčų, kylančių tarp Lietuvos ir autonominių valdžios institucijų, sprendimo tvarkos. Tai autorės nuomone vienas didžiausių Statuto trūkumų. Kokių priemonių Lietuvos Respublika galėjo imtis, kad apsaugotų savo suverenitetą Klaipėdos krašte? Ar galėjo tų priemonių Lietuva ieškoti tarptautinėse institucijose?

Konvencija nustatė procedūras, kuriomis turėjo būti sprendžiami ginčai tik tarp Lietuvos ir Signatarių valstybių, taip pat numatė kiekvienam Tautų Sąjungos Tarybos nariui teisę atkreipti Tarybos dėmesį dėl Konvencijos nuostatų sulaužymo (17 str.). Klaipėdos kraštas būdamas integrali Lietuvos Respublikos dalis, aktyvios legitimacijos teisės ir jokios tarptautinės atsakomybės neturėjo, nes nebuvo tarptautinės teisės subjektas. Neturėdamas teisės kreiptis į Tautų Sąjungą dėl Konvencijos vykdymo, pagal Tautų Sąjungos Tarybos nustatytą procedūrą galėjo daryti pranešimus bet kuriam Tautų Sąjungos Tarybos nariui. Ši Tautų Sąjungos Tarybos procedūra prieštaravo Konvencijai, kadangi klaipėdiečių peticijų teisę mini vienintelis 11 str., kuris nustatė, jog „procedūra, kurią Tautų Sąjungos Taryba priėmė dėl peticijų, kurios liečia mažumų globą, bus taip pat pritaikoma peticijoms, kurios liečia Klaipėdos Teritorijos mažumų globą“. Išskyrus atvejus dėl mažumų apsaugos Klaipėdos krašte, klaipėdiečiai peticijos teisės neturėjo. Todėl Klaipėdos krašto privačių asmenų peticijos teisė buvo leistina tik Statuto 26 str. nuostatu numatytais mažumų teisėms garantuoti, o viešų asmenų peticijos teisė visiškai neleistina. Paprastai viešų asmenų peticijos teisė yra aktyvios legitimacijos požymis. Klaipėdos konvencija jokios legitimacijos teisės Klaipėdos kraštui neteikė. Klaipėdos krašto viešieji asmenys negalėjo nei susižinoti su svetimomis vyriausybėmis, nei teikti peticijų Tautų Sąjungos Tarybai. Iš to matyti, kad minėtas raportas nepatenka į Konvencijos jurisdikciją, tačiau Lietuvos vyriausybė neatmetė procedūros, taip su ja sutikdama. Tokiu būdu Tautų Sąjungos priimtas raportas leido kiekvienam Tarybos nariui, t.y. ir Vokietijos vyriausybei, priiminėti pranešimus liečiančius Konvencijos vykdymą. Klaipėdos krašto valdžia stengdamasi išspręsti bet kokią ginčą su valstybės organais, atsišaukė Tautų Sąjungai ir ginčas automatiškai įgijo tarptautinį pobūdį.

¹⁴⁴ Robinzonas J. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. – Kaunas, 1934. P.585.*

Valstybės organai turėdami pretenzijų krašto institucijoms tuo keliu naudotis negalėjo, nes Klaipėdos kraštas neturėdamas aktyvios legitimacijos teisės, negalėjo būti atsakovu, o Lietuvos vyriausybė nebūdama Tautų Sąjungos Tarybos narys negalėjo būti ieškovu. Kylant ginčams tarp valstybės ir krašto organų pastarieji naudojosi privilegija kiekvieną ginčą perkelti į tarptautinės conciliacijos bei jurisdikcijos instancijas.¹⁴⁵

Kadangi Statute nebuvo nustatytų imperatyvių normų valstybės ir Klaipėdos krašto ginčams spręsti, tai dėsniai kurie buvo valstybės Konstitucijos nustatyti bendrai visiems konstituciniams ginčams spręsti, savaime turėjo būti taikomi ir ginčams kylantiems tarp Valstybės ir Klaipėdos krašto institucijų. R.Valsonokas pastebėjo, kad „jeigu atitinkamu valstybės Konstitucijos pakeitimu Lietuvoje būtų įvestas Konstitucinis Teismas, tai šiam teismui būtų pateisinami ir ginčai, kylą tarp valstybės bei Klaipėdos krašto organų”.¹⁴⁶ Šiuo būdu konstituciniai ginčai nebegalėtų būti sprendžiami tarptautiniu lygiu, o pagal Konvencijos 17 str. ginčai būtų sprendžiami tik tarp Konvenciją pasirašiusių valstybių.

Ginčų sprendimas dėl centro valdžios valdininkų nusižengimų padarytų Klaipėdos krašte, kėlė bylų priklausomybės klausimą. Pagal Statutą Vyriausiojo Tribunolo jurisdikcija apėmė visą Lietuvos Respublikos teritoriją, įskaitant ir Klaipėdos kraštą (24 str. 1 d.), o Klaipėdos teritorijos byloms spręsti buvo įsteigtas Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyrius (24 str. 2 d.). Kilusius ginčus tarp valstybės ir krašto teismų dėl bylų priklausomybės galėjo spręsti tik bendrasis susirinkimas (kur dalyvauja tiek valstybės tiek Klaipėdos magistratūros tesėjai). Kitokia tvarka nei valstybės Konstitucijoje, nei Klaipėdos krašto Konvencijoje nebuvo numatyta. V.Burkevičius remdamasis Vyriausiojo Tribunolo nutarimais nurodė, jog „autonominė valdžia nėra kompetentinga prižiūrėti Centro valdžios paskirtuosius valdininkus, šiems atliekant savo tarnybines pareigas, ir todėl čia reikia laikytis ne teritorinio, o personalinio bylų priklausomybės principo. Jeigu – sako Tribunolas – šitokia byla ir būtų vietos teismų išspręsta, tai sprendimas neturėtų galios ir į jį reiktų žiūrėti, kaip į įvykusią procesualinę klaidą”.¹⁴⁷ Tokie sprendimai pasak Vyriausiojo Tribunolo iš viso negalėjo įsiteisėti. Bylos dėl Klaipėdos krašto tarnautojų nusikaltimų valstybės suverenitetui, Vyriausiojo Tribunolo nuomone, taip pat priklausė ne autonominiam, o bendram valstybės teismui. Kad svarbesnės politinės bylos priklausė Vyriausiam Tribunalui, kaip valstybės teismui neabejojo ir vokiečių teisininkai, remdamiesi Vokietijos Teismų Sutvarkymo įstatymu.¹⁴⁸ Vietos vokiečių teisininkai tvirtino, kad visas autonominio krašto bylas turi spręsti tik autonominiai teismai. Spauda skatino krašto teisėjus

¹⁴⁵ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*. – Vilnius, 1989. P.241-242, 251-253.

¹⁴⁶ *Ten pat.* P.242.

¹⁴⁷ Burkevičius V. *Klaipėdos krašto Konvencija* // *Teisė*. 1931, Nr.20. P.109.

¹⁴⁸ *Ten pat.* P.110.

nepaisyti Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo nutarimų, įtikinėjo, kad bylų priklausomybės klausimus galinčios spręsti tik tarptautinės instancijos.

Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo bandymai aiškinti Konvenciją Klaipėdos teisininkų buvo ignoruojami, jie laikėsi pozicijos, jog tai išimtinė Hagos Tribunolo teisė.¹⁴⁹ Tautų Sąjungos Taryba per 1931 m. birželio 22 d. posėdį vis dėlto pripažino, kad centro ir autonominių teismų konfliktus dėl bylų priklausomybės turi spręsti Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas, o dėl kitų ginčytinų klausimų reikia tartis su Signatarinėmis valstybėmis¹⁵⁰. Pasak R.Valsonoko, kadangi Konvencijos interpretacijos teisę turėjo tiktai Konvenciją pasirašiusios valstybės ir Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Tribunalas, tai kilus nuomonių skirtumams tarp šių valstybių, ginčas įgyja tarptautinį pobūdį. „Kaipo toks, jis sudaro Tautų Sąjungos Tarybos conciliacijos objektą ir yra fakultatyviai pateisinamas Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Tribunalui. <...> Tribunolo sprendimas yra galutinis ir jo vykdymo apsauga pridera Tautų Sąjungos Tarybai, kuri remdamasi Tautų Sąjungos paktu, gali vartoti egzekucijos teisę“.¹⁵¹ Tokių priemonių taikymą teisininkas S.Daukša kategoriškai neigė „tai būtų savo suvereniteto teisių paneigimas, suvereniteto, kurio vykdymas Klaipėdos krašte Lietuvos Respublikai neginčijamai ir neatšaukiamai perleistas 1924 m. gegužės 8 d. Konvencija. Tokia padėtis, kur valstybė neturėtų reikalingų priemonių atstatyti pažeistą juridinę tvarką, būtų lygi anarchinei padėčiai“.¹⁵² Jo nuomone tos priemonės turi egzistuoti ir turi būti panaudojamos.

Tokioje teisiniu požiūriu sudėtingoje situacijoje brendo statutinio teismo idėja. Ieškant teisinių formų konfliktam spręsti, buvo įsitikinama, kad reikia formuluoti specialios institucijos (arbitro) koncepciją.¹⁵³

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad vienas iš didžiausių Konvencijos ir Statuto trūkumas buvo tai, kad teisiškai nebuvo reglamentuotas ginčų kylančių tarp Lietuvos valstybės ir Klaipėdos krašto sprendimo procesas. Tuo pasinaudodami krašto teisininkai ir autonominės valdžios atstovai įtarę menkiausią Lietuvos nusižengimą Konvencijos nuostatom, ginčą spręsti perduodavo į Tautų Sąjungą. Visos šios problemos kilo todėl, kad Statute nebuvo numatyta tokiems ginčams išspręsti kompetentingo arbitro.

¹⁴⁹ Raišytė – Daukantiene A. *Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. Jurisprudencija: mokslo darbai.* – Vilnius. 2003, Nr. 39(31). P. 50.

¹⁵⁰ *Juridiniai ir kiti klausimai palikti išsiaiškinti tarp Lietuvos ir kitų pasirašiusių Klaipėdos konvenciją valstybių // Lietuvos aidas. 1931, birželio 23.*

¹⁵¹ Valsonokas R. *Klaipėdos problema.* – Vilnius, 1989. P.249.

¹⁵² Daukša S. *Klaipėdos krašto autonomija // Židinys. 1938, Nr.1. P.53.*

¹⁵³ Žilys J. *Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos.* – Vilnius, 2001. P.72.

2.1.6. Gubernatoriaus teisės vykdant Klaipėdos krašto autonomijos kontrolę

Lietuvos valstybė deleguodama dalį valstybinių teisių Klaipėdos kraštui, suteikdama jam autonomijos statutą, pasiliko sau valstybinės priežiūros teisę. Kadangi šis perdavimas buvo įtvirtintas tarptautine sutartimi, Lietuvos vyriausybė nors ir įsitikinusi, kad perduotos teisės netinkamai vykdomos, nebūtų galėjusi jų atšaukti. Siekiant užtikrinti Klaipėdos konvencijos tinkamą vykdymą, bei rūpinantis kad būtų vykdomi tarptautiniai įsipareigojimai, buvo reikalinga valstybinė priežiūra kuri kontroliuotų ar autonominiai organai neviršija Statuto jiems suteiktų teisių bei vykdo Statuto, Valstybės Konstitucijos ir Lietuvos tarptautinių sutarčių deklaruotus nuostatus.

Klaipėdos krašto autonominės funkcijos išakmiai nurodytos Statuto 5 str., todėl visi aktai, kuriuos sudarydami arba vykdydami autonominiai organai peržengė Statuto užbrėžtas kompetencijos ribas, buvo nelegalūs ir prieštaraujantys Statuto dispozicijoms. Nelegalūs ir pažeidžiantys Lietuvos suvereniteto teises buvo ir tie aktai, kurie prieštaravo Lietuvos Konstitucijos principams (6 str.) bei pažeidė Lietuvos Respublikos tarptautines prievoles (16 str.). Svarbu išnagrinėti kaip Lietuvos valstybė galėjo užkirsti kelią Klaipėdos krašto įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios neteisėtiems veiksams. Analizuojant Statuto nuostatus matome, kad legalumo kontrolės priemonės, priklausančios Lietuvos Respublikos suvereniai galiai, buvo suteiktos gubernatoriui, kuris ir yra centro valdžios atstovas Klaipėdos krašte. Statuto 10 ir 16 str. suteikia gubernatoriui veto teisę, kuri galėjo būti panaudota kiekvieną kartą, kai Seimelio priimti įstatymai viršijo Statuto nustatytų autonominių institucijų kompetencijos ribas, prieštaravo valstybės Konstitucijos principams ar pažeidė Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus. Šis veto galiojo (tikrai) įstatymo nelegalumo atveju, o gubernatorius ne tik galėjo, bet ir privalėjo tikrinti įstatymų teisėtumą. Bet veto teisė negalėjo būti panaudota tuo atveju, kada pateiktas gubernatoriui įstatymas atitiko Statuto nuostatas. Gubernatoriui suteikta veto teisė nebuvo absoliuti. Gubernatorius iš autonominių įstatymų leidimo, kol įstatymų leidėjai laikosi Statuto yra išskirtas – jis neturėjo nei iniciatyvos, nei sprendžiamosios galios, promulgacija tikrai konstatavo Seimelio padarytąjį sprendimą, bet iš esmės nekontroliavo, o veto yra išimtinai statutingumo kontrolės priemonė.

Kita gubernatoriui suteikta kontrolės teisė liečia patį Seimelį. Remdamasis Statuto 12 str. jis galėjo: sušaukti Seimelį ypatingai sesijai, uždaryti arba atidėti šią sesiją bei paleisti Seimelį, tačiau visais atvejais buvo būtinas Direktorijos sutikimas. Kaip matyti vietinės valdžios išleistų aktų teisėtumo kontrolė buvo pakankama. Tačiau ji nebuvo pakankama vykdomosios valdžios leidžiamų aktų kontrolei užtikrinti. Statutas numatė tik gubernatoriaus teisę skirti Direktorijos pirmininką (17 str. 2 d.), tačiau tai daugiau prevencinė kontrolės priemonė. Jokių kitų teisių

kontroliuoti autonominės vykdomosios valdžios leidžiamų aktų centro valdžiai nebuvo suteikta. Lieka neaišku, kaip turėjo ir galėjo elgtis centro valdžia Direktorijai viršijus Statuto suteiktas autonomijos teises ar pažeidus Lietuvos suverenitetą, bei Seimeliui nepareiškus savo nepasitikėjimo Direktorija, o Direktorijai nedavus sutikimo paleisti Seimelį. Ši problema plačiau bus nagrinėjama sekančiame skyriuje.

2.2. Klaipėdos krašto autonomijos statuto aiškinimas Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teisme

4-ojo dešimtmečio pradžioje, kai Vokietijoje pradėjo ryškėti antiversalinės, revanšistinės nuotaikos, bei padažnėjo jos kišimasis į Klaipėdos reikalus, Lietuvos antivalstybinės jėgos – vokietininkai – suaktyvino savo veiklą. Vietos vokiečiai gynė savo pozicijas krašte ir puoselėjo viltis susijungti su Vokietija.

1931 m. gruodžio 17 d. Klaipėdos direktorijos pirmininkas P.Bottcheris, lydimas dviejų partijos bei Seimelio narių J.Gubos ir N.Baltromėjaus išvyko į Berlyną tartis su Vokietijos vyriausybe dėl gyvulių ir žemės ūkio produktų eksporto iš Klaipėdos krašto. Kadangi N.Baltromėjus neturėjo užsienio paso, Vokietijos generalinis konsulas jam davė specialią rekomendaciją, kurioje buvo nurodyta, kad N.Baltromėjus vyksta į Berlyną deryboms su vokiečių įstaigomis. Berlyne Klaipėdos krašto vardu buvo vedamos derybos su įvairiomis Reicho įstaigomis. Lietuvos vyriausybei ir Lietuvos pasiuntinybei Berlyne apie tai nebuvo pranešta.

Lietuvos vyriausybė vėliau šias Direktorijos pirmininko vestas derybas su svetimos valstybės įstaigomis įvardino, kaip vien Lietuvos valstybei priklausančių teisių pasisavinimą bei grėsmę Lietuvos valstybingumui. Gubernatorius A.Merkys konstatuodamas, kad derybos pažeidė Statuto 10 ir 17 str. nuostatas ir pažeidė Lietuvos valstybės užsienio politikos interesus 1932 m. sausio 16 d. pareiškė P.Bottcheriui nepasitikėjimą ir pasiūlė atsistatydinti, tačiau šis tvirtindamas, kad jo kelionė į Berlyną buvo privati atsistatydinti atsisakė. Kelionės išlaidos buvo apmokėtos iš Klaipėdos krašto išdo ir tai tik patvirtino kelionės oficialų pobūdį. 1932 m. sausio 25 d. gubernatorius kreipėsi į Seimelį, prašydamas pareikšti Direktorijos pirmininkui nepasitikėjimą, tačiau Seimelio dauguma nepaisydama gubernatoriaus pateiktų argumentų dėl kelionės aplinkybių, balsų dauguma (15 už, 4 prieš, 6 susilaikė) atmetė pasiūlymą pareikšti nepasitikėjimą P.Bottcherio vadovaujamai Direktorijai.

Klaipėdos krašto statutas tiesiogiai nenumatė gubernatoriaus teisės atšaukti Direktorijos pirmininką, tačiau 1932 m. vasario 6 d. gubernatorius raštu pranešė P.Boettcheriui nebegalintis leisti toliau eiti Direktorijos pirmininko pareigas, kadangi jo elgesys nesuderinamas su valstybės

interesai, bei sudaręs pavojų viešajai valstybės tvarkai, atšaukė jo paskyrimo raštą. Nors P.Bottcheris ir nepripažino gubernatoriaus atšaukimo rašto, krašto patarėjui B.Tolišiui buvo pavesta laikinai eiti Direktorijos pirmininko pareigas.

Vokietijos vyriausybė, vasario 8 d. remdamasi Klaipėdos krašto konvencijos 17 str. 1 dalimi kreipėsi į Tautų Sąjungą Tarybą. Lietuvos vyriausybė buvo apkaltinta pažeidusi Klaipėdos krašto statuto 17 str. 2 dalį, numatančią, kad Direktorijos pirmininkas eina pareigas tol kol turi Seimelio pasitikėjimą. 1932. m. vasario 13 d. Tautų Sąjungos Taryba išklausiusi Vokietijos ir Lietuvos atstovus, pavedė Norvegijos atstovui P.Colbanui parengti pranešimą. 1932 m. vasario 20 d. P.Colbanas pateikė Tautų Sąjungos Tarybai pranešimą, kuriame išdėstė faktus ir pateikė teisinį jų įvertinimą. Pranešime nurodė sudaryti naują Direktoriją, kuri turėtų Seimelio pasitikėjimą, o dėl P.Bottcherio atstatydinimo ginčo šalims kreiptis į Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą.¹⁵⁴

1932 m. vasario 23 d. P.Bottcheris įteikė gubernatoriui savo atsistatydinimo raštą, o gubernatorius jau vasario 27 d. paskyrė Direktorijos pirmininku K.Simaitį, kuris nepriklausė jokiai partijai. Povokiškai nusiteikusi Seimelio dauguma buvo pradėjusi derybas dėl Direktorijos sudėties, kurias netikėtai nutraukė. Nepaisant to, kovo 22 d. nauja Direktorija buvo pristatyta Seimeliui, kuris jai pareiškė savo nepasitikėjimą. Tą pačią dieną gubernatoriaus aktu Seimelis buvo paleistas, o nauji rinkimai paskirti gegužės 4 d..

Tuo metu vyko derybos tarp Lietuvos ir Konvenciją pasirašiusių valstybių. Kovo 9 d. buvo priimtas kompromisinis sprendimas perduoti bylą trečiųjų teismui, tačiau vėlesni įvykiai Klaipėdos krašte sąlygojo tai, kad Klaipėdos konvencijos signatarai bylą perdavė Hagos Tarptautiniam Teismui.

1932 m. balandžio 11 d. Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos vyriausybės remdamos Nuolatinio Tarptautinio Teismo statuto 37 ir 40 str. ir Klaipėdos konvencijos 17 str., iškėlė bylą prieš Lietuvos vyriausybę dėl nuomonių skirtumo, liečiančių Klaipėdos direktorijos pirmininko P.Bottcherio atšaukimo, Simaičio pirmininkaujamos Direktorijos paskyrimo ir Seimelio paleidimo suderinamumą su Klaipėdos krašto statutu. Jos prašė teismą išspręsti:

1. Ar Klaipėdos krašto gubernatorius turi teisę atšaukti Direktorijos pirmininką.
2. Teigiamu atveju, ar ši teisė egzistuoja tik kai kuriomis sąlygomis arba aplinkybėmis ir kokios yra šios sąlygos ir aplinkybės.
3. Jei teisė atšaukti Direktorijos pirmininką būtų pripažinta ar jo atšaukimas lemia ir kitų Direktorijos narių pareigų nutraukimą.

¹⁵⁴ Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P.47.

4. Jei teisė atšaukti Direktorijos pirmininką būtų pripažinta tik esant tam tikroms sąlygoms ir aplinkybėms, ar P.Bottcherio 1932 m. vasario 6 d. atšaukimas įvykdomis sąlygomis ir aplinkybėmis.
5. Ar K.Simaičio pirmininkaujamos Direktorijos sudarymas buvo teisėtas tomis aplinkybėmis kuriomis įvyko.
6. Ar gubernatorius 1932 m. kovo 22 d. teisėtai paleido Seimelį, kuomet K.Simaičio pirmininkaujama Direktorija nebuvo gavusi Seimelio pasitikėjimo.¹⁵⁵

1932 m. birželio 8 d. įvyko pirmasis Teismo posėdis, kurio metu remiantis Teismo statuto 31 str. numatyta teise M.Romeris buvo paskirtas *ad hoc* Lietuvos teisėju, kadangi Teismo sudėtyje nebuvo Lietuvos pilietybę turinčio teisėjo. Lietuvos vyriausybei byloje atstovavo V.Sidzikauskas ir J.Robinzonas.

Signatarų vardu kalbėjęs Malkin išdėstė savo poziciją teigdamas, kad gubernatorius neturi teisės atšaukti Direktorijos pirmininko, o į teismą buvo kreiptasi ne ginti savo ypatingų interesų, o siekiant kad Konvencija iš Lietuvos pusės būtų teisingai vykdoma. Kalboje buvo išvardintos gubernatoriaus, kaip centro valdžios atstovo, teisės ir pareigos vykdant kontrolę Klaipėdos krašte, ir akcentuojama, kad remiantis Statuto 17 str. gubernatoriaus neturi teisės atšaukti Direktorijos pirmininką, kol jis turi Seimelio pasitikėjimą. Signatarių valstybių atstovai sutiko, kad P.Bottcherio kelionės į Berlyną aplinkybės negalėjo likti neišaiškintos, tačiau neigė šių aplinkybių ypatingą svarbą ir pasekmes Lietuvos valstybei.

Lietuvos atstovas V.Sidzikauskas gindamas gubernatoriaus teisę atstatydinti Direktorijos pirmininką, pradėjo kalbą pabrėždamas Lietuvos teises į Klaipėdos kraštą. Statutas, kaip Lietuvos įstatymas, reglamentuoja autonominių organų kompetenciją ir veikimą, o kaip Konvencijos nedaloma dalis, Statutas sudaro tarptautinį Lietuvos valstybės suverenumo apribojimą. Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte apribojimas galimas tik Klaipėdos konvencijos imperatyviai nurodytuose srityse. Kadangi Statuto autorių tikslas buvo iš naujo prijungti Klaipėdą prie Lietuvos sudarant vieningą valstybę, o ne tik garantuoti krašto autonomiją, V.Sidzikauskas darė išvadą, jog Klaipėdos autonomija neturi pakenkti Lietuvos valstybės vieningumui, bet priešingai, ji turi prie jos prisiderinti.¹⁵⁶ Teisė paskirti Direktorijos pirmininką savaime duoda teisę jį atšaukti, kitaip gubernatoriaus vaidmuo būtų susiaurintas, o Direktorija priklausytų tik nuo Seimelio net tuomet, kai veiksmai viršytų jos kompetenciją. Gubernatoriaus teisė atšaukti Direktorijos pirmininką turi būti pripažinta, kaip kraštutinė priemonė.

¹⁵⁵ Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P.57-60.

¹⁵⁶ Ten pat. P. 134.

Teismo posėdžiuose buvo išklausytos šalių argumentuotos nuomonės, o 1932 m. rugpjūčio 11 d. Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byloje priimtas sprendimas.¹⁵⁷ Teismo sprendimas iš esmės buvo palankus Lietuvai, Klaipėdos krašto gubernatoriaus A.Merkio veiksmai pripažinti teisėtais.

Pirmuoju klausimu Teismas priėmė kompromisinį sprendimą, kad gubernatorius tam tikromis aplinkybėmis turi teisę atšaukti Direktorijos pirmininką. Savaime išsprendė ir antrasis klausimas, tačiau Teismas nenurodė kokiomis konkrečiomis aplinkybėmis gali būti atšauktas Direktorijos pirmininkas.

Trečiuoju klausimu Teismas nutarė, kad Direktorijos pirmininko atšaukimas kitų Direktorijos narių mandatų savaime nenutraukia, o šie eina pareigas tol kol yra atšaukiami.

Ketvirtuoju klausimu išnagrinėjęs visas P.Bottcherio atšaukimo aplinkybes Teismas pripažino, kad atšaukimas buvo teisėtas.

K.Simaičio paskyrimą Direktorijos pirmininku Teismas taip pat pripažino teisėtu, tačiau Seimelio paleidimą traktavo kaip Klaipėdos krašto statuto pažeidimą, nes Simaičio pirmininkaujama Direktorija nebuvo gavusi Seimelio pasitikėjimo.

Teismo sprendimas buvo priimtas dešimčia balsų prieš penkis. Teisėjai A.Bustamante, R.Altamira, V.Šiukingas ir Dž.Jesinga nors ir sutiko su sprendimo 4-6 punktais, tačiau prie Teismo sprendimo neprisidėjo, o pasinaudodami Teismo statuto 57 str. suformulavo pirmu klausimu atskirą nuomonę¹⁵⁸, pareikšdami, jog gubernatorius neturi teisės atšaukti Direktorijos pirmininko, kol šis turi Seimelio pasitikėjimą. Teisėjas D.Ancilotis taip pat pareiškė atskirą nuomonę¹⁵⁹, kurioje tvirtino, kad Hagos Teismas turi tik abstrakčiai aiškinti Klaipėdos krašto statutą, neatsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Teisėjas *ad hoc* M.Romeris nepritarė sprendimo 6 punktui dėl Seimelio paleidimo, jo nuomone „Statutas nedaro jokio skirtumo tarp Direktorijos, jau turinčios Seimelio pasitikėjimą ir jo neturėjusios, tinkamai sudarytos Direktorijos”.¹⁶⁰

Su tuo sutiko ir M.Anysas analizuodamas Hagos Teismo sprendimą dėl Direktorijos turinčios Seimelio pasitikėjimą: „jeigu direktorija turi teisės paleisti seimelį, visai nesvarbu ar seimelio paleidimo dekretas yra duotas prieš arba po balsavimo”.¹⁶¹

Teisininkas A.Purkėnas manė, kad Hagos Teismas viršijo savo kompetenciją, priimdamas nagrinėti šią bylą, nes tokio pobūdžio ginčai nepaminėti tarp Teismo statuto 36 str. pirmoje dalyje išvardintų konkrečių teisinių ginčų kategorijų, kurias gali spręsti Teismas.¹⁶²

¹⁵⁷ Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P. 252-286.

¹⁵⁸ Ten pat. P.277-282.

¹⁵⁹ Ten pat. P. 282-286.

¹⁶⁰ Ten pat. P.277.

¹⁶¹ Anysas M. Klaipėdos Krašto Konvencija ir Statutas. Einant Nuolatinio Tarptautinio Teismo sprendimu iš 1932 m. rugpjūčio mėn. 11d. – Klaipėda, 1958. P.33.

¹⁶² Purkėnas A. Klaipėdos krašto statuto byla Hagos tarptautiniame teisme // Teisės apžvalga. 1991, Nr.3. P.40.

Teismas priimdamas sprendimą rėmėsi Klaipėdos krašto konvencija ir statutu, konstatuodamas, kad Ambasadorių konferencijos 1923 m. vasario 16 d. nutarimas, paminėtas Konvencijos įvade ir Lietuvos Steigiamojo Seimo 1921 m. lapkričio 11 d. priimta rezoliucija „rodo, kad visų konvencijos dalyvių noras buvo, jog Klaipėdos kraštui suteiktina autonomija būtų tikra ir efektyvi“.¹⁶³ Tačiau Teismas visiškai neanalizavo kodėl buvo nuspręsta perduoti Lietuvai suverenumą į Klaipėdos kraštą, nebuvo atsižvelgta ir į vestas derybas pasirašant konvenciją.

Hagos Tribunolas sprenddamas tarptautinį ginčą tarp Lietuvos ir kitų Klaipėdos konvencijos signatarų, o ne vidaus kompetencijos konfliktą tarp centro ir autonominės valdžios, Klaipėdos statutą, remiantis konvencijos 16 str., vertino kaip tarptautinės sutarties priedą, ir kad taip jis turi būti aiškinamas. Tačiau neneigė, kad už tarptautinio ginčo ribų, pačiame santykiyje tarp Klaipėdos krašto ir valstybės, šis Statutas yra valstybinis įstatymas, kuris suvereniškai šį santykį steigia ir sutvarko, kaip Lietuvos valstybinę problemą.

Vertinant Lietuvai iš esmės palankų Teismo sprendimą, manome reikėtų išskirti pirmą punktą, kuris sutvirtina Lietuvos valstybinį suverenitetą Klaipėdos atžvilgiu ir pašalina bet kokiais abejones šiuo klausimu. Nors ir ne Teismo sprendimas Lietuvai suteikė suverenumo teises, o jas tikrai konstatavo, tačiau esant ginčui, pasak M.Romerio ir pats konstatavimas yra svarbus, nes taip „šias teises atnaujina, jas precizuoja, jas sutvirtina“.¹⁶⁴ Teismas patvirtino, kad Klaipėdos kraštas nėra suverenus, o turi tik autonomiją. Kiekvienas autonominių įstaigų bandymas autonomiją praplėsti už statuto ribų reiškia statuto pažeidimą. Hagos Teismo sprendimo motyvai konstatuoja, kad Lietuvos valstybės suverenitetą riboja tik tos Klaipėdos krašto teisės, kurios pagrįstos tiesioginiais Statuto nuostatais.

Teismas patvirtindamas gubernatoriaus teisę atšaukti Direktorijos pirmininką, įtvirtino vieną iš pagrindinių Lietuvos valstybės kontrolės priemonių Klaipėdos krašto autonomijos vykdomajai valdžiai. Gubernatoriaus teisė, tam tikroms aplinkybėms esant, atšaukti Direktorijos pirmininką nebuvo Klaipėdos statuto reglamentuojama. Pagal statuto 17 str. Direktorijos pirmininkas eina savo pareigas tol, kol turi Seimelio pasitikėjimą, iš to signatarų valstybės darė išvadą, kad ši statutinė garantija esanti absoliuti, nepriklausanti nuo jokių kitų sąlygų. Tačiau remiantis Nuolatinio Tarptautinio Teismo motyvais ir priimtu sprendimu, Direktorijos pirmininkas tik tada naudojasi statuto 17 str. suteikta jam garantija, kada jisai veikia Statuto ribose ir tikrai tada Seimelio jam pareikštas nepasitikėjimas atima iš jo teisę eiti šias pareigas. Todėl ši garantija nėra absoliuti, kuri galėtų jį ginti įsibrovus į valstybės suverenumo sritį. Nors Seimelis Direktorijos pirmininkui ir pareikštų savo pasitikėjimą, jis vis vien negalėtų suteikti

¹⁶³ *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P.255.*

¹⁶⁴ *R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. Haagos sprendimo principai // Vairas. 1933. Nr.2. P.185.*

imuniteto (neliečiamybės), jeigu pirmininko veiksmai viršytų Statuto nustatytas ribas. Tokie Seimelio veiksmai negali įtakoti gubernatoriaus priežiūros teisės, jeigu jam atrodo, kad tokia yra reikalinga. Hagos sprendimo motyvai buvo paremti ne tik pačiu suverenumo principu, bet ir Statuto nuostatų, o ypač 16 str. aiškinimu ir analogija. Teismas priėjo išvados, kad Klaipėdos gubernatorius turi teisę kontroliuoti visus autonominės tiek įstatymų leidimo (Seimelio), tiek vykdomosios galios (Direktorijos) darbus tam, kad jie neviršytų statutinės kompetencijos ribų ir neprieštarautų Statuto 6 str. arba prieš tarptautinius pasižadėjimus.¹⁶⁵ Statuto 17 str. nuostatas neveikia, kai Direktorijos pirmininko atšaukimas yra vienintelė valstybės valdžios priemonė pasipriešinti nestatutiniam autonominės vykdomosios galios veikimui. Bet Tribunolas pripažino ir tai, jog tuomet, kai paveikti galima kitokiomis priemonėmis – tada Direktorijos pirmininko atšaukimas būtų neleistinas ir neteisėtas. M.Romerio manymu vienintelė „kitokia priemonė“ galėtų būti statutinis teismas, kuris tikrintų kvalifikuotą statutinį jam gubernatoriaus kaip autonomijos priežiūros organo, skundžiamųjų autonominių administracinių aktų teisėtumą ir neteisėtus (nestatutingus) – teisiškai neaiškintų.¹⁶⁶ Tai būtų valstybinei Statuto apsaugai įkurtas teismas, kaip gubernatoriaus priežiūros sankcijos organas. Teisminį šios priežiūros sankcionavimą, kurį M.Romeris įvardino kaip statutinį teismą, pripažino ir su sprendimu nesutikę Tribunolo teisėjai. Atskiroje nuomonėje neigdami bet kokią statutinę gubernatoriaus priežiūrą, išskyrus jo veto teisę – nurodo jog vieninteliai jų nuomone logiški šios priežiūros vykdymo būdai būtų arba gubernatoriaus veto išplėtimas į administracijos aktus arba teisminis nestatutingų aktų naikinimas. Veto, kaip statutinės administracinių aktų priežiūros priemonė M.Romerio manymu „negalima, nes tai taip suvaržytų autonominę vykdomąją galią, kad ji būtų neįmanoma vykdyti“¹⁶⁷, o tai prieštarautų Statutui.

Teismo sprendimas nepripažino Lietuvos tvirtinimo, jog Direktorijos pirmininko atšaukimas savaime nutraukia kitų Direktorijos narių tarnybinius mandatus, sprendimu konstatavo, kad jie eina savo pareigas tol kol bus sudaryta naujoji Direktorija, o tai neatsiejama su Direktorijos pirmininko paskyrimu. Gubernatorius skirdamas Direktorijos pirmininką, neprivalo susižinoti su Seimeliu, ar šis pateiks jam pasitikėjimą, gubernatorius nėra juridškai suvaržytas pasirinkimo teise, bet turi juridinę prievolę paskirti Direktorijos pirmininką, kai tik pasilaisvina jo vieta.¹⁶⁸ Vienintelis suvaržymas skiriant Direktorijos pirmininką, tai kad jis būtų Klaipėdos krašto vietos gyventojas. Kai tik pirmininkas yra paskirtas, pasibaigia gubernatoriaus atsakomybė Direktorijai sudaryti.

¹⁶⁵ R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. *Haagos sprendimo principai // Vairas. 1933, Nr.3. P.291.*

¹⁶⁶ Anyas M. *Klaipėdos Krašto Konvencija ir Statutas. Einant Nuolatinio Tarptautinio Teismo sprendimu iš 1932 m. rugpjūčio mėn. 11d. – Klaipėda, 1958. P.32-33.*

¹⁶⁷ R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. *Haagos sprendimo principai // Vairas. 1933, Nr.3. P.291.*

¹⁶⁸ Anyas M. *Klaipėdos Krašto Konvencija ir Statutas. Einant Nuolatinio Tarptautinio Teismo sprendimu iš 1932 m. rugpjūčio mėn. 11d. – Klaipėda, 1958. P.32-33.*

Gubernatoriaus veiksmai, net jei vėliau ir būtų pripažinti prieštaraujančiais Konvencijai ir Statutui, negali būti atšaukti, todėl turėtų juridinių pasekmių valstybės vidaus tvarkoj. Teismo nuomone kartą atšauktas Direktorijos pirmininkas yra galutinai atšauktas ir paleistas Seimelis yra galutinai paleistas „paleidimas negali būti laikomas neįvykusi ta prasme, kad senasis seimelis tebeegzistuoję ir naujai išrinktas seimelis nebūtų teisėtas”.¹⁶⁹ Kraštas negali likti be valdžios, o Direktorijos valdymas turi būti nuolatinis, todėl atleidus Direktorijos pirmininką į jo vietą gubernatorius tuojau turi paskirti naują pirmininką. Naujos Direktorijos, Konvencijos ir Statuto ribose, vykdyti valdymo veiksmai lieka galiojantys ir tuomet, jei yra pripažįstama, kad buvusios Direktorijos pirmininko atšaukimas nebuvo teisėtas.

Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas buvo labai svarbus aiškinant santykius tarp centro valdžios ir Klaipėdos krašto. Hagos Tribunolas yra *ex officio* Statuto interpretatorius, kurio sprendimas privalomas ir proceso dalyviams ir pačiam teismui, jeigu tektų susidurti su analogiškais klausimais.¹⁷⁰ Lietuvos santykiuose su Klaipėdos kraštu Hagos sprendimas turėjo ne mažesnės reikšmės už patį Statutą.¹⁷¹ Teismo nuomonė, jog tai, kad Lietuva turi pilną, nedalomą suverenitetą Klaipėdos krašte, pašalina visus juridinius bandymus pripažinti Klaipėdos kraštui ypatingą valstybinę padėtį. Kadangi Klaipėdos kraštas nėra valstybė, Klaipėdos kraštui priklauso tik autonominė valdžia, o Lietuvai suvereninė valdžia. Lietuvos suvereninė valdžia ir Klaipėdos krašto autonominė valdžia yra labai skirtingo pobūdžio, kadangi autonominės galios vykdymui būtinas teisinis reglamentavimas, kurio negalima išvesti nei iš tylėjimo fakto, nei iš tokio jo aiškinimo, kuriuo autonomija būtų išplėsta, kad ji brautųsi į suvereninės valdžios vykdymo sritį. Statutas buvo sudarytas ne teisėms duoti Lietuvai, o nustatyti autonomijos ribas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Statuto nuostatos reglamentuojančios gubernatoriaus, kaip centro valdžios atstovo priežiūros teisę Klaipėdos krašte buvo neišsamios ir netobulos (turėjo daug spragų), o Nuolatinio Tarptautinio Teismo 1932 m. rugpjūčio 11 d. sprendimas išaiškino netobulus straipsnius. Tai sustiprino Lietuvos valstybės suvereniteto pozicijas Klaipėdos krašte, gubernatoriui buvo pripažinta teisė atšaukti Direktoriją, jei jos aktai pažeistų Lietuvos suvereniteto teises arba rimtai grėstų Lietuvos valstybės interesų apsaugai.

Hagos Teismo sprendimas iš vienos pusės konstatavo, kad gubernatoriaus priežiūra turi būti efektyvi ir kad negali joje būti spragų, leidžiančių autonominiams organams neteisėtai veikti ir paliekančių valstybės centro valdžią be jokių priemonių šiam neteisėtumui pašalinti, o iš kitos – konstatavo, kad gali būti tokių svarbių ir net suverenitetui pavojingų atsitikimų, kada jokios

¹⁶⁹ Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P. 276.

¹⁷⁰ S.S. Hagos Tribunolo 1932 metų rugpjūčio 11 d. sprendimas ir jo reikšmė Klaipėdos Krašto Statuto aiškinimui // *Vairas*. 1933, Nr.2. P.196.

¹⁷¹ *Ten pat*. P.207.

kitos priemonės paveikti negali ir kai vienintelė priemonė šiam tikslui pasiekti bus tik Direktorijos pirmininko atšaukimas.

2.3. Lietuvos suverenių teisių apsauga Klaipėdos krašto autonomijoje

Prof. M.Romeris būdamas konstitucinės teisės specialistas ir tarptautinės teisės žinovas, buvęs Vyriausiojo Tribunolo teisėjas, bei Hagos Tribunolo tarptautinis teisėjas *ad hoc* nuo Lietuvos Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byloje, išleido vertingos, teisiškai argumentuotos literatūros Klaipėdos krašto autonomijos klausimu. M.Romeris yra parašęs visą eilę teisinių straipsnių apie Klaipėdos krašto autonomiją, kuriuose nuosekliai ir išsamiai išnagrinėjo galimas ir privalomas centro valstybės Klaipėdos krašte priežiūros garantijas bei prievartos priemones. Autorius išskyrė dvi problemas: Lietuvos įgytos teritorijos saugumo ir Lietuvos suverenių valstybinių teisių apsaugos Klaipėdos krašto autonomijos mechanizme.¹⁷² Remiantis M.Romerio analize pateiksime esminius Lietuvos suverenių teisių apsaugos Klaipėdos krašto autonomijoje aspektus.

Kaip jau aptarėme pirmoje dalyje, Klaipėdos krašto atskyrimas nuo Vokietijos Versalio sutarties 99 str. buvo pagrįstas nacionaliniu principu, tačiau nebuvo iškarto sujungtas su Lietuva, o perduotas Santarvės valstybėms tarptautiniu *sui generis* mandatu. Suverenumas Klaipėdos krašte buvo perduotas Lietuvai, kai ji jau buvo *de jure* pripažinta ir priimta į Tautų Sąjungą.

Suvereniteto saugumas susijęs su tam tikru teritorijos perleidimo aktu, tai yra teisinio konvencinio solidarumo garantija nėra pareizumuojama. Todėl pats perleidimo faktas nesuteikė Lietuvos suverenumo garantijų Klaipėdos krašte. M.Romeris rašė: „garantiją gali motyvuoti ne pats perleidimo faktas, kaip toks, bet tikslai kuris ypatingas ir aiškus sutarties nuostatas arba tam tikra teisinė esmė to santykio, kuris tapo likviduotas Klaipėdos krašto Lietuvai perleidimu”.¹⁷³

Garantija ir teritorinio įgijimo saugumo užtikrinimas įtvirtintas pačioje Paryžiaus konvencijoje. Konvencijos 15 str. įpareigoja Santarvės valstybes saugoti Lietuvos suverenumą Klaipėdos krašte. Pagal šią nuostatą Lietuva negalėjo Klaipėdos krašto perleisti trečiosioms šalims be Santarvės valstybių sutikimo. M.Romerio nuomone, tokia nuostata nesilpnina Lietuvos suvereniteto teisių, bet priešingai „tik sutvirtina Klaipėdos krašto sujungimą su Lietuvos valstybiniu teritoriniu bloku, ir skiriama tam, kad šį Lietuvos teritorinį įgijimą sustiprintų ir

¹⁷² Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.256; *Lv. Turimų teisinių priemonių sistema suverenumo funkcijai Klaipėdos krašte užtikrinti yra lanksti ir harmoninga – vakar pareiškė prof. M.Römeris viešojoje paskaitoje* // *Lietuvos aidas*. 1936, Nr.490; Galvydis B. *Juridinių garantijų sistema Lietuvos suverenitetui į Klaipėdos kraštą. /Prof.Römerio paskaitos mintys/* // *XX amžius*. 1936, Nr.69.

¹⁷³ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.256.

padarytu galutinį”.¹⁷⁴ Remdamasi šiuo konvencijos straipsniu Lietuva gali iš Santarvės valstybių „reikalauti pagalbos prieš bet kurį smurtą ar smurto pavojų nukreiptą prieš jos teritorinį neliečiamumą Klaipėdos atžvilgiu”.¹⁷⁵ Profesorius darė išvadą, kad „Lietuva turi teisės į pozityvinę Klaipėdos teritorijos turėjimo garantiją”.¹⁷⁶

Prieš pradėdant analizuoti Lietuvos valstybinių suverenių teisių apsaugą Klaipėdos krašto autonomijoje, pažymėtina, kad dėl Klaipėdos autonomijos statuto taikymo ir jo interpretavimo buvo kilę daug ginčų ir net formalių bylų, kurių viena, kaip jau aptarėm prieš tai skyriuje, buvo sprendžiama Nuolatiniam Tarptautiniam Tribunole Hagoje.

Lietuva suteikė Klaipėdos kraštui autonomiją, kuri buvo pažadėta dar 1921 m. lapkričio 11 d. Lietuvos Steigiamojo Seimo nutarimu, kai kraštas dar nebuvo teisiškai prijungtas prie Lietuvos valstybės. Statuto įžangoje pabrėžtas „reikalingumas suteikti” autonomiją atsižvelgiant į gyventojų „tradicines teises ir kultūrą” rodo, kad Lietuva atsižvelgdama į Mažosios Lietuvos gyventojų savitumus, jų tradicines teises ir kultūros skirtumus geranoriškai ir teisingai suteikė Klaipėdos kraštui autonomiją, kuri turėjo stiprinti klaipėdiečių pasitikėjimą Lietuva. Lietuva prisiėmusi tarptautinę atsakomybę, kad šis Statutas būtų tinkamai vykdomas, turėjo teisinėmis priemonėmis užtikrinti teisėtą statutinės autonomijos vykdymą.

Klaipėdos autonomijos statutas, tarptautinės Konvencijos garantuojamas, suteikė teisę ginčus spręsti tarptautiniu būdu, kaip jau žinome, tuo pasinaudodami Klaipėdos krašto atstovai, net ir neturėdami formalios skundo teisės, menkiausią centro valdžios pažeidimą stengėsi perduoti Tautų Sąjungos Tarybai. Bet jei krašto valdžia veiktų neteisėtai ar sąmoningai nevykdytų jai pavestų autonominių pareigų, centro valdžia reikšdama tarptautines pretenzijas patvirtintų, kad nesugeba naudotis valstybingumu ir jo suteikiamomis veiklos priemonėmis, kad valstybė negali valdyti jai pripažinto autonominio krašto. Pasak M.Romerio, tai būtų tolygu suvereniteto išsižadėjimui.¹⁷⁷ Tarptautiniai išoriniai veiksniai negali užtikrinti valstybei jos autonominio krašto pareigų atlikimo. Autonominis kraštas nėra tarptautinės teisės subjektas, jis priklauso valstybės suverenitetui, todėl valstybė negali skųstis dėl autonominės valdžios neteisėto veikimo arba neveikimo. Jei abiejų šalių pareigos būtų patikėtos tarptautinei priežiūrai, tai būtų ne krašto autonomija valstybės suverenitete, bet *sui generis* konfederacinis santykis. Tuo tarpu tiek Klaipėdos autonomijos statutas (1 str.) tiek Klaipėdos krašto konvencija (2 str.) aiškiai ir kategoriškai nustato, jog Klaipėdos kraštas sudaro autonominį vienetą Lietuvos valstybės suverenitete.

¹⁷⁴ Lv. Turimų teisinių priemonių sistema suverenumo funkcijai Klaipėdos krašte užtikrinti yra lanksti ir harmoninga – vakar pareiškė prof. M.Römeris viešojoje paskaitoje // Lietuvos aidas. 1936, Nr.490.

¹⁷⁵ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.257.

¹⁷⁶ Lv. Turimų teisinių priemonių sistema suverenumo funkcijai Klaipėdos krašte užtikrinti yra lanksti ir harmoninga – vakar pareiškė prof. M.Römeris viešojoje paskaitoje // Lietuvos aidas. 1936, Nr.490.

¹⁷⁷ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.257.

Autonominio krašto valdžios teisėtumo priežiūra glūdi pačiame valstybės suverenumo¹⁷⁸, tai patvirtino ir Hagos Tribunolo Teismas. Dažniausiai šios priežiūros priemonės išsamiai reglamentuotos pačiame autonomijos statute ir tai garantuoja santykio aiškumą. Tačiau jei Statute yra spragų, ir jis priežiūros klausimų nereglamentuoja arba reglamentuoja tik iš dalies, tai dar nereiškia, kad kraštas nėra valstybės valdžioje. Jei Statute nurodyta, kad kraštas yra valstybės suverenitete „tai liečia kaip tik statuto vykdymo priežiūrą, ypač kai tas statuto turinys tapo tarptautinio valstybės pasižadėjimo objektu ir negali būti pačios valstybės pakeistas, nenutraukus kartu konvencijos, vadinasi, nenutraukus sutarties“.¹⁷⁹ Suverenumas pabrėžia suverenę, t.y. valstybinę, autonomijos vykdymo priežiūrą, tačiau tos priemonės negali prieštarauti Konvencijai ir Statutui. Tokių priemonių pasirinkimą anot M.Romerio lemia centro valdžios valia „Valstybė gali nesinaudoti kuria priemone, gali susilaikyti, jei nori, bet kad kuriame atsitikime ji iš viso neturėtų galimybės naudotis jokia priemone, – to negali būti“.¹⁸⁰

Autonomijos valdžia savo kompetencijos ribose turi teisę spręsti ir centro valdžia įtakos tam negali turėti, todėl tikslingumo sumetimais centro valdžia autonominių organų nutarimo keisti ar reformuoti negali, tai ir yra autonomijos esmė, kad „apie tai, kaip padaryti tikslinga, sprendžia patys autonomijos organai“.¹⁸¹ Jei statute *expres verbis* nėra nurodyta išimties teisė, ji negali būti pareizumuojama, nes tikslingumo priežiūros leidimas siaurina pačią autonomiją, tačiau teisėtumo priežiūra yra būtina ir nusako pačios autonomijos esmę.¹⁸² Valstybės centro valdžia privalo vykdyti ir autonominių organų veiklumo priežiūrą, kuomet turi būti kontroliuojama ar autonominiai organai iš viso vykdo savo autonomines pareigas ir ar jas vykdo teisėtai.

Autonominio krašto kontrolės sutvarkymas buvo svarbus ir būtinas Lietuvos valstybingumui. Juolab, kad Klaipėdos vokiečių elgesys kėlė nerimą: intrigos bei valstybinis nelojalumas, pastangos pasinaudoti kiekviena teisine spraga ir valstybės valdžios neveiklumu kėlė rimtą pavojų Lietuvos valstybiškumui Klaipėdoje.

Nustatant priemones, kuriomis disponuoja centro valdžia tam, kad reaguotų prieš neteisėtus autonominės valdžios organų aktus ir kad užkardytų bet kokią mėginimą viršyti autonominės kompetencijos ribas, reikia įsitikinti ar jos nėra *expres verbis* Statuto nuostatose nurodyta. Jei tokios priemonės yra nurodytos, rašo M.Romeris „tai pirmoje eilėje jos turi būti panaudotos, kiek žinoma jos gali paveikti. Tačiau jeigu lieka spragos, tai jos turi būti užpildytos kitomis priemonėmis, išvestomis iš suverenumo“.¹⁸³

¹⁷⁸ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.260.

¹⁷⁹ Romeris M. Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas // *Vairas*. 1932, Nr.4. P.457.

¹⁸⁰ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.260.

¹⁸¹ Romeris M. Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas // *Vairas*. 1932, Nr.4. P.458.

¹⁸² Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.258.

¹⁸³ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // *Vakarai*. 1936, Nr.260.

Pirmiausiai įstatymų leidžiamąją Klaipėdos krašto galią riboja Statute (10 str. 2d. ir 16 str.) reglamentuojama gubernatoriaus veto Seimelio priimtoms įstatymams. Vykdomąją galią – statuto (17 str. 2 d.) gubernatoriui pavestas Direktorijos pirmininko paskyrimas.

Pasinaudodamas veto teise gubernatorius, kaip centro valdžios atstovas, turėjo teisę netvirtinti neteisėto autonominio įstatymo. To visiškai užteko, kad centro valdžia galėtų tinkamai vykdyti autonominių įstatymų teisėtumo priežiūrą. Vykdydamas šį savo veto, taip pat pasirinkdamas Direktorijos pirmininką, gubernatorius vykdė suverenios valstybės funkciją, kuomet Statutas nenumato ir nereikalauja Direktorijos pritarimo. Tuo tarpu visais kitais Statuto numatytais atvejais, kada gubernatorius dalyvauja autonominės valdžios veiksmuose (seimelio paleidimas, autonominių krašto įstatymų promulgacija) Direktorijos kontrasignacija arba susitarimas su Direktorija Statuto yra imperatyviai nustatytas.

Hagos Tribunolas teigė, kad Statutas priimtas ne tam, kad Lietuvai suteiktų teises, bet tam, kad nustatytų ribas autonomijai. Todėl, jei Statuto nustatytos autonomijos ribos yra peržengtos – centro valdžia gali ir turi veikti. Savo sprendimo motyvuose Hagos Tribunolas konstatavo „Atsitikimai nurodyti statuto 16 str., kada gubernatorius gali uždėti veto įstatymų leidžiamosios galios aktams, yra kaip tik tie patys, kuriais Lietuvos vyriausybė taip pat būtų reikalinga apsaugos, jeigu tatai liestų ne įstatymų leidžiamosios, bet vykdomosios galios aktą. <...> Teisinga statuto interpretacija reikalauja, kad gubernatorius būtų laikomas turįs teisės sekti Klaipėdos vykdomosios galios aktus tam, kad įsitikintų jog šie aktai neperžengia statuto nustatytos vietinių organų kompetencijos ribų ir jog jie nėra priešingi statuto 6 str. nuostatams arba tarptautinėms Lietuvos pareigoms. Jeigu tatai taip yra, tai statuto 16 str. principas, kuriuo įstatyminiai aktai yra sudraudžiami gubernatoriaus veto, ir čia turi veikti, vadinasi – gubernatorius turi teisės panaudoti atitinkamas priemones Lietuvos vyriausybės teisėtiems reikalams apginti”.¹⁸⁴ Sprendimo rezoliucijoje Tribunolas darė išvadą, kad Klaipėdos krašto gubernatorius turi teisę atšaukti Direktorijos pirmininką valstybės reikalams apsaugoti, svarbiais atsitikimais, kai vykdomosios galios aktas nusižengia Paryžiaus konvencijai arba jos priedams ir gali įžeisti Lietuvos suverenumą ir kai nėra kitokios priemonės paveikti.¹⁸⁵ Tačiau Direktorijos pirmininko atšaukimas nėra ir negali būti gubernatoriaus vienintelė priežiūros priemonė, juo labiau, kad tai yra griežčiausia ir nepaprasta, kuri tegali veikti tik tai nesant kitų priemonių.¹⁸⁶

Valstybės valdžia remdamasi savo suverenitetu turi turėti priežiūros teisę ne tik neteisėtam aktui panaikinti, bet ir neteisėtai veikusiam organui sudrausti. Išskyrus įstatymų leidimą, Statute šiuo atžvilgiu tiesiogiai nėra reglamentuota, todėl remiantis valstybės suverenitetu ir Statuto aiškinimu Hagos Tribunole šis Statuto netikslumas nesunkiai

¹⁸⁴ *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas, 1932. P.265.*

¹⁸⁵ *Ten pat. P.276.*

¹⁸⁶ *Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.262.*

išsprendžiamas. Tačiau teisiniai valstybės metodai reikalauja, nurodo M.Romeris, kad tai neturi būti palikta kiekvieną kartą *ad hoc* centro valdžios reagavimui, bet būtų sutvarkyta tam tikru įstatymu.¹⁸⁷

Dar aiškesnė Statuto spraga autonominių organų veiklos priežiūros atžvilgiu. Šiuo atžvilgiu Statutas nieko nenumato, nereglementavus pvz. teisėjų skyrimo tvarkos centro valdžia verčiama toleruoti svetimšalių skyrimą teisėjais pagal seną, neteisėtą tvarką. Dėl tokio neveiklumo ar vengimo sutvarkyti tam tikras funkcijas centro valdžia verčiama toleruoti valstybinę būklę veikiančią svietimos valstybės naudai. M.Romeris remdamasis Vokiečių Reicho Veimaro Konstitucijos 48 str., kuris sako, kad „Jei kuri žemė („Land“) nevykdo Reicho Konstitucijos arba įstatymų uždėtų jai pareigų, tai Reicho Prezidentas ginkluota jėga gali ją priversti tai daryti“ pasinaudoja, kaip principu, kuris išvedamas iš valstybinio suvereniteto. Jis teigia, kad centro valdžia per savo vyriausiąjį organą gali betarpiškai įsikišti, kol bus pasiektas tikslas, t.y. tol, kol viešojo pareiga bus įvykdyta.¹⁸⁸

Neveikimas pasak M.Romerį gali būti dvejopas: a) neišleistas Klaipėdos seimelio įstatymas b) trūksta administracinio akto.

Pirmu atveju tiesioginis valstybės valdžios įsikišimas pasireikštų tam tikro įstatymo išleidimu, t.y. valstybės įstatymų leidėjas išleidžia įstatymą, atstojantį nesantį autonominį įstatymą, kuris veiks, kol krašto Seimelis neišleis savo vietos įstatymo.

Kai neveikimas lies valdymo aktą, šį aktą turės padaryti centro valdžia, pvz. gali būti pritaikyta tam tikra valdžios komisaro paskyrimo tam aktui padaryti procedūra ir pan..

Neveikimo sankcijų taikymas sudaro konfliktinę situaciją, todėl prieš centro valdžiai įsikišant autonominio krašto atitinkami organai turėtų būti įspėti. Tokiu valstybinės valdžios įsikišimu reikėtų naudotis tikrai išimties atveju, teigia M.Romeris, tačiau pats principo nustatymas yra būtinas.

Visos aptartos valstybinio suvereniteto sankcijos yra susijusios su valstybės priežiūra ir gali būti pavartotos tikrai konstatavus statutinės pareigos nevykdymą. Kadangi toks konstatavimas ir sankcijų taikymas yra centro valdžios vienašališkas, turi būti būdas objektyviai šį statutinių pareigų nevykdymo konstatavimą, sudarantį teisinį priežiūros sankcijų pagrindą patikrinti.

Visi ginčiai ir skundai turi būti išsprendžiami centro valstybėje, ir negali būti perkeltami į tarptautinį lygmenį, todėl tai turėtų atlikti valstybės teismas. M.Romeris numatydamas galimą skundų ir ginčų sprendimo būdą, tokį teismą įvardina, kaip statutinį teismą, priklausančią konstitucinio teismo kategorijai, kurio sudėtis turėtų būti sudaryta iš aukštos kvalifikacijos

¹⁸⁷ Romeris M. Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas // *Vairas*. 1932, Nr.4. P.458.

¹⁸⁸ *Ten pat*. P.464.

teisinių, viešosios teisės žinovų, ir kuriam turėtų būti suteiktos visos teismo galios nepriklausomybės garantijos.¹⁸⁹ M.Romerio nuomone teismo sprendimai centro valdžios pavartotos prievartos teisėtumo klausimu turi būti rimti, objektyvūs, autoritetingi, neveikiami politinių sumetimų, todėl tokio teismo sudėtyje turėtų būti ir autonominio krašto teisininkas.

Teismas kompetentingas spręsti apie statutinį teisėtumą tų autonominės valdžios aktų, kuriuos gubernatorius šiai jurisdikcijai apskųstų ir panaikinti tuos aktus kurie būtų pripažinti neteisėtais. M.Romerio giliu įsitikinimu „šitokioje sistemoje būtų tikrai pašalintas vienašališkumo pavojus, kuris galėtų pasireikšti tada, kai pats Gubernatorius vienas arbitražiškai aiškintų šių aktų teisėtumą”.¹⁹⁰ Kartu statutinis teismas turėjo apginti ir Lietuvos valstybės suverenias teises esant autonominių krašto administracijos institucijų pažeidimams.¹⁹¹

1935 m. kovo mėnesį įstatymu buvo įsteigtas Statutinis teismas.¹⁹² Įstatyme buvo reglamentuojami pagrindiniai Teismo sudarymo tvarkos klausimai, apibrėžta Teismo kompetencija, suformuluotos esminės Teismo proceso taisyklės. Organizacine prasme Statutinis teismas buvo sudėtinė Vyriausiojo Tribunolo dalis (1 str.). Tačiau Teismo sprendimai turėjo būti skelbiami jo vardu, buvo nustatyta specifinė sprendimų teisinė galia bei originali sprendimų vykdymo teisinė forma. Todėl yra prielaidų tvirtinti, kad Teismo jurisprudencija buvo atskirta nuo Vyriausiojo Tribunolo jurisprudencijos.¹⁹³

Statutinio teismo teisėjus skyrė Respublikos Prezidentas teisingumo ministro teikimu septyneriems metams. Visi teisėjai, prieš pradėdami eiti pareigas, turėjo prisiekti viešame Vyriausiojo Tribunolo posėdyje. Parenkant teisėjus, buvo atsižvelgiama ne tik į bendrosios kompetencijos teismų teisėjams keliamus reikalavimus, bet ir į kandidatų kvalifikaciją „viešosios teisės srityje”.

Statutinio teismo įstatymo 13 str. numatyta, kokias bylas galėjo nagrinėti ši institucija: dėl Respublikos įstatymo prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; dėl Klaipėdos krašto įstatymo prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; dėl Respublikos administracijos organo administracinio akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; dėl Klaipėdos krašto gubernatoriaus akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; dėl Klaipėdos krašto administracijos organo administracinio akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; dėl Klaipėdos krašto Seimelio neįstatyminio akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui.

Atsižvelgiant į Statutinio teismo įstatyme suformuluotus įgaliojimus, galima teigti, kad Statutinis teismas turėjo užtikrinti ne tik Klaipėdos krašto institucijų priimtų teisės aktų atitikimą

¹⁸⁹ Romeris M. *Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas* // *Vairas*. 1932, Nr.4. P.466.

¹⁹⁰ Roemeris M. *Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema* // *Vakarai*. 1936, Nr.263.

¹⁹¹ Romeris M. *Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas* // *Vairas*. 1932, Nr.4. P.466.

¹⁹² *Statutinio Teismo įstatymas* // *Vyriausybės žinios*. 1935, Nr.474-3326.

¹⁹³ Žilys J. *Klaipėdos krašto Statutinis teismas: įkūrimo prielaidos ir teisinis statusas* // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999, Nr.14(6), P.53.

Statutui, bet ir Lietuvos teisės aktų atitikimą Statutui. Sprendžiant ar teisės aktas neprieštarauja Statutui, kartu galėjo būti užtikrinamas ir Lietuvos Konstitucijos veikimas Klaipėdos krašte.¹⁹⁴ Taigi Statutinio teismo įstatymu buvo įsteigta tam tikra teisminė ne tikai administracinių aktų ir autonominių Klaipėdos įstatymų, bet ir valstybės centro įstatymų statutingo kontrolė. Skundžiamų valstybės centro įstatymų Statutinis teismas panaikinti negalėjo, tačiau tai buvo tik formalios teisminės funkcijos susiaurinimas. M.Romeris rašė, kad „Įstatymas Statutinio teismo pripažintas nestatutingu, kad ir nebūdamas formališkai panaikintas, nebėra privalomas teismams, kurie gali jo netaikinti“.¹⁹⁵ Tačiau Statutinis teismas negali būti vienintelė autonominės vykdomosios galios aktų priežiūros priemonė, nes negali pakeisti gubernatoriaus teisės atšaukti direktorijos pirmininką, kuri turėtų likti griežčiausia ir paskutine, kai teismas paveikti negali.¹⁹⁶

Dėl politinių priežasčių Statutinis teismas iš tikrųjų veikti nepradėjo. Tačiau Statutinio teismo įstatymo priėmimas, bylojo apie tai, kad buvo aktualus teisės aktų konstitucingumo klausimas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad visos autonomijos kontrolės priemonės kyla iš Lietuvos suverenių galių. Prof. M.Romeris šalia statute *expres verbis* nurodytų (gubernatoriaus veto ir Direktorijos pirmininko skyrimas), Hagos Tribunolo sprendimu įtvirtintų (gubernatoriaus teisė atšaukti Direktorijos pirmininką) kontrolės priemonių siūlė įkurti Statutinį teismą, kuris įtvirtintų Lietuvos suverenių teisių apsaugą.

Statutui prieštaraujančių aktų naikinimas Statutinio teismo sprendimu, o ne paties gubernatoriaus nutarimu, - turėjo suteikti Klaipėdos autonomijai didesnę garantiją prieš galimas šios priežiūros klaidas.

¹⁹⁴ Žilys J. Konstitucinio teismo doktrinos formavimasis ir įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S) / LTA.-V., 2000. P.59.

¹⁹⁵ Römeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. – Vilnius, 1990. P.184.

¹⁹⁶ Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.263.

IŠVADOS

1. Vokietijai kvestionuojant Versalio taikos sutarties ir jos nuostatų teisėtumą, prof. M.Romeris neigdamas šias pretenzijas, teigė: Lietuvos valstybė, savo teritorinius reikalavimus grįsdama etniniu principu, teisėtai siekė teisių į Klaipėdos kraštą, remdamasi dar ir tuo, kad tai būtų vienintelis jos uostas. 1919 m. Versalio sutarties 99 straipsniu, Klaipėdos kraštas buvo galutinai ir visiškai atskirtas nuo Vokietijos. Tai tapo atsvaros tašku Lietuvai, ją pripažinus valstybe *de jure*, ruoštis Klaipėdos krašto susigrąžinimui.
2. Siekiant ateityje turėti unitarinę valstybę su Klaipėdos kraštu, atsižvelgiant į ypatingomis sąlygomis besivystantį Klaipėdos kraštą (ekonomikos, kultūros, politikos ir teisės jurisdikcijos srityse), Lietuvos Steigiamasis Seimas 1921 m. lapkričio 11 d. savo rezoliucijoje pabrėžė tikslingumą Klaipėdos kraštui suteikti ypatingą autonominių režimą. Šia rezoliucija Lietuvos Respublika išreiškė savo suverenią valią, nepažeisdama visų valstybinių interesų, norą apsaugoti Klaipėdos krašto gyventojų „ypatingus reikalus“.
3. Santarvės valstybių neryžtingumas išspręsti Klaipėdos krašto likimą pagal Taikos konferencijos nutarimą ir Versalio sutarties 99 str., bei siekis įkurti Klaipėdos Freištatą pagal Dancingo modelį, paskatino Klaipėdos krašto sukilimą. 1923 m. sausio 19 d. buvo priimta deklaracija, kurioje paskelbta, kad Klaipėdos kraštas prijungiamas prie Lietuvos autonomijos teisėmis. 1923 m. vasario 16 d. Ambasadorių konferencija nusprendė perduoti Lietuvai Klaipėdos kraštą autonominio valdymo pagrindais.
4. Derybos dėl Klaipėdos krašto konvencijos užstrigo, kadangi Ambasadorių konferencija siūlė įteisinti Freištatą ir Klaipėdos uostui suteikti eksporto uosto statusą, prieinamu Lenkijos teritorijoms, o Lietuva siekė Klaipėdos krašto autonomijos Lietuvos sudėtyje. Prie Konvencijos rengimo aktyviai prisidėjęs M.Romeris teigė: viena didžiausių kliūčių susitarti buvo ta, kad Ambasadorių konferencija buvo nusistačiusi suteikti Lenkijai tokių lengvatų ir privilegijų Klaipėdos uoste, kurias Lietuva laikė įžeidžiančiomis jos suverenumą, pavojingomis ir nepriimtiniomis.
5. 1923 m. vasario 16 d. sprendimu Ambasadorių konferencija perleisdama suverenias teises į Klaipėdos kraštą Lietuvos Respublikai, įpareigojo Lietuvos ir Santarvės valstybes pasirašyti konvenciją, kuria būtų nustatytas Klaipėdos krašto autonomijos statutas. 1923 m. gegužės 8 d. Paryžiuje buvo pasirašyta Konvencija, kuri reglamentavo suvereniteto perdavimą ir teritorijos cesiją. Konvencijos 15 str. nustatė, kad Klaipėdos krašto teritorijos cesija Lietuvos naudai yra galutinė ir neatšaukiama.
6. Klaipėdos krašto autonomiją ir teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje reglamentavo ne Konvencija, kaip tarptautinė sutartis, o autonomijos Statutas. Šio akto įžangoje *expressis*

verbis pabrėžta, kad autonomijos statusą suteikia Lietuvos Respublika, tuo autonomijos šaltiniu nurodant Lietuvos suverenios valios pareiškimą. Klaipėdos krašto autonomijos ištakomis reikia laikyti ne Klaipėdos konvenciją, o Lietuvos Respublikos oficialius suverenios valios pareiškimus ir ne kartą viešai pareikštus Klaipėdos krašto gyventojų pageidavimus. Autonomijos Statuto tikslas yra harmonizuoti Lietuvos Respublikos vykdomo suvereniteto ir Klaipėdos krašto autonomijos teises.

7. Klaipėdos krašte galiojo savita, nepriklausoma nuo Lietuvoje veikusios teisinė sistema, kurios pagrindą sudarė iš Vokietijos paveldėti teisės aktai. Statuto 22 str. buvo nurodyta įstatymu nustatyti Klaipėdos krašto teismų organizaciją ir kompetenciją, pritaikytą naujoms, pasikeitusioms sąlygoms. Tačiau teismų veiklą reglamentuojantis įstatymas taip ir nebuvo priimtas, motyvuojant tuo, kad tokį įstatymą pakeičia autonominės valdžios priimti teisės aktai, papildantys galiojantį įstatymą. Tai apsunkino Lietuvos bandymus unifikuoti Klaipėdos krašto ir Lietuvos teisines sistemas.
8. Konvencija nereglementavo daug svarbių autonomijos statuso klausimų ir tuo pasinaudodami Lietuvos ir krašto vokiečių teisininkai savaip aiškino bei teisiškai interpretavo Konvencijos nuostatas. Pasinaudojant šia teisine spraga ir savaip interpretuojant Konvenciją norėta suteikti daugiau teisių vietos valdžiai bei mažinti centro valdžios įgaliojimus. M.Romeris teigė, kad „Klaipėdos krašto teisėms nustatyti neužtenka statuto tylėjimo arba ekstensyvinės (išplečiamosios) statuto interpretacijos, nes už jo ribų, už tiesioginės jo nuostatų prasmės – Klaipėdos teisių nėra”.
9. Klaipėdos krašto teisėjai privalėjo žinoti Lietuvos valstybės ir Klaipėdos krašto teisės sistemas bei abi oficialias krašto kalbas. Tačiau Klaipėdos krašte vyravo nuomonė, kad teisininkai mokslus turėjo būti baigę Vokietijoje, kadangi Lietuvos aukštosios mokyklos nedėstė Vokiečių teisės, kuri buvo būtina dėl krašte likusios veikti vokiečių teisės sistemos. Klaipėdos krašto teisminėse institucijose dominavo vokiečių teisininkai, ir tai turėjo įtakos siekiant harmonizuoti teisę šalyje.
10. Klaipėdos krašto teisėjai turėjo tinkamai mokėti valstybinę kalbą. Kad nebūtų pažeisti Lietuvos piliečių bei lietuviškai kalbančių krašto gyventojų interesai, viešosiose įstaigose, o ypač teismuose lietuvių kalba turėjo būti naudojama, kaip oficiali krašto ir Lietuvos valstybinė kalba. Klaipėdos krašte viešosiose įstaigose, ypač teismuose įprastai buvo naudojama vokiečių kalba. Įstatymai, paliepimai ir kt. oficialūs tekstai nors ir skelbiami abiem pripažintom kalbom, tačiau netiksliai išversti į lietuvių kalbą, kas sudarė sąlygas tą patį įstatymą aiškinti dvejopai.
11. Konvencija nustatė procedūras, kuriomis turėjo būti sprendžiami ginčai tarp Lietuvos ir valstybių Signatarių, taip pat delegavo kiekvienam Tautų Sąjungos Tarybos nariui teisę

atkreipti Tarybos dėmesį dėl Konvencijos nuostatų nesilaikymo. Nei Konvencija, nei Statutas nereglementavo ginčų, kylančių tarp Lietuvos ir autonominių valdžios institucijų, sprendimo tvarkos. Tuo pasinaudodami krašto teisininkai ir autonominės valdžios atstovai, įtarę menkiausią Lietuvos nusižengimą Konvencijos nuostatom, perduodavo skundą svarstyti Tautų Sąjungai.

12. Siekiant užtikrinti Klaipėdos konvencijos tinkamą vykdymą, buvo reikalinga valstybinė priežiūra. Konvencija buvo reglamentuotos tik įstatymų legalumo kontrolės priemonės, bet nebuvo suteikta pakankamai galių vykdomosios valdžios leidžiamų aktų kontrolei užtikrinti. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas išaiškino netobulas Statuto nuostatas bei sustiprino Lietuvos valstybės suvereniteto pozicijas Klaipėdos krašte. Gubernatoriui buvo pripažinta teisė atšaukti Direktoriją, jei jos aktai pažeistų Lietuvos suvereniteto teises arba rimtai grėstų Lietuvos valstybės interesų apsaugai. Šiuo sprendimu buvo pripažinta gubernatoriaus teisė kontroliuoti ar Seimelio ir Direktorijos veiksmai neviršija vietos valdžios kompetencijos.
13. Šiame darbe iškeltas ir išnagrinėtas Klaipėdos krašto autonomijos problemas prof. M.Romeris išskyrė į dvi grupes, tai: Lietuvos įgytos teritorijos saugumo ir Lietuvos suverenių valstybinių teisių apsaugos Klaipėdos krašto autonomijos mechanizme problemas.
14. Prof. M.Romeris teigė, kad garantija ir įgytos teritorijos saugumo užtikrinimas įtvirtintas pačioje Paryžiaus konvencijoje. Pagal Konvencijos 15 str. nuostatą Lietuva negalėjo Klaipėdos krašto perleisti trečiosioms šalims be Santarvės valstybių sutikimo. M.Romerio nuomone tokia nuostata „sutvirtina Klaipėdos krašto sujungimą su Lietuvos valstybiniu teritoriniu bloku, ir skiriama tam, kad šį Lietuvos teritorinį įgijimą sustiprintų ir padarytu galutinį“. Remdamasi šiuo Konvencijos straipsniu Lietuva gali iš Santarvės valstybių „reikalauti pagalbos prieš bet kurį smurtą ar smurto pavojų nukreiptą prieš jos teritorinį neliečiamumą Klaipėdos atžvilgiu“.
15. Lietuvos suverenių teisių apsauga, Klaipėdos krašto autonomijoje, glūdi pačiame valstybės suverenumo. Jei Statute, anot M.Romerio, nurodyta, kad kraštas yra valstybės suverenitete „tai liečia kaip tik statuto vykdymo priežiūrą, ypač kai tas statuto turinys tapo tarptautinio valstybės pasižadėjimo objektu ir negali būti pačios valstybės pakeistas, nenutraukus kartu konvencijos, vadinasi, nenutraukus sutarties“. Suverenumas pabrėžia valstybinę autonomijos vykdymo priežiūrą, tačiau tos priemonės negali prieštarauti Konvencijai ir Statutui. Tokių priemonių pasirinkimą, anot M.Romerio, lemia centro valdžios valia „Valstybė gali nesinaudoti kuria priemone, gali susilaikyti, jei nori, bet kad kuriame atsitikime ji iš viso neturėtų galimybės naudotis jokia priemone, – to negali

- būti”. Teismas išaiškino, kad visi ginčytini klausimai yra preziumuojami valstybės suvereniteto naudai, o autonominių institucijų teisės, kaip išimtys, turi būti *expressis verbis* numatytos pačiame Statute.
16. M.Romeris, išskyrė ne tik įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių aktų teisėtumo kontrolę, bet ir autonominių institucijų veiklos priežiūrą. Šiuo atžvilgiu Statutas nieko nenumatė. Dėl neveiklumo ar vengimo sutvarkyti tam tikras funkcijas centro valdžia buvo verčiama toleruoti valstybinę būklę, kuri veikiama svetimos valstybės naudai. Neveikimas, pasak M.Romerį, galėjo būti dvejopas: a) neišleistas Klaipėdos seimelio įstatymas; b) trūksta administracinio akto. Tačiau profesorius teigė, kad centro valdžia per savo vyriausiąjį organą gali betarpiškai įsikišti, kol bus pasiektas tikslas, t.y. tol, kol viešoji pareiga bus įvykdyta.
 17. Valstybės sankcijos yra susijusios su valstybės priežiūra ir galėjo būti pavartotos tikai konstatavus Statute nurodytos pareigos nevykdymą. Siekiant įteisinti valstybinės prievartos mechanizmą M.Romeris siūlė įkurti statutinį teismą, priklausančią konstitucinio teismo kategorijai. M.Romerio įsitikinimu „šitokioje sistemoje būtų tikrai pašalintas vienašališkumo pavojus, kuris galėtų pasireikšti tada, kai pats Gubernatorius vienas arbitražiškai aiškintų šių aktų teisėtumą”. Kartu Statutinis teismas turėjo apginti ir Lietuvos valstybės suverenias teises esant autonominių krašto administracijos institucijų savivalei. 1935 m. įsteigus Statutinį teismą, pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo nustatyta galimybė patikrinti, ar teisės aktas yra teisėtas ar ne.
 18. Prof. M.Romerio įnašas į Klaipėdos krašto autonomijos problemos sprendimą yra reikšmingas ne tik kaip konstitucinės teisės specialisto, nagrinėjusio Klaipėdos krašto konvenciją, bet ir kaip Lietuvos teisėjo (*ad hoc*) Nuolatiniaame Tarptautiniame Teisingumo Teisme nagrinėjant Lietuvos ir Santarvės valstybių ginčą dėl Klaipėdos krašto konvencijos ir statuto aiškinimo. Tikėtina, kad kaip Lietuvos konstitucinės teisės žinovo patirtis buvo naudinga Hagos Tribunole priimant atitinkamą sprendimą. Lietuvos teisininkai didžiausią dėmesį skyrė krašto autonomijos sąrangai ir statusui, tačiau menkai tyrinėjo Teismo sprendimo reikšmę Lietuvos suverenių teisių įgyvendinimui, iš esmės Teismo sprendimą, argumentaciją analizavo tik M.Romeris, o moksliniuose darbuose Klaipėdos kraštas sudarė reikšmingą jo tyrinėjimų dalį.
 19. Pasitvirtino šio darbo tyrimo hipotezė, kad Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą buvo pagrįstos, o Lietuvos valstybė įgyvendindama savo viešąją valdžią Klaipėdos krašte turėjo teisę remtis ne tik Statutu, bet ir teisėmis kylančiomis iš valstybės suvereniteto. Statutinis teismas turėjo ginti Klaipėdos krašto autonomijos ir Lietuvos valstybės suverenias teises, bei taip išspręsti statutingumo kontrolės klausimą.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai

1. Lietuvos Valstybės Konstitucija // Vyriausybės žinios. 1922, Nr.100-799.
2. Lietuvos Valstybės Konstitucija // Vyriausybės žinios. 1928, Nr.275-1778.
3. Statutinio Teismo įstatymas // Vyriausybės žinios. 1935, Nr.474-3326.
4. Klaipėdos krašto įstatymų formos ir skelbimo tvarkos įstatymas // Klaipėdos krašto Valdžios Žinios. 1926, Nr.99. P.614-615.
5. Lietuvos Valstybės teisės aktai (1918.II.16 – 1940.VI.15). Lietuvos teisės šaltiniai. / sud. Andriulis V., Mockevičius R., Valeckaitė V. / – Vilnius, 1996.
6. Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos // Vyriausybės žinios. 1924, Nr.169-1186.

Teismų praktika

7. Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole. – Kaunas: Užsienių Reikalų Ministerijos leidinys, 1932.

Daktaro disertacija

8. Šapoka G. Lietuvos interesų gynyba Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teismui 1921-1939: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU.- V., 2006.
9. Žilys J. Konstitucinio tesimo doktrinos formavimasis ir įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S) / LTA.-V., 2000.

Kita literatūra

10. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002.
11. Akehurst P. Malanczuk. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2000.
12. Anysas M. Klaipėdos Krašto Konvencija ir Statutas. Einant Nuolatinio Tarptautinio Teismo sprendimu iš 1932 m. rugpjūčio mėn. 11d. – Klaipėda, 1958.
13. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

14. Čepėnas P. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. T.2. – Vilnius, 1992.
15. Jaščėnka A. Tarptautinės teisės kursas. T.1. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto darbai, 1931.
16. Krivickas D. Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto darbai, 1940.
17. Maksimaitis M. Mykolo Rėmerio mokslas apie valstybę. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1997.
18. Miknys R. Mykolo Rėmerio indėlis į Klaipėdos klausimo sprendimą Hagos teisme. – Lietuvių Atgimimo istorijos studijos 1996 T.13: Mykolas Rėmeris – Vilnius, 1996, P.133-138.
19. Petkevičius T. Klaipėdos krašto statuto vykdymo priežiūra. T.6. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto darbai, 1932.
20. Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. – Kaunas: Spaudos fondas, 1934.
21. Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.2. – Kaunas: Spaudos fondas, 1934.
22. Rėmeris M. Valstybė. T.1. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto darbai, 1934.
23. Rėmeris M. Valstybė. T.2. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto darbai, 1935.
24. Rėmeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. I dalis. – Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto darbai, 1937.
25. Rėmeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. – Vilnius: Mintis, 1990.
26. Rėmeris M. Suverenitetas. – Vilnius: Pradai, 1995.
27. Rėmeris M. Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
28. Šapoka A. Lietuvos istorija. – Vilnius: Mokslas, 1989.
29. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2006.
30. Valsonokas R. Klaipėdos problema. – Vilnius: Vaizdas, 1989.
31. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius, 2000.
32. Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
33. Žostautaitė P. Klaipėdos kraštas 1923-1939. – Vilnius: Mokslas, 1992.

34. Raišytė-Daukantienė A. Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2003, Nr. 39(31). P.41-52.
35. Šapoka G. Lietuvos suvereniteto galiojimo problema Klaipėdos krašte Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimo kontekste // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, Nr. 52(44). P.33-46.
36. Šapoka G. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas kaip taikaus ginčų sprendimo institucija 1921-1939 metais // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, Nr. 61(53). P.120-126.
37. Šapoka G. Mykolas Romeris apie Klaipėdos krašto autonomiją // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, Nr. 64(56). P.50-55.
38. Žilys J. Klaipėdos krašto Statutinis teismas: įkūrimo prielaidos ir teisinis statusas // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999, Nr.14(6), P.50-59.
39. A.Kr. Vyriausiojo Tribunolo praktika // Teisė. 1929, Nr.15. P.81-84.
40. Akademinis gyvenimas. Atidarytas Klaipėdos semestras // Židinys. 1935, Nr.3. P.324-325.
41. Burkevičius V. Klaipėdos krašto Konvencija // Teisė. 1931, Nr.20. P.93-112.
42. Daukša S. Klaipėdos krašto autonomija // Židinys. 1938, Nr.1. P.47-58.
43. Galvydis B. Juridinių garantijų sistema Lietuvos suverenitetui į Klaipėdos kraštą. /Prof.Römerio paskaitos mintys/. // XX amžius. 1936, Nr.69.
44. Janulaitis A. Klaipėdos teisininkų parengimas // Lietuvos aidas. 1930, Nr.279.
45. Juridiniai ir kiti klausimai palikti išsiaiškinti tarp Lietuvos ir kitų pasirašiusių Klaipėdos konvenciją valstybių // Lietuvos aidas. 1931, birželio 23.
46. Lv. Turimų teisinių priemonių sistema suverenumo funkcijai Klaipėdos krašte užtikrinti yra lanksti ir harmoninga – vakar pareiškė prof. M.Römeris viešojoje paskaitoje // Lietuvos aidas. 1936, Nr.490.
47. Purkėnas A. Klaipėdos krašto statuto byla Hagos tarptautiniame teisme // Teisės apžvalga. 1991, Nr.3. P.36-40.
48. Romeris M. Klaipėda ir jos padariniai Lietuvos politikoje. – Didžiosios ir Mažosios Lietuvos kultūrinio bendradarbiavimo biuletenis // Kaunas, 1935.
49. Romeris M. Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas // Vairas. 1932, Nr.4. P.453-466.
50. R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. Hagos sprendimo principai // Vairas. 1933, Nr.2. P.183-193.
51. R.M.[Römeris M.] 1932.VIII.11. Hagos sprendimo principai // Vairas. 1933, Nr.3. P.285-296.

52. Römeris M. Mes negalime užmiršti Mažosios Lietuvos padalinimo // Lietuvos keleivis. 1934, Nr.20.
53. Roemeris M.. Klaipėda ir jos padariniai Lietuvos politikoje // Lietuvos aidas. 1935, Nr.81.
54. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.256.
55. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.257.
56. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr. 258.
57. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr. 260.
58. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr. 261.
59. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr. 262.
60. Roemeris M. Teisinė Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema // Vakarai. 1936, Nr.263.
61. S.S. Hagos Tribunolo 1932 metų rugpjūčio 11 d. sprendimas ir jo reikšmė Klaipėdos Krašto Statuto aiškinimui // Vairas. 1933, Nr.2. P.194-207.
62. Šlaža M. Kova dėl lietuviškos Klaipėdos prieš 10 metų // Vairas. 1933, Nr.2. P.156-165.
63. Valsonokas R. Pirmojo dešimtmečio balansas // Vairas. 1933, Nr.2. P.145-155.
64. Žostautaitė P. Klaipėdos susivienijimas ar Memelio anšliusas // Lietuvos aidas. 1993.02.19.

Interneto šaltiniai

65. <http://www.epaveldas.lt/vbspi/>

Klaipėdos krašto autonomijos problema ir M.Romeris

Santrauka

1919 m. Klaipėdos kraštas Versalio taikos sutartimi buvo atskirtas nuo Vokietijos ir perduotas valdyti Santarvės valstybėms, kol bus išspręstas Lietuvos teisinis statusas. 1924 m. Paryžiuje pasirašius Klaipėdos krašto konvenciją, Klaipėdos krašto suverenumas galutinai buvo perduotas Lietuvai. Krašto autonomijos statusas buvo nustatytas Konvencijoje ir Statute.

Vokietijos teisininkai aktyviai kvestionavo Klaipėdos krašto atgavimo klausimą, cesijos raidą, bei pačią autonomiją. Su šia problema buvo susijęs vienas žymiausių to laikotarpio Lietuvos teisininkas prof. M.Romeris, kurio įnašas į Klaipėdos krašto autonomijos problemų sprendimą yra reikšmingas ne tik kaip konstitucinės teisės specialisto, nagrinėjusio Klaipėdos krašto konvenciją, bet ir kaip Lietuvos teisėjo (*ad hoc*) Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teisme nagrinėjant Lietuvos ir Santarvės valstybių ginčą dėl Klaipėdos krašto konvencijos ir statuto aiškinimo. Iš to meto Lietuvos teisininkų Teismo sprendimo reikšmę Lietuvos suverenių teisių įgyvendinimui, bei jo argumentaciją daugiausiai analizavo M.Romeris, o moksliniuose darbuose Klaipėdos kraštas sudarė reikšmingą jo tyrinėjimų dalį.

Darbo tyrimo objektas yra Klaipėdos krašto autonomija ir jos legitimumo teisinė analizė, o tyrimo dalykas – Klaipėdos krašto autonomijos problema ir su ja susiję M.Romerio moksliniai darbai. Darbo tikslas – atskleisti Klaipėdos krašto autonomijos problemas ir išnagrinėti prof. M.Romerio mokslinius darbus, susijusius su Klaipėdos krašto autonomija. Darbe naudojami apibendrinimo, loginis-analitinis, istorinis, lyginamasis, sisteminės analizės ir dokumentų analizės metodai. Šiame darbe siekiant darbo tikslo, nagrinėjami šie uždaviniai – Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą pagrindimas ir cesijos raida; Klaipėdos krašto autonomijos problemos įgyvendinant Konvencijos nuostatas; Hagos Tribunolo sprendimas Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byloje; išanalizuotas M.Romerio įnašas pagrindžiant Lietuvos suverenias teises į Klaipėdos krašto autonomiją; apibendrinta surinkta teorinė ir empirinė medžiaga ir suformuluotos išvados. Darbe patvirtinta tyrimo hipotezė, kad Lietuvos teisės į Klaipėdos kraštą buvo pagrįstos, o Lietuvos valstybė įgyvendindama savo viešąją valdžią Klaipėdos krašte turėjo teisę remtis ne tik Statutu, bet ir teisėmis kylančiomis iš valstybės suvereniteto. Statutinis teismas turėjo ginti Klaipėdos krašto autonomijos ir Lietuvos valstybės suverenias teises, bei taip išspręsti statutingumo kontrolės klausimą.

Darbą sudaro: įvadas, kuriame nurodomas darbo aktualumas, suformuoti darbo uždaviniai; dėstomoji dalis, kurioje nagrinėjama Klaipėdos krašto autonomija ir jos teisinis įvertinimas; baigiamoji dalis, kurioje atsakyta į darbo klausimus ir patvirtinta darbo hipotezė.

The problem of Klaipeda region autonomy and M. Romeris

Summary

In 1919 Klaipeda region was separated from Germany under the Treaty of Versailles and put under administration of Entente States since the problem related with the legal status of Lithuania was to be solved. In 1924 on signing Klaipeda region Convention in Paris the sovereignty of Klaipeda region was finally transferred to Lithuania. The status of regional autonomy was determined in Convention and Statute.

German lawyers actively questioned the issue of Klaipeda region takeover, the process of Cession and the autonomy itself. One of the most prominent lawyers of this period Professor M. Romeris was closely related with this problem. The contribution of M. Romeris to the solution of the problems of Klaipeda region autonomy is significant both as of a specialist of constitutional law who had analysed convention of Klaipeda region and of a judge of Lithuania (*ad hoc*) at the Court of International Justice. M. Romeris was one of the lawyers of Lithuania who had analysed the impact of Court judgements on the implementation of sovereign rights of Lithuania and its argumentation and in the scientific works of M. Romeris Klaipeda region occupied the significant part of his researches.

The object of the paper is the legal analysis of Klaipeda region autonomy and its legitimacy and the subject of the paper is the problem of Klaipeda region autonomy and scientific works of M. Romeris related with it. The goal of the paper is to reveal the problems of Klaipeda region autonomy and to analyse scientific works of Professor M. Romeris related with Klaipeda region autonomy.

Methods applied in the paper are as follow: generalisation, logical – analytical, historical, comparative, systematic analysis and document analysis. In order to reach the goal of the paper the following tasks are analysed: the substantiation of the right of Lithuania to Klaipeda region and the development of cession; the problems of Klaipeda autonomy while implementing the provisions of Convention; the resolution of Hague Tribunal in the case of explanation of Klaipeda region statute; the contribution of M. Romeris in substantiating the sovereign rights of Lithuania to the autonomy of Klaipeda region; collected theoretical and empirical material was generalized and conclusions were submitted. The paper supported the research hypothesis that the rights of Lithuania to Klaipeda region were valid and the State of Lithuania had the right to follow both Statute and the rights resulting from the sovereignty of the State while implementing its public power in Klaipeda region. Statute court had to defend the autonomy of Klaipeda region and the sovereign rights of the State of Lithuania and to solve the issue of the control of the statute.

The paper comprises introduction where the topicality of the paper is indicated and the tasks are provided; the presentment part where the autonomy of Klaipeda region and its legal assessment are analysed; and the final part with answers to paper questions and a supported paper hypothesis.